

QANATÊ KURDO

**ZIMANÊ
KURDÎ**

RÊZIMAN

1981

Amorini

K. L. 829

FONDS
M. REMZI BUCAN

INSTITUT KURDE DE PARIS
ENTRÉE N° 2269

Prof. QANATÊ KURDO

ZIMANÊ KURDÎ

RÊZIMAN
(gramatik)

Weşanên KOMKAR
Frankfurt/M 1981

Weşanên KOMKAR : 9
Gulan – 1981

Weşanên KOMKAR
Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan
li Elmanya Federal.

Westendplatz 34, 6000 Frankfurt a.Main –BRD

XEBATKAREKÎ BÊ WESTAN
QANATÊ KURDO

Lı Sovyetistanê qasi 200 hezar Kurd dijin. Pıraniya wan lı Ermenistanê ye; yê dın lı Azerbeycanê, Gurcistanê û Tirkmenistanê ciwar bûne. Ew nıfûs, gora xelkê me yê Kurdistanê piçek e; iro lı Kurdistanê jı 20 milyoni zêtır insan diji. Kurdên Sovyêtiyê hundık in, lê graniya wan dı jina muletê me da gelek e. Jı ber ku 20 milyon Kurd bındest in, welat dı bın nırê zordestan da ye, parçebûyi ye; lê ew piçek insanê me lı Soviyet azad in.

Pışti Şorişa Oktobré, weki hemû gelên Soviyet -çı mezın, çı piçûk- Kurd ji gihiştın azadiyê. Jı zêrandın û berberiyê, teda û neheqiyê, birçiti û belengaziyê û ji nezaniyê xılasbûn. Azadi, beri hertişti, dı aliyê çanda Kurdi da xweş xuya dıke. Dı nav vê cımaeta piçûk da ji, dı demek kurt da gelek merivên zana, niviskar - şair, çiroknivis û berevkır (dı aliyê folklorê da) û hwd. derket. Çawa şitil erdeki xweş, têr avê û royê dıbinın û bejn dıdın, ewana ji usa bejn dan. Qanatê Kurdo yek ji wan ewladên Kurd e ku dı pışti Şorişa Oktobré dı sazûmana sosyalist da ronahi dit û gihiya. Xelkê me yê belengaz vê yekê xweş femdıke û berê xwe dıde sosyalizmê.

Lı aliyê dın, gihiştına ewqas niviskarên Kurd dı cımaetek usa piçûk da tışteki dın nişan dıde; dewlemendiya zman û çanda me. Herçiqas dijminên gelê me, ew zordest û nijadparêz, zmanê me, diroka me û çanda me piçûk dıbinın û usa nişan dıdın ji, ne wek wan e. Dewlemendiya zman û çanda me ji kûrahiya hezar salan tê. Çawa keç, bûk û pirejmên Kurdistanê, tım û tım hiri rıstın, tewn çekırın û çinikên rengin lı wan xıstın û xaliçeyên granbıha pêkanın, mina wê, xelkê me yê xebatkar -şivan, cotkar û dulger, rispi û dengbêj, şair û çirokbêj- lı ser zmanê me xebitın, ew dewlemend kırın, xemlandın.

Belê, iro ew lı Sovyêtiyê piçek insan ın, lê dı sazûmana aşiti û edlahi da jı wan ra rê vebû û wan hunera xwe nişan da. Sibê Kurdistan ku bı تمامی bigehe azadiyê, hingê hunera dest û mêjoyê bı milyonan insanê me wê bı xurti xwe nişan bide. Emê welatê xwe avakın, mina bûkekê bixemilının.

Zman û çand dı şerê miletên bındest da ciyeki gring dıstının. Divê kes vi kari piçûk nebine. Qanatê Kurdo qelema xwe wek şûreki tûj kiriye û pê şer dıke. Çawa bexçewanek şitlên nuh datine, gulan mezin dıke, ew ji dı warê zman û çand da xebatkar û hosteyên nuh dıgihine. Karê wi kareki hêja ye, granbiha ye.

Brayên me yên Sovyêtiyê bı huner û afirandinên hêja serê me bıınd dıkın, rûyê miletê me û rûyê sosyalizmê spi dıkın. Em bı mamosteyên mina Ereb Şemo, Qanatê Kurdo, Heciyê Cındi û yêndın şa dıbın. Xebata wan dı şerê rızgariyê da quwetê dıde me, pişta me qewin dıke.

Piştı rızgariya welat ji ewê bên hawara me. Emê bı hevra şerê nezaniyê bıkın, Kurdistanê avakın û emê bı hevra govendê bıkışının.

K e m a l B U R K A Y

JİYINA QANATÊ KURDO Û AFIRANDINÊN WI

(Ji mîqalê Prof. Heciyê CÎNDÎ hat girtin û hat kurtkirin)

Emrê Qanatê Kurdo dihege 72 salî. Ew li hêla Qersê, gundê Sûsîzê hatiye dinê. Dî dema Şerê Cihanê ya Ewlin da ku Romê erîşî ser Ermeniya kir û ci û ci Kurd û Ermen berdan hevdu. Susîz jî belav bû, Kurdên Êzdi, Teve Ermenan sala 1918 da ji welat derketin çûn Ermenîstana Rêhilatê. Mala Qanat li Korblaxê, ci bûn. (Niha jî vi gundi ra Şenkani dibêjin, li hêla Aragasê ye.) Li wê jî xelayî çêbû û mala Qanat cardin barkirin çûn Gurcistanê, bajarê Tîflîsê. Li wê bavê Qanat mîr û ew li cem pîsmamê xwe – Reşîdê Osman ma. Wan salan Qanat him diçû dibistanê him jî xebat dikir - sol paqij dikir - û xercê xwe derdixist.

Dî sala 1928'an da Kommerkeziya Partiya Komunist a Ermenistanê 8 xortên Kurd bo xwendinê şande Leningradê, Qanat jî di nav wan da bû. Ew di emrê Qanat da rêçeke nuh vebû. Wi li Uniwersita Leningradê di Fakulta Pala da dixwend. Xorteki jir û jêhati bû. Dî nav dersdarên wi da Kurdzanên bî nav û deng N.Ya Mar, H.A. Orbeli û A.A. Fréyman jî hebûn. Qanat, bî alikariyâ wan gihişt û li ser zimanê Kurdi bû zana û dersdar.

H.A. Orbeli di sala 1959 da li Leningradê di Institutu Rêhilatzaniyê da kursiyê Kurdzaniyê da vekirî. Ew bi xwe jî bû serwerê wê. Piştî mirina wi di sala 1961 da, şagirtê wi Qanatê Kurdo bû serwerê kursi. Ew e 20 salin ku zanayê heja Qanatê Kurdo di vi kari da xebatên heja pêktine û her usa jî gelemmerivên zana di vî instituyê da diçûn, li şer zmanzani, dirok, zargotin û edeba Kurdi da xebatên granbiha dikin.

Wexta di sala 1970 da li Iraqê - Bexdayê Akademiya Kurda vebû. Qanatê Kurdo jî vî Akademiyê ra wek dersdarekî payebilind hat binavkirin.

Qanatê Kurdo jî zmanê Kurdi'ra gelek xîzmetên heja kirin. Wi li ser rêzman bî zmanê Ürisî û Kurdi gelek kitêb nivisandin. Hin jî wan ev in:

- Gramatika Zmanê Kurdi (Moskova, 1957)
- Zmanê Kurdi (Moskova, 1961)
- Gramatika Zmanê Kurdi Ser Qunyatên Kurmanci û Sora-

ni (Moskova 1978)

— Rêzman bo sîmfên III - IV û IV - VIII (Erêvan, 1970)

Xîzmetek wi yê hêja çêkirina Ferhengê Kurdi - Rûsi ye (1960.) Dî ferhengê da 34.000 xeber heye.

* * *

PIRTOKEK

Prof. Qanatê Kurdo iro ji bê westan xebata xwe dajo. Kitêbeki wi yê dîn ji nuh gihîşte destê me: Împeryalizm (Lenin). Q. Kurdo ew kitêba mamostê Lenin guhîrandîye Kurmancî û ji merra bî rê kirîye. Emê wê ji, çîqa ji me bê zû çap bikin û bigihînin xwendevanan.

* * *

Em dîxwazî li ser vê rêzmanê ku çapdikî jî çend tîştan bêjin.

Weki xwendevan dîbinî, dî nav rêzmanê mamoste Qanatê rêzmanê rahmetî Celadet Bedîrxan da (yê ku em iro pê dinivîsînim) hî ferqên piçûk hene.

1— Qanatê Kurdo, fêlê (lêkerê) bûnê cuda nanivîse, ew bî pîrsa berî wê tê girêdan. Weki: grane, ez li malûm..

2— Kulîk danayne ser pevgirêka (û) yê ku du xeberan bî hevra girê dîde. Weki: dar u ber, ez û Hesên.. (Jî xwe dî zmanê peyivandîne da jî ew deng lî hî çiyê Kurdistanê wek "u" derdikeve.)

3— Dî Kurmancî da hî tipên bêdeng hene ku bî du tewrî tên gotî (bilêvkîrî): ç, k, p, r, t. Ango şiklê wan ê sîvîk û xurt, dirêj û kurt hene. Dî elifba Kiril da ew her yek, mina tîpeki cuda tên nivîsandî. Qanatê Kurdo jî dî elifba Latîni da ew jî hev cuda kirîne.

Lê divê bê gotî ku iro zmanê me yê nivîsandîne da - dî elifba Latîni - ew tîşt tune û bî bir û bawerîya me ne hewce ye iro guhartînek bê çêkirî. Sîbê, kingê Kurd rîzgar bûn û zmanê me dî welat da bû zmanê resmî, hîngê merîv dikare cardî lê binêre û çî guhartîne ku lazîm e û bî kêrî zînin tê, pêk bine.

Mamoste Qanatê Kurdo jî kulek da bû ser (î) u (i) jî bî nîqte, wek (i) nivîsandîbû. Me tenê ew guhartî û gora xwe (i - i) nivîsandî. Jî ber ku xwendevanên me yê Kurdistanê Tirkîyê hîni vî şiklî bûne.

Ev kitêba mamoste Qanatê Kurdo berê (mahsûlê) xebata salan e. Em hêvidar in ku insanê me bo hînbûna zmanê xwe gelek feydê jêbîstînin.

Redaksîona Weşanên KOMKAR

PÊŞGOTIN

Zıman bînge u bınaxa yekitiya andamên mîlete, çeka serbesti u serxwebûna wiye; lî jiyin u efrandîna xweda her mîlet, merivên her cıvakê hevbandiya xwe, pevgirêdana xwe bî hevra dîkine yek. Bê hevbandî, bê pevgirêdan u bê hevfehmkirin qet mîletek, qet endamên cıvakê nîkarin bîjin u biefirinin. Çeka hevbandî, pevgirêdana' endamên cıvakê, çeka netevan bî hevra, çeka hevfehmkirîna wan bî hevra zımane. Zıman neynîka diyanet, feraset, rewş, birûbawara mîlete, neynîka ruh, can u tarîxa mîlete. Zıman wusan jî çeka pêşkevtîna merivên mîlet u cıvakêye. Rengrû u rewşa jiyin u efrandîna her mîleti, her endamên cıvakê lî zımanda tê ber çavan, zıman kaniya tarîx u kûltûra mîlete, sebeb vêye kê her mîlet, endamên her cıvakê zımanê xwe hin dibe, dixweze bîzanbe qanûnên sazmani u çêkirna zımanê dayka xwe. Mîletên pêşkevtî u serbest, bona hinkirîna zımanê xwe gelek dabîstan vekirîne, gelek kitêbên dersan, kitêbên zımanê day kê nivîsîne u çap kirîne u lî dersxananda keç u xortan hîni zıman dîkîn. Lî destpêka sedsaliya bîstan gelek mîletên paşvemayi rabûne ser xwe, serbesti bûne u nîha bî serefîra zî zımanê xwe lî dabîstananda dîdîne bîçûkên xwe. Her mîletê Kurd dî vê şixulida bêpar maye. Beri şûrşa Aktyabirê u

heta niha ne hukmeta Tirkan, ne ji hukmeta Iranê ne dahiştin u nahêlin, ku li mektêbanda dersê zimanê Kurdi bîdîn, qedexkirîne bi Kurdi binivisîn u çap bikin. Sebeb vê yekê qet li ciki bi serbesti keseki Kurdan nefikiriye, ku kitêbekê dersê zimanê Kurdi binivise, ku li dersxanêda hini zimanê xwe bikin. Li paşi şûrşa Aktyabirê Kurd ji haşyar bûne, lê hela hê serbest ne bûne, lê zimanê xwe baş xwedî kirîne, terka zimanê xwe ne kirîne, zimanê xwe hez dikin u bi zimanê xwe diaxifîn u xeber didîn.

Dibe li Kurdîstana parevekirîda li ci-ciyar merivên zana u zanyarên Kurd kitêbên dersê zimanê daykê u kitêbên rêzmana Kurdi nivisîne, lê sed mixabîn ji wanra lê ne hatî ye, ku wan çap bikin u pê wan li dersxananda dersê zimanê Kurdi bîdîn, çimki çawan min got zimanê Kurdi li Tirkîyê u Iranêda qedexkirîne. Her li Sovêtêda hemû çar û mîkanên nivisandin u çapkirîne kitêbên bi zimanê Kurdi peyda bûne; li dabîstanên Kurdên Ermenîstanêda ji k'oma yekê destpêkiri k'omên VII-VIII bi serbesti u serfirazi bi zimanê K'urdi ders didîn. Bona vê li Sovêtîstanêda pêvist bû rêzmana Kurdi bê nivisandinê, ku têda qanûnên sazmani u çêkirîna ziman bêne şirovekirîne u danîne.

Havinê sala 1946 ez ji Leningradê çûme Ermenîstanê nav xîzmên xwe, li Êrêvanê ez rasti heval u hevkarê xwe Eminê Avdalê rehmeti hatim. Gotubêja me derheqa zimanê k'urdîda u dersdayîna ziman li dabîstanên Kurdîda bû. Hingê Eminê Avdal ji minra got: "Qanat, tu zîmanzani, te çend salan li Leningradêda li fakültêta palanda dersê zimanê Kurdi daye, wusan ji çaxê tu li zanînga Leningradêda hin dibû, te wusan ji dersê gramatika Kurmancî dida hevalên xwe Rûs u Kurmancan, yê ku tevi te hin dibûn. Bi fikira min tu dikari bona dersxanên me kitêba dersê ziman binivîsi".

Min got: "Nivisandîna gramatika zimanê Kurmancî ne rehetê, pêşketiyên me ser qanûna zimanê Kurdi heta niha tiştêk bi Kurmancî nenivisîne, qanûna axaftîna ziman, ya li

hev hatına xeberan şirovenekırına terminên gramatiki bî Kurmanci tune, ez jî derheqa wê yekêda fikirime, rêça nivîsandîna gramatika zimanê me tune, ku hebûya, ezê têda biçûma". Emin got: "Rêç tune, tu wê rêçê bikişîne, bira yekidin li rêça teda heye, ez dizanim nivîsandîna gramatika zimanê me ne rehetê, tu carnan havina dihati Ermenistanê, te li kursa dersdaranra dersê gramatika Kurmanci dida, te hingê çawan qanûnên gramatikê digot, hema wusan jî binivise, termin hêç, terminê bêne guhastinê, lê şirovekırına formên gramatikê u qanûnê ziman tuyê rast binivîsi, çimki pîrakitika te li dersdayina zimanê Kurmancida heye, gerek tu binivîsi". Eva gotina Eminê Avdel bî min xweş hat, min biryar kir, ku vegerime Leningradê bona dersxanên Kurdên Ermenistanê gramatika zimanê Kurmanci binivîsim. Min xwestina Emin u biryarê xwe anin ci, gramatika zimanê kurmanciyakurt bona k'omên III-IV yên dabistanên Kurdên Ermenistanê nivîsi. Ew gramatik li sala 1949 bî berparsiyara Eminê Avdel û rêdaktoriya Hacıyê Cîndî çap bû. Li dû wê heta niha pêncşêş kitêbên min yên rêzmana Kurdi bona k'omên V-VI, VII-VIII çap bûne.

Isal si sal temam bûn, ku gramatika min yekemin çap bû. Sala 1970-da Rêzmana min ya zimanê Kurdi bona k'omen VII-VIII çap bû, lê sed car mixabin, ku berparsiyari u rêdaktoriya wê kete destê merivê ne zimanzan. Min hingê jî Hacıyê Cîndira nivîsi, ku ew bibe nihêrvan, berparsiyar u rêdaktorê wê gramatikê, lê ewi elami min kir, ku ew nexweşe, nûkare wê xebatê bike. Min hingê dixwest rêzmana min bê çapkirinê, çimki min gelek ser rasti kiribûnê, formûlên qanîna ziman u şirovekırına formên rêzmani guhastibûn, li ci ciyan jî têminê teze li şûna yê kevn kiribûnê. Ez mecbûr bûm rêdaktoriya wê xebata xwe bispêr beriki din. Min ew da destê O. Celil- Komker u çapkerê folklorê Kurdên Ermenistanê. Ewi jî sera-beşa li wê nihêribû, bê qeylbûna min li ci-ciyar terminên min teze derxistibûn, yê berê kiribûnê,

✓ formûl u qanûnên gramatki ji li çend ciyan guhastibûn u bê min xebat dabû çapxanê; li paşê ji şaşî u kêmasiyê çapxanê ji rast nekiribûn u wusan xebat hatibû çapkirinê.

Bî xwesteka organa Komela Xwendekarên Kurdistan li der vayi Welat(AKSA) min kitêba xwe "Rêzmana zimanê Kurdi" ya sala 1970-da çapkiri wergerande ser herfên latini bona xwendkar u xebatkarên Kurd li Ewropêda. Divêt bêjîm, ku wextê min ew li ser meşinkê dinivisi, min hemû şaşî kemasiyê têda rast dikirin; qanûnê rezmani u formûlên şirovekirna formên gramatiki min ji nûva serrast u berpa kirine, têrmî nên gramatiki li çend ciyan dîsan nûber kirin u li çend ciyan tekstên werzişkirina formên gramatiki guhastine yan ji yê teze kirinê.

Sazman u tertiba nivisandina madeyên rêzmana Kurmanci li vê kitêba min da bi vi cûreyiye: Li pêşiyê qanûnên guhastina formên navên heyinê, xeystnavan, çinavan, fêlan u parên axaftinê dinê hatine nivisandinê, li dû wan meseleyên guhastina formên wan hatine nivisandinê. Li dû wan bona ku xwendevan, xwendkar bi xwe li ser fehmkirina şirovekirina qanûna formên rêzmana Kurmanci bixebatîn, min tekstên werzişkirinê nivisîne yan ji têkstên xwendinê nivisîne uli beri wan min li kitêbêda xebera "Spartin" nivisiye u li bî niya wêda çend Spartinê werzişkirina hinbûna formên rêzmanê nivisîne, ku xwendkar yan ji xwendevan bi xwe bixebatîn. Xên ji wê der min li paşî têkstên werzişkirinê pîrs navişinê, ku şagirt yan ji xwendekar bersava wan pîrsan bi zar yan ji bî nivisandin bidin. Li kutasiya kitêbêda min navişîn xeber u têrmînê rêzmani yê Kurmanci nivisîne u li rex wan xeber u termin bi wegerandina ser zimanên Fransîzî u Tirkî nivisiye.

Bî kurt goti divêt bêjîm eva xebata, ya ku min hazir kiriye ji bona xwendkar u xebatkarên Kurd li Ewropêda, geleki ne mina rêzmana min ya li sala 1970-da çapkiriye; yê ku dixweze bîzanbe çîye firqi li nav vê kitêbê u wê kitêbê

da heye, bira wan herdû kitêban raber u beramber hev bike. Bî gîlikî gotî-hesab kî, eva rêzmana bî dil u can hatiye nîvisandinê bona xebatkar, gundi, pale, şivan u gavanên Kurd, yê ku mecbûr bûne jî welatê xwe derketine, hatine Ew ropê, ku bî serbest bixebitîn, bîjin.

Eva xebata -rêzmana Kurmancî min lî nav sê mehên havi nî lî havinga xweda lî rawestga Gorkovskiyêda nêzîkî şeherê Leningradê qedandiye. Ez bî dil u can, bî merd vê nivîsara xwe pêşkêşî "KOMKAR" dîkîm. Eger jêra lê hat, rê kete ber, bera wê çap bike, lî nav xwendevan, xwendkar u xebatkarên Kurdistanêda belav bike. Ez hîvidarîm, ku kitêba min dê bî wan xweş bê u ewê jî xwera tîştêkî baş jê hin bîbîn, feydayê jê hildîn.

QANATÊ K'URDO

F O N Ê T I K

1. Fonêtik ulm u zanista hinbûna p'eydabûna sewtane (denga ne), Fonêtika şîro ve dîke bî çî t'eheri (cûreyi) u bî ari k'ariya k'ijan andamêd (organên) axaftinê (xeberdanê) sewt (deng) çê dîbin, yan jî p'eyda dîbin.

ANDAMÊN (organên) axaftinê (xeberdanê)

2. Dî xeberdana (axaftina) meda ev andamêd (organêd) jêrin dîxebitîn: dev, lêv, dîdan (dîran), pîdî, pûrî, zîman, xîdîk u gewrî, çaxê axaftinê (xeberdanê) hewa lî nav devê mêriyanra, lî nav lêva u bêvilêra (kepora) dîçe. Bî vi cûreyi organên (andamên) axaftinê dîgihijne hev, yan jî jî hev dûr dîk'evîn. Bî arik'ariya xebata xîdikê, zîman, lêvan, dîdanan cûre-cûre sewt p'eyda dîbin. Jî bîlîndbûn, nîzmbûna zîman u jî vebûn u girtina (daxistina) devê meriya, jî vebûn u girtina lêvê meriya sewt p'eyda dîbin.

Sewtên (dengên) axaftinê

3. Xeber yan jî gîliyê axaftinê bî sewtan (dengan) çê dîbin. Mesele, xebera "mal" sê sewtan çê bûye: m, a, l. Xebera şivan jî pênc sewtan çê bûye: ş, î, v, a, n.

Sewtên zîmanê K'urdi (p'are ve dîbin (dabeş dîbin) ser du k'oman: a) sewtên dengani, b) sewtên bêdengani.

Sewtên dengani

4. Sewtên dengani ew dengin (sewtin), yên ku deng jê der-tên, xweseri xwene, bê sewtên dîn (tîr) deng jî wan der tê çaxê sewtên dengani têne gotinê, hewa lî nav devê meriyanra dîçe, mesele: a, ê, o, û, î. Sewtên dengani dirêj ukurt têne gotinê mesele, yên kurt: a, û, e, o, u, y, ê, î, yêndî

rêj: a, ê, i, o, u, e, î.

Lî zimanê K'urdida ferqîya fikirê lî nav sewtên dirêj u kurda t'une. Sewtên dengani wusan ji bilind u nizm têne gotinê, ew banga die'firinên.

K'omên sewtên dengani (dengdar)

5. Ew ciyê, ku sewt lê p'eyda dibin u jê derdik'evîn, wici ra dibêjin ciderka sewtan. Di devê meriyanda ciderka sewtêd dengani lî du ciyandaye. Sewtên dengani (dengdar) lî devê meriyanda cihki lî pêş p'eyda dibin, lê lî cihki ji lî paş p'eyda dibin. Ew sewtên ku cihderka wan lî pêşe, ji wan ra dibêjin sewtên dengani yên rêza pêşin, lê ew sewtên ku lî devê meriyanda cihderka wan lî paş zîmane, ji wan sewtanra dibêjin sewtên dengani yên rêza paşin.

Sewtên dengani yên rêza pêşin

6. Wan sewtanra dibêjin sewtên dengani yên rêza pêşin, yên ku lî devê meriyanda lî pêşiya zîman p'eyda dibin.

Sewtên dengani (dengdar) yên rêza pêşin evîn: i, ê, e, u. Ev hemû sewt sewtên dengani girtine (daxiravîn yan ji daxistine) u bê lêva p'eyda dibin. Ew bi bilindbûna zîman lî devda ji hev têne cuda kirinê.

1. Î: iro, nir, şin, k'irîn, ditin, dosti, serk'ari, si, bi, giri, avi, bawi, sêwi.

2. Ê: k'êr, mêr, mêvan, dirêj, k'êran, hêrik, şêr, dêr, sêr, êl, sêl.

3. Ū: ûmûd, dû, rû, xûn, biçûk, dûv, k'ûvi, rûvi.

4. Ê: ez, erê, deri, serek, belengaz, hewa, mesele, birêk, derge, p'ale, obe, gewri, revin.

5. O: lolo, don, Simo, bo, boç, Buro, ocax, ode, dor, dost.

Sewtên dengani yên rêza paşin

7. Wan sewtanra dibêjin sewtên dengani yên rêza paşin, yên

ko di devê meriyanda lî zîmanda p'eyda dîbîn.

Sewtên dengani yên rêza paşîn evîn: a, u, î, e, e'.
Ev sewt di devê meriyanda bî arik'ariya levêd vekiri p'eyda dîbîn.

1. A: ba, ar, alav, baran, anin, k'olan, bav, alastîn, bîra.

2. U: ulm, K'urd, kurm, du, dudu, durudst, burxe, qurm, qul.

3. E: ez, bez, pez, dest, elek çêlek, ew, serek, merek, ber.

Sewta dengani ya rêza navîn

8. Sewta "î" ya dengani rêza navîne; ew kurte, têk'ele, bê arik'ariya lêvan p'eyda dibe u ne vekiriye. Di axaftinêda eva sewta ser qanûna rêzmanê gele cara lî şûna sewtên kurt tê xebitandinê (binêre, rup'elê 152). Mesele: kîrîn, bîrîn, k'etin, bîzîn, hatîn, mezîn, gazîn, malîk, mîl, dîl, dîms, kîl.

Sewtên nivdengani

9. Xên jî sewtên jorîn lî nav zîmanê meda sewtek heye, jî wê sewtêra dîbêjî jî sewta nivdengani, ew wek (mîna) sewta 'î ye, lê kurte, nivdenganiye u bî s'ewtên bê bangani banga dî e'firine, mesele: ya, bîrayî, çîya, mala bîratiyê, p'eyda kîrîn, rîya rast, beyt.

Sewtên bêbangani

10. Wan sewtanêra dîbêjî jî sewtên bêbangani, yên ko bê bangî. Çaxê ew di devê meriyanda derdîk'evîn, têne gotîn, ew banga naê'firînî. Yekê jî ew ne bîlînd, ne jî nîzm têne gotînê, ew wusan jî wek (mîna) sewtên dengani ne kurt, ne jî dirêj têne gotînê.

Sewtên bêbangani di zîmanê meda bîst u h'eft hebîn. Ew

sewt evin: ob, p, p', d, t, t', g, g', k, k', q, l, m, n, r, r̄, s, ş, c, ç, f, j, v, w.

II. Ciderkên sewtên bêbangi lî devê meriyanda p'are ve dîbîn ser çend ciyan. Lî cihki sewtên bêbangi ji hev zeliqan dina andamên (organên) axaftinê p'eyda dîbîn, lî cihki ji lî nav qelişteka devê meriyanra p'eyda dîbîn. Ji h'îşk'i u nermiya hev zeliqandina andamên axaftinê (lêva, zîman, dîdan, xîdik, pîdi, gewri) u ji firebûn u tengbûna qelişteka andamên axaftinê sewtên bêbangi p'eyda dîbîn. Jî ber vê (jî vê sebebîyê) sewtên bêbangi p'are ve dîbîn ser van k'omên ê rin:

1. Sewtên zeliqoki
2. Sewtên qeliştoki
3. Sewtên qeliştoki nermi u nermani

Sewtên zeliqoki

12. Sewtên zeliqoki jî zeliqandina andamên axaftinê p'eyda dîbîn; Ew hergav h'îşkin, lema jî carna jî wanra dibêjin sewtên zeliqoki yên h'îşk. Sewtên zeliqoki evin: b, p, p', l, t, t', g, g', k, k', c, ç, ş, q.

Sewtên qeliştoki

13. Sewtên qeliştoki ew sewtî, yên ko lî nav qelişteka devê meriyanra der tîn u wusa p'eyda dîbîn. Sewtên qeliştoki evin: s, ş, f, v, j, y, w, h, h'.

Sewtên qeliştoki nermi u nermani

14. Sewtên zeliqoki nermi u nermani evin: r, r̄, m, n, l. Lî aliyê cihderkêda sewtên bêbangi p'are ve dîbîn ser van k'omên jêrin: I. Sewtên lêvan, sewtên dîdanan, sewtên lêv u dîdanan, sewtên pêşzîman, sewtên paşzîman, sewtên niv piş-

teka zıman, sewtên gewriyê, sewtên xıdikê, sewtên piştıdın.

Sewtên lêvan

15. Wan sewtanêra dibêjin sewtên lêvan, yê ku li nav lêvan p'eyda dıbin.

Sewtên nav lêvan evin:

1. B: ba, bira, derb, reben, beden, berbûk. bûn.
2. P: par, pir, pivaz, parzûn, çep, lipat, sap.
3. P': p'ar, p'ir, p'ere, p'axıl, p'oxin, p'oer, p'ıra.
4. M: mal, mir, zaman, derman, k'om, rom, madek, mam.
5. W: wi, wêran, bawi, kew, xew, xwe, rewı, hewar.

Sewtên dıdanan (dıranan)

16. Wan sewtanêra dibêjin sewtên dıdanan, yên ku li nav dırananda p'eyda dıbin.

Sewtên dıdanan evin: s, z.

1. S: sal, si, ders, t'as, pısmam, bas, sisê, rast, dest.
2. Z: zin, zor, beraz, kınêz, kezi, k'oz, rez.

Sewtên paşdıdanan

17. Wan sewtanêra dibêjin sewtên paşdıdanan, yên ku li paşdıdanan p'eyda dıbin.

Sewtên paşdıdanan evin: j, ş.

1. J: jir, roj, dirêj, taji, tûj, jin, jor.
2. Ş: şir, şor, tırş, beş, baş, reş, xaşıl, tırşın.

Sewtên lêv u dıdanan

18. Sewtên lêv u dıdanan ew sewtin, yên ku bi arik'ariya lêvan u dıdanan p'eyda dıbin.

Sewtên lêva u dıdanan evin: f, v.

1. F: fino, fêl, def, k'êf, berf, kulfık, fikir.
2. V: vi, bav, av, dev, sêv, savar, mêvan, çav, evi.

Sewtên pêşzıman

19. Sewtên pêşzıman ew sewtın, yên ku bı arık'ariya serê zıman p'eyda dıbin.

Sewtên pêşzıman evın: d, t, t'.

1. D: derd, merd, diwan, dar, şandin, dûr.
2. T: tir, to, sitıl, xet, xatûn, hıştın, pişt, tişt.
3. T': t'oz, t'oŕ, t'êŕ, t'ılı, t'a, t'awe, t'ıl, t'ort.

Sewtên ser niveka zıman

20. Wan sewtanra dibêjin sewtên ser niveka zıman, yên ku bı ser nivê piştika zıman p'eyda dıbin.

Sewtên ser niveka zıman evın: k, k', g.

1. K: ka, kor, kani, bûk, serek, kakıl, şekır, kur.
2. K': k'a, k'ê, k'ar, k'om, k'êran, berk', k'ıtan, k'e-tın.
3. G: eger, gavan, deng, bager, bang, gol, gul, govend, got.

Sewtên pêşzıman yên bı çingın

21. Wan sewtanra dibêjin sewtên pêşzıman çingın, yên ku bı arık'ariya serê zıman p'eyda dıbin u çingın bı wanra heye.

Sewtên pêşzıman bı çingın evın: c, ç, ç

1. C: car, cêŕ, canû, bıŕınc, k'ınc, arıanc, bırc, gurc, genc.
2. Ç: çar, çol, çıl, çift, çille, çok, bırcı, defçi.
3. Ç: çal, çilek, çav, çıl, çıvtın, çıra, pırç, çıvane.

Sewtên pêşzıman yên tital û nerm

22. Sewtên pêşzıman yên tital û nerm ew sewtın, yên ku bı

arik'ariya serê zıman u nıveka pêşzıman peyda dıbin u bı xwe nerm u titalın. Sewtên pêşzıman yên tital u nerm evın:
r, r̄, n, l.

1. R: ber, ser, kerı, dırûn, barût, baran, seyran, sor, dor.

2. R̄: beṛ, kuṛ, bīṛin, gaṛan, ṛabûn, goṛ, ṛoj, ziṛe-zīṛ.

3. N: nan, nine, nav, heval, bının, revin, dev, vebûn.

4. L: lolo, lal, mal, sêl, gılı, sımıl, sımêl, sal, dıl, dil.

Sewtên xıdikê

23. Wan sewtanra dıbêjin sewtên xıdikê, yên jı gewriyê der tên u lı ber xıdikê p'eyda dıbin. Sewtên xıdikê evın: g', x, q.

1. G': ag'a, bag', qedeg'e, meg'el, deg'eli, zag'.

2. X: xal, xani, xûşk, xûn, berx, wext, bext, sax, çax, doxin.

3. Q: qaz, beq, req, qaṛin, sılq, soqaq, qawın, qız, qı-jin.

Sewtên hûkırnê yên nav gewriyê

24. Sewtên hûkırnê yên nav gewriyê ew sewtın, yên ku bı a-rik'ariya hûkırnê lı nav gewriyê p'eyda dıbin. Sewtên hûkırnê yên nav gewriyê evın: h, h'.

1. H: ha, hêdi, hêja, havin, bıhar, bıha, zıha, meh, bıhuk.

2. H': h'ırç, ruh', p'ıh'in, h'eft, h'al, h'ış, h'eyran, rıh'an.

H'erf u alifba

24. Sewtên axaftınê lı nıvisarêda u çapkırnêda bı h'erfan

têne nişankirîne.

Em sewtan dibihên u dibêjan. Em wusan ji h'erfa dibinin u dinivisin.

Li zimanê K'urdida 38 h' erf hene. Li xwendin u nivisandnêda bûye edet, ku h'erfa bi sirê li dû hev binivisin. Navê hemû herfan, yên ku li dû hev bi sirê têne navisandinê, jêra dibêjan alifba. Pêviste hûn rêza tertibkirna alifba li dû hev binin bir, ezber zanibin, çimki li nivisandnêda h'erfa dor bi dor bi rêza tertiba alifba dinivisin.

25. Alifbayê K'urdi u navên wan:

A, B, C, Ç, Ç̇, D, E, Ê, E', G, G', H, H', F,
a, bê, cê, çê, çê̇, de, e, ê, e', gê, g'ê, hê, h'e, fe,

J, I, Î, K, K', Q, L, M, N, O, P, P', R, R̄,
je, î, i, kê, k'ê, qê, lê, mê, nê, o, pê, p'ê, rê, rê̄,

S- Ş, T, T', U, Û, V, W, Y, Z.
sê, şê, tê, t'ê, u, û, vê, wê, yê, zê.

Ji van h'erfan h'eyst h' erf h' erfên danganine, ew h' erf evin: a, e, ê, u, û, o, i. u h'erfa 1 kurt nivdengani.

Bist u neh h' erf ji yên bêbangine. Ew h' erf ji yên bê bangine. Ew h' erf ji evin: A, B, D, C, Ç, Ç̇, G, G', H, H', F, J, K, K', Q, L, M, P, P', S, Ş, T, T', X, V, W, Y, Z.

Spartin. Van xeberên jêrin bixûnîn u nişan bikin ji çend sewta u çend h'erfan ew çêbûne:

Av, mal, sal, kal, beran, baran, derb, hûr, war, k'ûr, zor, kar, k'ar, navisar, bext, heval, car, k'er, ke, me, gazi, p'ira, diwar, şorbe, çav, çelek, çira, çira.

H' erfên gir

26. H' erf hene gir u hûr. Bi h'erfa gir navisarê dest pê

49

dikin. Li paşi cimlê, li paşi pirsê u heyholanê xebera pêşiya hemû cumla (bêja) bi h'erfa gir dinivîsin, mesele, Ez du êvarê çume dibistanê, mamosta ez ditim u ji min pirs kir: "Xorto! Tu çima dereng k'eti? Min bersiva (caba) wi da got rê dûr bû, avto ji t'une bû.

1. Navê meriyan, yên bav u bavpira bi h' erfên gir dinivîsin: Ahmedê Xani, Melayê Ciziri, K'eleşê Şero, Nazım Hikmet, Nado, Cango, Sımo, Mısto, Şêx Şehid, Ezdan-şêr.

2. Navên welata, çeman, çıyan, behra, gundan, şeheran, k'û çan, meydanan, bi h' erfên gir dinivîsin; mesele, Behra reş, şola Wanê, çemê Feratê, Kurdistan, Turk'ıya, akêana Antl*ı*ke, çıyayê Araratê, k'ûça Fırdawusi, şeherê Diarbekır, meydana Lênin, reşaya Avstriyayê.

3. Navên cejnan, navên hurmeti bi h' erfên gir dinivîsin, mesele, a) Yekê Gulanê, cejna Nevroz, rêvolyûsiya Aktyabrê, şerê Wetani. b) Qeremanê wetanê K'urdistanê, fêrizê azadkırna welat.

4. Navên rojnama u kovaran, yên edebi, u sazbandiyê ji h' erfên gir dinivîsin u wan dıkkne nav cotkevana, mesele, kovara "Hewar", romana "Dayk", rojnama "Azadi", "Simfoniya Şestakoviç ya Şeşan".

I. Sıpartın. Van xeberên jêrın ji ber k'ıtêpê binivîsin u nişan bıkın li k'ıderê u çıma h' erfên gir hatne nivîsand nê ?

Çıyayê Sipanê li K'urdistanêye, Zehmetk'êşên dıniyayê bi t'ent'ene cejna yekê Gulanê dıkin; K'arker u rênçber der k'etne meydana Sor; em kovara "Welat" dıxûnın.

2. Spartın. Van navên jêrın yên meriya bi tertıba alıfba dor bi dor li dû hev binivîsin: Ahmedê Xani, E'lı Heriri, Abdüle Guran, Qadir Koyi, Şêxmûs Cegerxûn, Osman Sebri, Qadiri Can, Xaçatûr Abovyan, Lêv Tolstoy, Nûredin Zaza, Şerif Vanlı.

Bağrı MERKEZİ
Şehêrên navênda dewletan

Şehêrê navênda Turkiyayê Anqeraye, li wi şehîrêda he-

ta milon niv xelq diji; şehêrê navenda Fransiyê Parije, têda heta pênc milon xelq diji; şehêrê navenda (p'aytextê) Sovêtistanê Maskvaye; Ji her ali, ji her welata meriv têne p'aytextê wetanê xwe, ku iş u k'arê xwe serrast bikin u bî zan bîn bî çî t'eherî baş bixebitîn. Maskva dosti, hev k'ari u aşitiya nav miletane; p'ale u gundiye Sovêtistanê vi şeheri hez dikin, baş k'ar dikin, dixebitîn, ku hasileta gunditiyê zêde bikin, wusan bikin, ku kirêkar, p'ale u qulixdarên welat kêmasiya xurek nebin. Maskva ji hazire her gav meriv bî birati qebûl bike, bersiva pîrsa wan bide, guh dari li wan bike u şireta li wan bike.

Ji maskvayê xeberên xêrxwezi, dosti, hev k'ari u aşiti belav dibin.

BANG

H E C E

27. Li zimanê meda xeber p'are vedibin (dabeş dibin) ser banga. Mesele, ba-ran, he-van, gi-ran, kl-rin, kuş-tin, bî-zin, bî-zir. Çiqas sewtên dengani li xeberanda hebin, ew qas ji bang têda hebin, mesele, li nav xebera mal -da t'e-nê sewteke dengani heye, lema ji ew xeber ji bangekêye. Xebera ba-ran ji du sewtên denganiye, lema ji di wêda du bang hene: ba-ran. Xebera nêçirvanda sê sewtên dengani hene, lema ji di wêda sê bang hene: nê - çir - van.

Xeberên yekbangi u p'irbangi (gelebangi)

28. Zimanê meda xeberên yekbangi u p'irbangi gelek in. Xebera yekbangi ji sewteke dengani u sewtên bêbangi çêdibin, lê xeberên p'irbangi ji gelek sewtên dengani u sewtên bêbangi p'eyda bûne.

Xeberên yekbangi

29. Xeberên yekbangi ew xeber in, yên ku têda sewteke dengani heye, lê têda wusa ji sewtên bêbangi hene; hene xeber,

ku sewteke bêbangiva tê gotın, henê xeber ji ku bi çend sewtên bêbangiva têne gotnê, mesele: ba, êl, dil, çar, reng, pişt, tîşt, mîl, mal, lep, xûn, din, zin, dik, ar, av, bav.

Xeberên p'îrbangi (gelebangi)

30. Xeberên gelebangi ew xeberın, yên ji du, sê çar u zêde bangan p'eyda bûne, mesele:

a) ka-ni, ba-ran, şı-van, cen-dek, ser-k'ar, mer-t'al, mîr-can, he-val-ti, bi-ra-ti, gu-vaş-tın, fi-rin-de, ser-k'a-ri, ser-xwe-bûn, şe-wı-tan-dın, Kur-dis-tan.

31. Li nav xeberên jorê yên yekbangi u p'îrbangi du cûre bang hene: Bangê ku paşkoka wan bi sewta danganiva k'uta dı bın.

1. Bangê ku paşkoka wan bi sewtên danganiva k'uta dı bın, ji wan bangara dibêjin bangê ser vekiri, mesele: ba, rê, to, ta, ka, ku, dû.

b) p'ale, ode, Simo, Miro, kani, mêşe, p'ıra, sirê.

d) e'rebe, girani, mêrani, belebani, şıvt'elû, hevkarî.

2. Bangên ku li paşkoka wan sewtên bêbangi têne gotnê, ji wan banganra dibêjin bangên sergirtî, mesele:

a) mal, can, kon, par, beq, don, pişt, dost, gund, pez, k'as, cêr, bîr, rez, gav.

b) cendek, esker, serek, ciran, mîzgeft, stendın, hiştın, kuştın.

Spartın. Van xeberên jêrın bixûnın, xeberên yekbangi, dubangi u pîrbangi ji nav bibijêrın u wan bi sirê li du hev li deftera xweda binivisın:

Roj, der, dost, reng, rast, dest, mi, si, bı, dar, hesp, ga, rê, golik, kevır, heval, gavan, zava, berge, hestû, bîrati, gûhêrin, wêran, av, ban, mêrani, nîvisar, hostati, dosti, ba ger, zırav, canbêzari, nêçirvani, girtın, xwendın, xeniqın, xeniqandın.

Spartın: Van xeberên jêrın bixûnın u nişan bikin çend bang

l1 xeberanda hene. Xeberan l1 deftera xweda b1 vi cûreyi b1n1vis1n: 1. L1 pêşiyê navên k'ınca b1n1vis1n, 2. L1 paşê navê h'eywana b1n1vis1n, 3. L1 paşê navê teyran b1n1vis1n, 4. L1 dû wan navê hacetê rêncberiyê b1n1vis1n.

Kıras, çelek, hevalkıras, bızın, çavik, gısın, balte, kêr, qaz, kevir, eylo, tûti, gisk, nêri, ga, berx, êlek, arxalix, nir, kar, golik, quling, beran, k'uling, mēr, t'apan, mē- k'ut, sol, k'olos, kondere, canega, nogın.

DERBDAYİN

32. L1 zımanê meda xeberên yekbangi u gelebangi hergav b1 derbdayınêva têne gotınê. T'eqıl gotına bangê xeberê u derb pêra gotın dibêjın derbdayın. J1 wi bangira dibêjın bangê derbdayın, yê ku b1 teqıl u derb tê gotın. Lê wi bangira d1 b1jên bangê derb ne dayın, yê ku bê teqıl u bê derb tê gotınê.

D1 n1visarêda derbdayınê ba vê nişanê nişan d1k1n, mesele: Xeberên yekbangi hergav b1 derbdayınêva têne gotnê, lê xeberên gelebangi derb l1 ser bangê paşın tê gotınê, mesele, garân, çirøk, hevâl, b1râ, gırtın, kırın, nalın, k'ırın, şırın, bızın, kuñik, keçik, b1râtî, hevâltî, dostî, hev k'arî, ge rândın, çê rândın, K'urdıstân.

M O R F O L O J I (FORMZANIN)

33. Morfoloji zanista (ulmê) hinbûn u hinkirna cûrên xeberane; ew guhastina xeberan şîrê ve dîke, bî şîrovekirin ti ne ber çawan çî teheri cûrên xeberan têne guhastinê, çawan k'utasiya (paşkoka) xeberan lî hev tên, çî teheri u bî ari k'ariya çî xeber çê dîbin.

ÇÊKIRNA XEBERAN

34. Lî zimanê meda xeber bî arik'ariya paşp'irtik u pêsp'irtikan çê dîbin. Paşpirtik ew xeberin (p'irtikîn), yên lî paşîya xeberanva dizeliqin u fîkra wan diguhêzin, xeberên nû çê dîkin, lê pêspirtik ew xeberin (p'irtikîn), yên bî pêşîya xeberanva dizeliqin u fîkra wan diguhêzin.

Çêkirna xeberan bî arik'ariya pêsp'irtikan

35. Lî zimanê K'urdida bî arik'ariya van pêsp'irtikên: jêrin xeber çê dîbin: bê, ne, ser, bîn, nav.

Ev pêsp'irtik digihijne navên heynê u bî wanva têne zeliqan dinê u bî vi teheri fîkîra wan diguhêrin, xeberên teze çê dîkin, mesele:

1. Bê: bê+k'ar, bê+k'es, bê+can = bêcan, bê+nav = bênav, bê+seri = bêseri, bê+bini = bêbini, bê+mal = bêmal,

2. Ne: ne+yar = neyar, ne+xweş = nexweş, ne+merd = nemerd, ne+bina = nebina, ne+zan = nezan, ne+çê = neçê, ne+meri = neneri.

3. Ber: ber+stu = berstu, ber+p'al = berp'al, ber+mali = bermali, ber+nav = bernav, ber+roj = berroj, ber+bang = berbang, ber+k'oz = berk'oz, ber+nvisar = bernvisar.

4. Ser: ser+esker = seresker, ser+t'epe = sert'epe, ser+wext = serwext, ser+sali = sersali, ser+kani = serkani.

5. Bîn: bîn+p'ê = bînp'ê, bîn+çene = bînçene, bîn+e'rd

bine'rd, bin + dest = bindest, bin + av = binav.

6. Nav: nav + mal = navmal, nav + nêri = navnêri, nav + çav = navçav, nav + ser = navser, nav + bîr = navbîr, nav + ber = navber.

36. Lı zamanê meda bı arik'ariya pêşp'irtikên ser, ber, nav bı u paşp'irtikên i, ok, k gelek xeber çê dıbin, mesele: sersali, sergovendi, bindesti, berdesti, berdêli, berdilk, berrendik, berçavk.

Spartın:1. Jı van navên ku lı jêrê hatine nivisandnê bı arik'ariya pêşp'irtikên ser, ber xeberên teze (nû) çêbıkın. Lı pêşiyê navan lı deftera xweda bınavısın, lı paşê lı şûna niqıtka wan pêşp'irtikan bınavısın, yên ku lazımn.

...mali, ...bang, ...as, ...k'avk, ...cavk, ...seri, ...bûk, ...pişt, ...ge, ...p'i, ...desti, ...sali, ...sing, ...ras ti, ...kêlk, ...jinkok, ...hed, ...şir, ...dew, ...k'om, ...dili, ...esker, ...çem, ...t'um.

Spartın:2. Jı van navên jêrin, ku hatine nivisandnê, bı arik'ariya pêşp'irtika bê, ne xeberên nû çê bıkn.

...nav, ...war, ...k'ar, ...p'al, ...ruh, ...bani, ...seri, ...çê, ...zar, ...te'm, ...rû, ...can, ...k'en, ...pişt, ...xudan, ...xêr, ...xweş, ...wer, ...şerm, ...tırs, ...xof, ...p'ar, ...xew, ...av.

Çêkirna xeberan bı arik'ariya paşp'irtika

37. Zımanê meda bona çêkirna (e'firandina) xeberan van paşp'irtikên jêrin dıdine, xebatandnê: in, ok, ik, k, çi, dar, ani, ane, i, ti, ki, king, ng, in, dan, dang, din, stan, ge, la, xan, baz, war, yar, ar, gar, bend, mend, saz, wi, a yi, um, tamki. Ev paşp'irtik dıgıhijne navên heyinê, xeysetnavan u bınyata (bınaxa) fêla u xeberên nû (t'eze) çê dıkn.

I. Ik: ik zêdeyi ser xebera dıbe, bı wanva dızeliqe, fıkira wana naguhêze, her bı t'enê fıkra bıçûkaya tıştên ruh ber u yên neruhber nişan dıke, mesele;

a) berx + ik = berxik, kar + ik = karik, mal + ik = malik, kur
ik + kurik, keç + ik = keçik, jin + ik = jinik, bav + ik = bavik.

b) dar + ik = darik, sel + ik = selik, qul + ik = qulik, dil +
ik = dilik.

2. EK: Bı arik'ariya ek jı navên heyinê u binyata fêla dû
cûra xeberên t'eze çêdikin:

a) Bı cûreki xeberên wusa dikan, yên ku bı fikra xweva
xeyset u kirna yeki (meriveki), yan jı xeyset u kirna tış-
teki xuyan dikan, mesele: vir + ek = virrek, ser + ek = serek,
p'ars + ek = p'arsek, tirs + ek = tirsek.

b) Bı cûreki jı xeberên wusa diefirinin, yên ku bı fikra
ra xwe va her bı t'enê navê tışta xuyan dikan, mesele: xur-
ek + xurek, (xur (xwer) - binyata fêla xwerinêye), bir + ek =
birrek, (bir - binyata fêla birinêye) lê ne partika nanayî
ye) qelişt + ek = qelişte (qelişt - binyata fêla qeliştinê)
rûnişt + ek = rûnişte (rûnişt - binyata fêla rûniştinêye)

c) pişt + ek = pişte, dest + ek = destek, niv + ek = nivek,
çêl + ek = çêlek, mad + ek = madek.

Spartin. Paşp'irtika ek lı ser van xeberên jêrinda zêde bı
kin u binherın çı xeberên t'eze çê bûne: tirs..., ber...,
ser..., qet..., diz..., vir..., qelişt..., xwest...

3.OK: Bı arik'ariya ok jı navên heyinê, jı binyata fêla
u jı xeberên ducarkiri xeberên nû (t'eze) çê dibın, Mese-
le:

a) k'eçel + ok = k'eçelok, şemam + ok = şemamok, qelem + ok =
qelemok.

b) rûnişt + ok = rûniştok, qelişt + ok = qeliştok, bez + ok
= bezok, rev + ok = revok, qelin + ok = qelinok, şırın + ok = şir-
rinok.

c) mijmij + ok = mijmijok, gezgez + ok = gezgezok, geger-
ok = geğgeğok, gırgır + ok = gırgırok, xapxap + ok = xapxapok,
bilbil + ok = bilbilok, t'ilt'il + ok = t'ilt'ilok.

d) Çirok, gulok, qelinok, xulolik, dilok.

4. K: Bı arik'ariya k jı xeberên ducarkiri xeberên teze

çê dıbin, mesele, qul-qul - qulqulk, xaşxaş - xaşxaşk, sor - sor - sorsork, reşreş - reşreşk, çırçır - çırçırk, gırgık. Spartın. Ji van navên nivisandi bi arik'ariya van paşpirtikên jêrın -ek, -ık, -ok, -k xeberên teze biefırının. Li pêşiyê navan di deftera xweda binivisın, paşê wan paşpirtika, yên ku lazımin, ser wan xeberanda zêde bıkın.

ser..., bel..., k'eçel..., vîr..., çıl..., gēr..., mijmij..., av., zerzer..., qarqar..., vızvız, p'irp'ir..., berk'av..., pêj..., serkel..., qet..., şerb..., kur..., berx..., fīrfīr..., k'ul...,

5. I: Bi arik'ariya paşkoka i ji navên heyinê çar cûre xeber çê dıbin, mesele:

- a) Farsi, K'urdi, Irani, T'irki, Erebi, Sovêti, Barzani.
- b) Şamirani, hertoşi, mıli, zili, Behdinani, romani.
- c) Genımı, avi, şiri, mermeri, goştı.
- d) çavi, desti, nêri, paşi, pêşi, deri, seri, beri, kerı.

38. Bi arik'ariya van paşpirtikên jêrın: çı, k'ar, dar, van, baz, saz, war (yan ji wer), yar xeberên wusan çê dıbin, yên ku xeyst u kırna keseki, yan ji tıştêki xuyan dıkın u k'arê wan aşkera dıkın, mesele:

1. Çı: Qulixçi, xebatçi, defçi, zurneçi, dık'ançi, qaweçi, zırarçi, daweçi, mıletçi.

2. K'ar: Xebatk'ar, şıxulk'ar, serk'ar, xwendk'ar, nivis kar.

3. Van: Berxvan, gavan, dergevan, aşvan, baxvan, nêçirvan, şervan, piştivan, xwendevan, bılûrvan, berivan, nihêrvan, pêşivan.

4. Dar: Serdar, dersdar, bırindar, deyndar, guhdar, beyraqdar, derbdar, nobedar, maldar, remıldar.

5. Baz: sêrbaz, k'ındırbaz, fêlbaz, çavbaz, destbaz, hoqebaz.

6. Bend: solbend, nalbend, sazband, hevalbend, malbend.

7. War: bextwar, xwendwar, canewar, birewar, serwar.

8. Saz: T'opsaz, silıhsaz, malsaz, t'ıfıngsaz, maşinsaz.

9. Yar: cotyar, k'ıryar, şandyar, hışyar, pırsyar, bext-

yar, rîsteyar.

10. Mend: dewletmend, aqilmend, hunurmend, t'oremend.

Spartın. Jî van navên jêrin nivisandi bî arik'ariya van paş partîkan: k'ar, dar, van, baz, saz, war, bend, xeberên nû biefîrînin. Lî pêşiyê xebera lî deftera xweda binivîsîn, pa şê lî şûna nîqîtkan wan paşpartîkan binivîsîn, yêñ lazîmîn. Kêbat..., ser..., şîxul..., ders..., mal..., qulîx..., k'omek..., sobet..., ga..., aş..., derge..., nişan..., top..., bext..., bir..., hesab..., milk'..., fîrçe..., sol..., nal..., guh..., guneh..., cot..., xun..., t'eref...

39. Bî arik'ariya paşp'irtikên king, ng xeberên wusan çê dîbîn, yêñ ku biçûkî u dîlnîvaziyê xuyan dîkîn, mesele, king: kurking, zavaking, xuşking, biraking, destking, berx king, çerxking, malking u yêñ dîn.

40. Bî arik'ariya van paşp'irtikên jêrin dan, stan, ge, lan xane xeberên wusan çêdîbîn, yêñ ku nişan dîkîn, ku lî filan ci û wari filan tîşt, filan meriv heye, yanê jî nişan dîkîn, ku lî filan ci filan kîrîn, filan bûyin tê kîrîne, dî qewime. Mesele:

1. Stan: K'urdîstan, Erebestan, Rûsîstan, Çînîstan, gorîstan, çolîstan, darîstan, gulîstan, germîstan.

2. Dan: (deng, dîn): kadan, kevçîdan, huburdan (g), k'ozîdan (g), kîlçîdan, dolîdan (g).

3. Ge: p'êge, bange, werge, şêrge, dolge, berge, hewarge, dermange, derge, nişange, haringe, cêrge u yêñ dîn.

4. Lan: mozelan, borelan, k'urdelan, marelan, berdelan.

5. Xane: (xanî): k'itêbxane, dersxane, qebûlxane, şerabxane, bendixane, k'arxane, nexweşxane, silîhxane, xwerînxane, ximixane u yêñ dîn.

6. Girtixane, razanxane, nivîsxane, xwîndînxane, listîkxane.
PRISON HOTEL

41. Bî arik'ariya paşp'irtîka in xeberên wusan çê dîbîn, yêñ ku nişan dîkîn, ku filan tîşt jî filan tîştî çê buye, yan jî xeberên wusan çêdîbîn, yêñ ku xeysetê tîştan merivan xuyan dîkîn, mesele, a) Darin, zerin, cawin, arin. b) şevîn,

pêşin, paşin.

B) Derewin, xewin.

Spartin. Paşp'irtika in li ser van navên jêrinda zêde bî-
kin u binêrîn çî xeber çê bûne: xew..., şew..., derew...

42. Kî: Bî arik'ariya paşp'irtika kî xeberên wusan çêdibin,
ku xuyan dikin t'eherê kirinê, t'eherê axaftinê, mesele, Fî
leki, Gurcîki, Kurmanckî, Ecemkî, Erebkî.

Nasî: Li edebyata K'urdi klasikida u li soraniya nihada bî
arik'ariya p'irtika em (yan jî um- wum, wem) jîmarên rêz-
kirne u cêrgekîrînê didine çêkirne, mesele, yekem, dewem,
sêwem, çarem, pêncem, şeşem, dehem, bistem.

43. P'irtikên ar, wi, gar van xeberên jêrîn die'firînin:

- 1) ar: xwer, guhar, nivîsar.
- 2) wi: Bawî, rêwî, t'avi, ewrawî.
- 3) gar: rojgar, p'êgar, pigar.

44. Bî arik'ariya p'irtikên anî, ane xeberên wusan têne çê
kirnê, yên ku qeyde kirnê nişan dikin u nişan dikin çiqê
sîva tiştan, mesele:

- 1) anî: a) jinane, mêrane, kurane, qizane, bûkane, dostane,
(jinani, mêrani, kurani, qizani, bûkani, dostani) b) kû
rani, şirani, dinani, sorani, p'erani, hûrani, çûkani.
Yekani, duani, sêani, çarani, pêncani, dehani.
- 2) ane: yekane, duane, sêane, çarane, dehane, jinane, mê-
rane, merivane, kurane, qizane, dostane.

45. Bî arik'ariya paşp'irtikên ayî, î, tî xeberên jî navên
heyinê u navên xeysetnav xeberên abstraktî çê dibin, mesele:

a) ayî: paşp'irtika ayî her bî t'enê zedeyî ser xeyset-
nava dibe u jî wan navên heyinî yên abstrakt (asmani) çê di-
bin, mesele, sorayî, korayî, berayî, reşayî, k'eskeyî, ze-
rayî.

Nasî: Li Kurmanciya K'urdên Sûriyayêda şûna paşp'irtika a
yî paşp'irtika ahi didine xebitandinê, mesele, sorahi, ko-
rahi, reşahi, zerahi, talahi, ronahi u yên din.

b) î: Bî arik'ariya paşp'irtika î jî xeysetnavên rengî u
navên heyinê xeberên abstraktî (asmani) çê dibin, mesele:

1. arzani, gırani, belengazi, p'erîşani, bîlîndî, heja-
ri, xweşî, qencî, zîrari, bedewî.

2. serk'ari, derbdari, nalbendi, nêçirvani, navçigari, rênçberî, solbendi, serbazi, baxvani, neyari u yêñ dîn.

3. Dosti, dijîmîni, t'ucari, berdesti, yari.

c) Tî: Bî arik'ariya paşp'irtîka tî jî navên heyînê xe berên asmani, yêñ bî fîkra kirînê u t'omeriyê çê dibîn, mesele,

a) zaruti, gunditi, hevalti, cînartî, bîratî, merivti, dîziti.

b) Jîntî, bûkti, mêrtî, axatî, rûvîti, bavti, xûşkti, Ker-tî.

d) Dijmîntî, nêçirvanti, qaçaxti, hostati, qultî, xulamti.

Nasinvisar: Lî soranîda lî şûna paşp'irtîka tî paşp'irtîka ayetî, yetî didîne xebitandinê; dijîmînayetî, bîrayetî, dostayetî, axayetî.

Spartî. Bî arik'ariya van paşp'irtîkên jêrî i, ayi, tî jî van navên jêrî xeberên t'eze çê bikin: rast, xwar, dirêj, kurt, nêzik, bilînd, k'esib, dost, heval, pîsman, rencber, bûk, xort, neyar, dijîmî, tucar, yar, dersdar, serk'ar, qul, k'ur, şêr, mêr, navçigar, hevkar, serbaz, baxvan, qenc, bîha, k'esk, tîrs, h'eram, serbaz, cotk'ar u yêñ dîn.

Çêkirna xeberan bî arik'ariya bînyata fêlan

46. Dî zîmanê meda gelek caran bînyata fêlan mina p'irtîkan didîne xebitandinê u bî arik'ariya wana xeberên nû (teze) çêdikî, mesele:

1. Xwez (jî fêla xwestînêye): xêrxwez, şerxwez, azadxwez, bedxwez, dîlxwez, meremxwez u yêñ dîn.

2. ker yan kîr (jî fêla kîrînêye): zêrker, zivker, şermker, xebatkîr, şîxulkîr, xêrker, k'arkîr, xîrabkîr.

3. kuj (jî fêla kuştînêye): mêrkuj, bavkuj, bîrakuju, ku-kuj, destkuj, şêrkuj, merivkuj u yêñ dîn.

4. Bîr (jî fêla bîrînêye): barbîr, rêbîr, serbîr, darbîr, avbîr.

XEMXUR

5. Xur (j1 fêla xwerinêye): malxur, xêrxur, k'edxur, xûn
xur, muftexur, xembur, selefxur, miratxur.

6. Bîr (j1 fêla bîrinêye): rêbîr, risqbiîr, dengbiîr, heq-
biîr, nanbiîr, pezbiîr, ruhbiîr.

7. Za (j1 fêla zayinêye): a) biraza, xarza, mamza, şahza,
(şaza) b) avza, k'omîrza, neftza, d) xêrza, heramza, he-
lalza.

8. Bêj (j1 fêla gotinêye): dengbêj, çirokbêj, stranbêj,
xweşbêj, qîmetbêj, bîhabêj u yên dîn.

9. Avêj (j1 fêla avitinêye): duravêj, t'opavêj, bombavêj,
agiravêj, beravêj, joravêj, jêravêj u yên dîn.

10. Rêj (j1 fêla rêtinêye): xûnrêj, avrêj, rûnrêj, h'e-
sunrêj.

11. Bîn (j1 fêla ditinêye): dûrbîn, k'ûrbîn, hûrbîn.

12. Go (j1 fêla gotinêye): rastgo, derewgo, sivkgo, xweş-
go.

13. Nivîs (u1 fêla nivîsinêye): destnivîs, rastnivîs, zû
nivîs, çiroknivîs, beytnivîs u yên dîn.

14. Gîr (j1 fêla girtinêye): rêgîr, bargîr, qedîrgîr, t'e
refgîr, paştgîr, destgîr, alîgîr.

15. Pêj (j1 fêla patinêye): nanpêj, goştpej, sabûnpêj.

47. J1 çend k'omên van xeberên jorin, yên ku bi arikariya
binyata fêla hatine çêkirnê, xeberên abstraktî (esmanî) bi
arikariya paşpirtîka î çê dibin, mesele:

1. Xêrxwez + i = xêrxwezi, şerxwez + i = şerxwezi, azadxwez-
i = azadxwezi.

2. Mêrkuj + i = mêrkujî, bavkuj + i = bavkujî, birakuj + i = bir-
kujî, merivkuj + i = merivkujî.

3. Barbîr + i = barbîrî, rêbîr + i = rêbîrî, pêşbîr + i = pêş-
bîrî

4. Xûnxar + i = xûnxarî, xemxur + i = xemxurî, xêrxur + i = xê-
xurî.

✓ 5. Berxbîr + i = berxbîrî, rêbîr + i = rêbîrî, navbîr + i = nav-
bîrî, dengbîr + i = dengbîrî.

6. Dengbêj + i = dengbêji, xweşbêj + i = xweşbêji, çirokbêj + i = çirokbêji, beytbêj + i = beytbêji.

7. T'opavêj + i = t'opavêji, bombavêj + i = bombavêji, dûravêj + i = dûravêji.

8. Xûnrêj + i = xûnrêji, avrêj + i = avrêji, h'esînrêj + i = h'esînrêji.

9. Rêgir + i = rêgiri, bargir + i = bargiri, piştgir + i = piştgiri, qedirgir + i = qedirgiri.

10. Nanpêj + i = nanpêji, goştpej + i = goştpeji, sabûnpêj + i = sabûnpêji.

SPARTIN. Ji van xeberên jêrin bi arik'ariya paşp'irtikên i, ayi, ti xeberên nû (t'eze) çê bikin, li pêşiyê xeberan ji k'itêbê yeko-yeko di deftera xweda binivîsin u paşê li şuna niqitkan wan paşp'irtika binivîsin, yê ku pêvistin.

a) sor..., germ..., res..., giran..., arzan..., belengaz..., peşişan..., rênçer..., derbdar..., mêrxas..., nexweş..., neyar..., pîsmam... .

b) şivan..., bira..., heval..., nêçirvan..., gundi..., xulam..., p'ale..., rêwi..., serk'ar..., dost..., hevkar..., cinar..., yar.

c) mêrkuj..., rûnrêj..., xêrxwez..., rêbir..., xûnxur..., dengbêj..., bombavêj..., rêgir..., nanpêj... .

Çêkirna xeberên bargirani

48. Wan xeberanra dibêjin xeberên bargirani, yê ku barê wan girane, ne hêsaye, yan ji du xeberan çêbûne, yanê ji du xeber gihiştine hev, bi hevva zeliqine u xebereke taze bargirani çêkirne.

Zimanê K'urdida xeberên bargirani ji navan, binyata fêlan, ji paşp'irtik u pêşp'irtikan çêdibin.

Xeberên bargirani yê ku ji navan çêdibin

49. Li zimanê K'urdida du navên heynê digihijne hev, bi hev

va dizılıqın u bî vi teheri xeberên teze bargirani çê dî-
 kîn. Mesele: ser êş (yanê êşa serî), destnavisar (yanê nî
 visara dest), jinbira (yanê jina birê), kuṛap (yanê kuṛê a
 pê) kuṛxal (yanê kuṛê xalê), malbav (yanê mala bavê), cinav
 (yanê ciyê nav), ciwar (yanê ci u war), dêbav (yanê dayk u
 bav), avsir (yanê av u sir), siremast (yanê sir u mast) u
 yên din.

XEBERÊN BARGIRANÎ YÊN KU JI NAVAN U BINYATA FÊLA ÇÊ DIBIN

50. Xeberên bargirani yên ji navan u fêla bî vi teheri çê
 dibin: Binyata fêla digihije nava u bî paşiya wanva dizeli
 qe. Mesêle: xêrxwez (ji xebera xêr u xwez - binyata fêla
 xwestinêye), pezdoş (ji xebera pez u doş binyata fêla do-
 tinêye), sirfiroş (ji xebera sir u firos - binyata fêla fi
 rotinêye), rêbir (ji xebera rê u bir - binyata fêla biri-
 nêye), rênas, zimanzan, tarixzan, barbir, xûnrêj, masigir,
şakilkêş, zêrkîr, xemkêş u yên din.

Xeberên bargirani yên ku ji navan u keysetnavan çê dibin

51. Xeberên bargirani ji navan u keysetnavan bî du cûrançê
 dibin:

a) Cûreki lî pêşiyê navên heyinê têne gotinê, paşê key-
 setnav têne gotinê.

b) Cûrê din ji lî pêşiyê keysetnav têne gotinê, paşê na-
 vên heyinê têne gotinê u bî vi teheri lî her du cûranda na
 vên heyinê u keysetnav bî hevva dizelîqın u xeberên teze çê
 dîkîn.

1. Cûrê lî pêşiyê navên heyinê, lî paşê keysetnav têne go-
 tinê: Mêr + xas = mêrxas, k'um + reş = k'umreş, k'um + sor = k'um
sor, bext + reş = bextreş, tûr + qul = tûrqul, k'ef + xweş = k'ef
xweş, dil + sar = dilsar, ser + h'îşk = serh'îşk, guh + dirêj
gundirêj, çav + reş = çavreş, mal + ava = malava.

2. Cûrê lı pêşiyê xeysetnav têne gotinê, lı paşiyê navên heyinê têne gotinê: sor+gul = sorgul, pir + jin = pirjin, xas + mêr = xasmêr, pir + dê = pirdê, xweş + mêr = xweşmêr, bed + h'al = bedh'al, şor + av = şorav, qels + mêr = qelsemêr u yên dın.

SPARTIN. Ji van navên heyinê u xeysetnavan xeberên bargiranî çê bıkın u nişan bıkın lı k'ijan xeberên bargiranida lı pêşiyê navên heyinê hatne gotinê, lı k'ijan xeberên bargiranida ji lı pêşiyê xeysetnav hatine gotine.

ser, dil, nerm, pir, jin, kal, bav, germ, av, reş, bext, av, mal, bin, xweş, xas, k'om, çav, sor, guli, dirêj, k'êf, deh, dest, h'ışk, ser, xirab, xûn, rûspi.

Keberên bargirani yên ku bi ducarkirna xeberan çêdibın

52. Lı zimanê meda xeberên bargirani yên ku bi ducarkirna xeberan çê dibın p'areve dibın ser çend k'oma:

- a) Xeberên ji ducarkirna navên heyinê,
- b) Xeberên ji ducarkirna xeysetnavan,
- c) Xeberên ji ducarkirna binyata fêlan,
- d) Xeberên ji ducarkirna navên hejmaran.

1. Ducarkirna navan: sibe-sibe, êvar-êvar, newal-newal, roj-roj, sehet-sehet, mal-mal û yên dın.

2. Ducarkirna xeysetnavan: sore-sor, germe-germ, xave-xav, hêdi-hêdi, zû-zû, raste-rast, xare-xar û yên dın.

3. Ducarkirna binyata fêlan: reve-rev, beze-bez, tele-tel, gaze-gaz, nale-nal, k'ale- k'al, bare-bar, guje-guj, girm-girm, leme-lem, xiş-xiş u yên dın.

4. Ducarkirna navên hejmaran: yeko-yeko (yek-yek), dudu-dudu, sisê-sisê, çar-çar, pênc-pênc u yên dın.

5. Ducarkirna xeberan bi paşp'irtikên i, k, ok, va:

a) qulquli, zit'olzitoli, zaxzaxi, sorsori, şaxşaxi, tal-tali,

b) Qulqulk, mijmijk, giṙgiṙk, xaşxaşk, reşreşk, gezgezk, zerzerk, mezmezk, t'irt'irk, çirçirk u yên dın.

c) mijmijok, gezgezok, giŕgiŕok, vizvizok, vinvinok, gin-
ginok, p'iŕp'iŕok.

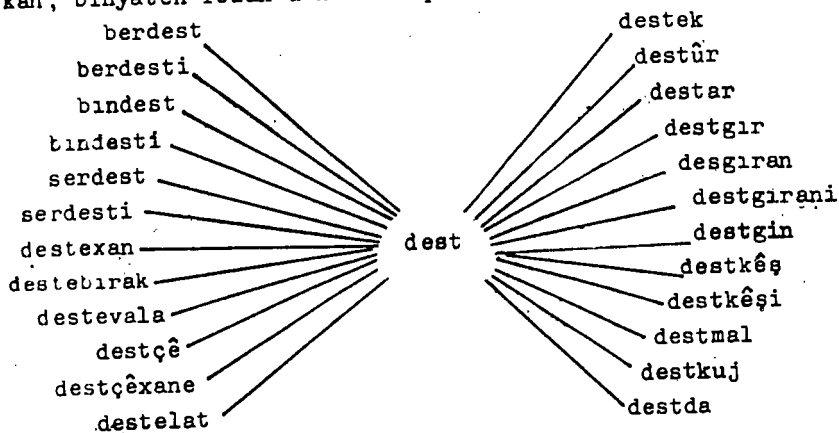
Xeberên bargirani yên ku bi hevva zeliqandina paşp'irtika, paşp'irtikan u navan çê dibin.

53. Xeberên bargirani ji navan, paşp'irtikan u pêşp'irtikan bi vi t'eheri çê dibin: li pêşiyê pirtik digihijne nava, paşê paşp'irtik digihijne navan u wusan ew bi hevva dizeliqin u navên bargirani die'firinin, li dû wê paşp'irtik serwanda zêde dibe, mesele:

Ber + dest + i = berdesti, ber + mal + i = bermali, bin + dar + uk = bindaruk, ne + wê + rek = newêrek, ser + sal + i = sersali, ber + çav + k = berçavk, ber + av + i = beravi, ne + xweş + i = nexweşi, bin + dest + i = bindesti, ser + govend + i = sergovendi, ber + kav + k = berkavk, ser + kêl + k = serkêlk, ne + yar + i = neyari u yêd in.

SPARTIN. Nimûna çêkirna xeberan li jêre bixûnîn u xeberên bi ardîmiya pêşp'irtik u paşp'irtikan p'eydabûyi (çêkiriyanê ji efirandi) ji serhatiyê binivîsin. Paşê nişan bikin, çu paşp'irtik u pêşp'irtik hatine xebitandinê. Nişan bikin, k'ijan xeber bi arik'ariya binyata fêla li serhatiyêda hatine xebitandinê (emilandinê).

Nimûna çêkirna xeberan bi arikariya pêşp'irtika, paşp'irtikan, binyatên fêlan u hevzeliqna xeberan.

NAVÊN HEYINÊ

54. Navên heyinê ew navin, yên ku navên tîştên ruhber u ne ruhber nişan dîkin, navên fîkiran u kîrîn u buyna tîşteki yanê jî merîveki nişan dîkin. Her tîştên ruhber u neruhber her fîkir u her kîrîn u bûyin navê wan heye, u ew gîşk lî dunyayêda lî nav jiyîna meda hene, lema jî jî wanra dîbê-jîn navên heyinê, yanê jî navê heyin lî wan kîrîne. Lî zîmanê K'urdîda navên heyinê p'are ve dîbîn ser van k'omên jêrîn:

1. Navên tîştên ruhber,
2. Navên tîştên ne ruhber,
3. Navên fîkiran,
4. Navên kîrîn u bûyinê.

Ev k'omên navan lî sîriya xweda p'are ve dîbîn ser navên cînsî nêr (navên zayenda nêr), navên cînsî mê (navên zayenda mê). Her du cînsên (zayendên) navan jî hev têne cuda kîrîn hem bî fîkîra xweva, hem jî bî forma xwe ya gramatîkî va.

NAVÊN TÎŞTÊN RUHBER

55. Navên tîştên ruhber lî zîmanê meda p'are ve dîbîn ser navên cînsî (zayenda) mê u navên cînsî (zayenda) nêr.

Navên cînsî mê

56. Lî zîmanê meda sê k'om navên tîştên ruhbera têne hesab kîrînê çawan navên cînsî mê. Ew her sê k'om evîn:

1. Navên ser h'eywanan: bîzîn, mî, mîrîşk, çêlek, qaz, p'îşik, madek, çîvik, berdir, nogîn, dêlik, wawîk, meymûn, şa gal, dumeqesk, qarqarîk u yê dîn.

2. Navên ser merîyan: jîn, bûk, dayîk, keç, met, qîz, kevani, xasî, damarî, xûşk, berbûk u yê dîn.

3. Navên jînan: Xezal, Rîhan, P'erîşan, Gulperî, Seyran,

Dilber, Gulizer, Zozan, K'ubar, Cewar, Almast u yê n dîn.

Guhastina navên cinsi mê

57. Forma her sê k'omên navan yê n ku li jorê hatine nivisandin li cumla navanda paşkoka "a" tê gotine. Eva paşkoka (p'irtîka) benda xeberên navên ser esli mê bi navên li pey (dû) wanra girê dide u eleqetiya wan bi vi teherî nişan di ke, mesele:

a) Bızıng belek, miya qer, berxa sor, mırıška kurk, çêlekê mezin, p'ışıka mê, çivika baharê, qaza sipî, kavîra mın, berdira xurt, dêlika gurêx u yê n dîn.

b) Xûşka te, bûka malê, meta Susanê, dayika we, xasiya baş, xatiya mın, damariya Mısto, kevaniya jir u yê n dîn.

c) Xezala Mısto, P'orsora, xuşk, Gulperia Xudo, Şaribana Polat, Dilbera Bek'ır, Seyrana Sulêman, Zozana Xıdır, Gula Rostem, Almasta Mehmûd u yê n dîn.

Navên heyinê yê n ser cinsi nê r

58. Navên heyinê yê n cinsi nê r mına (wek) navên heyinê cinsi mê p'are ve dîbin ser sê k'oman, ew hersê k'om evın:

Navên ser heywana: nê ri, beran, ga, gamêş, boxe, seh(se), dik, gur, rûvi,şê r, piling, bû m, hût u yê n dîn.

2. Navên ser meriyan: mê r, ku r, xort, bav, bira, ap,mam, zava, xal, pısmam, xarzi, kurap u yê n dîn.

3. Navên mê ran: K'eleş, Semend, Silo, Ferman, Polat, Erfan, Çekan, Kekan, Kılhan, T'ê mû r u yê n dîn.

59. Formên hevbendî ya van navên jorê yê n her sê k'oman, ku li jorê hatine nivisandinê, li cumla navanda paşkoka "ê"tê hesabkîrnê. Eva p'irtîka (paşkoka) tê hesabkîrnê nişana navên ser cinsi nê r, mesele:

a) Beranê xurt, gayê sor, sehê (seê) har, gamêşê reş, dikê mezin, gûrê xûnxur, rûviyê jar, nêriyê navpez u yê n dîn.

b) Mêrê xas, xortê bedew, kuṛê Semend, bavê min, birê (bî-rayê) wî, apê Bekîr, xezûrê wê, zavê me u yê dîn.

c) Reşîtê Polat, Siloê Xudo, Semendê Eli, Fermañê K'eleş, Kekanê Eslan, Çaçanê Sîmo, Mîstoê Cîmşît u yê dîn

PIRS:

1. Bêjin, çiye p'irtka hevbendi?

2. Bî arik'ariya k'ijan p'irtika navên cînsê mê u navên cînsê nêr jî hev têne cuda kirinê?

3. Bêjin, çend k'om navên heyinê têne hesabkirnê çawan navên cînsî mê u çend k'om nav jî têne hesabkirnê çawan navên cînsî nêr?

SPARTIN.

Jî gotinên jêrin navên heyinê lî deftera xweda binivisîn, nişan bîkîn, k'ijan nav têne hesabkirnê çawan navê cînsî mê (k'ijan nav bî p'irtka "a-va", k'ijan nav bî p'irtka "ê-va" hatne xebitandinê?).

Meymûna mêşe; h'utê mezin; k'ewrûşka malî; bûmê kor; kevot ka bedew; qulingê belek; destbîrakê Memê; marê reş k'işîya; Cîmşîtê Rostem; borê Memê; nogîna me; Kekanê Mûrad; şêrê nav mêşe; Gulîzera T'ecîr; zavê me hat mêvan; Gulçîna Mîsto lî Mêrgêda dixebite; bûka me dew dik'île; kuṛê Silêman par mekteb xilas kir; destê dirêj kevîre reş, bêra darîn, dergê hesîn, rîya fire, bûka me jîre, xortê navdar, Rostemê Zal.

Navên tiştên neruhber

60. Navên tiştên neruhber ew navîn, yê ku her navên tiştên ne ruhber k'ivş dikîn, mesele, dar, kevîr, bêr, gund, nan, mal, êl, deşt, gelî, çîya, kendal, çem u gelekê dîn.

Hemû navên tiştên neruhber min (wek) navên tiştên ruhber lî cumla navanda forma xwe hevbendi p'irtikên "a", "u", "ê" distînin. Navên ku p'irtka "a" distînin, têne hesabkirnê çawan navên cînsî mê, lê navên ku forma xwe hevbendi "ê"

distînin, ew nav têne hesabkirnê navên cînsî nêr.

Navên tîştan yên cînsî mê

61. Ew navên tîştên neruhber têne hesabkirnê navên ser cînsî mê, yên ku li cumla navanda forma xwe hevbendî p'irtka "a" distînin, mesele: defter, k'îtêb, qelem, k'as, t'ebax, hîri, av, baran, berf, şêmik, beroş, sitil, lihêf, k'axez, şelik, xali, sol, gul, qîsil, t'êr, diz, t'endur, refîk, deşt, kan bêder, sir, pivaz, newal, k'îlit, pişt, qayîş, mey dan u yên din.

Ev navên tîştan, yên ku li jorê hatine navisandinê, mîna navên ruhberan li xeberdanêda têne xebitandinê u li cumla navanda forma xwe p'irtka hevbendî "a" distînin u lema ji têne hesabkirnê navên heyinê yên cînsî mê.

Mesele: Deftera xweda rind binivisîn, k'îteba t'arîxa Kurd u K'urdîstanê, qelema hêşîn rind dinivise, ava sarî mexun, ew li ser şêmîka derî rîniştiye, Sitîla mezin bibe, beroşa qelakari bine, me hîriya sor firot, qîsîla tenîk raxîstî bû, lihêfa germ serda kîr, qayîşa reş li piştî Silo bû.

SPARTIN.

1. Çend navên tîştên neruhber yên cînsî mê bêjin yan ji li deftera xweda binivisîn.

2. Bî arîk'ariya p'irtka "a" hevbendî wan navan bî navên dinra li hev binîn.

Navên tîştên neruhber yên cînsî nêr

62. Ew navên tîştên neruhber têne hesabkirnê navên cînsî nêr, yên ku li cumla navanda forma xwe ya hevbendî distînin p'irtka "ê", Mesele:

kon: konê reş; nan: nanê sipî; xani: xaniyê bilind; ar: arê genim, diwar: diwarê sor, derî: deriyê fire, ban: banê xani, belg: belgê hêşîn, agir: agirê gur, zînar: zînarê bilind.

baxê t'îji, çiyayê mezin, çemê k'ur, k'êranê stur, gopalê qalın, zinê bor u yên dın.

SPARTIN.

I. Van gotinên jêrın li deftera xweda binivisın. Li şûna du nıqtıkan li paşiya xeberan p'irtka hevbendi "ê" binivisın.

Savar, genım, bostan..sêvan, şerbık.. avê, derman.. t'al ; zınar.. mezin, dar.. bilınd, diwar.. sor.

PIRS:

I. Bêjan, navên tıştên neruhber p'are ve dibın ser çend k'oman?

2. Bı arik'ariya k'ijan p'irtkên hevbendi navên neruhber yên esli jin u esli mêr ji hev têne cudkırnê?

Navên heyinê yên ducınsi

63. Ji wan navanra dibêjan navên heyinê ducınsi, yên ku li xeberdanêda têne xebitandinê hem ser navên cınsi nêr, hem ji li ser navên cınsi mê, mesele:

I. Heval: "hevalê mın dixûne" tê fa'mkırın, ku heval ji esli mêre, "lê hevala mın dixûne" tê fa'mkırın, ku xebera heval ji esli jine.

Mına xebera "heval" ev xeberên jêrın ser navên ducınsi têne xebitandinê: cınar (ciran), serk'ar, dijman, yar, neyar, dost, derbdar, dersdar, nobedar, berdesti, qazvan, xebatk'ar, bêmali, êt'im, p'arsek, xwendk'ar, nivis'ar u gelekê dın.

Wextê ev xeber bı fıkranavên heyinê esli jin têne xebitandinê, hingê ew forma xwe hevbendi p'irtka "a" distının, lê çaxê ew bı fıkra navên heyinê esli mêr têne xebitandinê, hingê ew forma xwe hevbendi p'irtka "ê" distının, mesele:

I. Hevala mın Seyrane, cınara me nan dipêje, serk'aramek tebê Dilbere, dijmana Zinê, Zına qıza Bekrê Ewan bû, dersda

ra k'oma me Almaste, berdestiya baş, qazvana gund, dosta wi Gulizere.

2. Navên heyinê yên h'eywanan ji mina xebera "Heval" bi ducinsi têne hesabkirnê, mesele, xeberên k'er, berx, kar, golik, qantîr, p'îşik, kavîr, hesp, şêr, quling, kew u yên din.

Xeberên jorê nivisandî minaxebera "heval" forma xwe hevbendî distînin hem p'irtka "a" hem ji p'irtka "ê", mesele:

a) k'era reş diçêre, berxa xurt li çolê ma; kara çalabelek revî hat cem min; golika biçûk şîr dîmîje; kavîra sor, hespa şîr li pêşiyê bû, qantîra reş qewate.

b) k'erê nêr diçêre, berxê ber bîzînê - ber mîrînê, karê min e çalabelek; golikê biçûk, kavîrê sor, hespê Memê Alan, qantîrê reş, berxê xurt, qulingê payzê.

Meselên jorin yên hejmara yekê u duduwan nişan dîkin, ku p'irtîkên hevbendî "a" u "ê" li zîmanê Kurmancîda didîne xebîtandinê, ku bi arik'ariya wan eşkera u e'yan bîkin, ku navên heyinê t'omerî ser k'îjan cînsî têne xebîtandinê, mesele, k'era reş tê fa'mkirnê, ku kera Sîmo mêye. Wusan ji dersdara me tê hesabkirnê, ku dersdar jîne, lê dersdarê me tê fa'mkirnê, ku dersdar mêre. Bî vî teherî p'irtîkên "a" u "ê" li Kurmancîda navên heynê ducînsî pare ve dîkin ser du k'oma: navên cînsî nêr, navên cînsî mê. Navên cînsî nêr forma xwe hevbendî distînin p'irtka "a", lê navên cînsî mê forma xwe distînin p'irtka "ê".

SPARTIN.

1. Van xeberên jêrî li deftera xweda binivîsin.

2. Li şûna du nîqtîka li paşî xeberan p'irtîkên "a" "ê" bî nivîsin.

Gîsk.. sor; gîsk.. çalabelek; mozîk.. biçûk; mozîk.. biçuk et'im.. belengaz, et'im.. nava gund, serwer.. gund, serwer .. dersxanê, dersdar.. mektebê Suleman bû, serk'ar.. gund Rosteme, serk'ar.. baxçê zarûwan Almast bû.

64. Xên ji navên tiştên ruhber u navên neruhber li zimanê Kurmancida navên wusan hene, ku naên hesabkîrnê ne navên ruhber, ne ji navên neruhber. Navên wusan her fikrekê nişan dîkin, mesele, hêrs, bir, ruh, h'îş, aqil, zên, fikir, derd, guman, hewari, xeber, pîrs, hivi, ceb, k'omek, ziman, nav, ferman, dosti, dildari, nexweşi u gelekê din.

I. Ji van navê jorê nivisandi hinek nav (xeber)forma xwe hevbendi distinin p'irtka "a" hinek xeber ji forma xwe hevbendi distinin p'irtka "ê".

a) Ew navên forma xwe hevbendi distinin p'irtka "a", ew têne hesabkîrnê çawan navên heyinê yên ser cinsi mê, mesele, hêrsa wi rabû, bira te nayê, fikira wi başe, gumana min heye, tu hiviya min be, caba min bide, k'omeka me bike hewara me hat, xebera te raste, zêna wi zefe, pîrsa rast bêje.

b) Ew navên (xeberên) forma xwe hevbendi distinin p'irtika "ê", ew nav têne hesabkîrnê çawan navên cinsi nêr, mesele, Aqilê wi ji seri çû, derdê dilê xwe ji bir nekîr, ew hat ser h'îşê xwe, ruhê merivê dewlemend t'une, navê te çi ye? şerê azadkirna me girane, lê emê ser kevin, eger em yek bin.

65. Xên ji hemû k'omên navên jorê şirovekîri li zimanê Kurmancida du cûre navên heyinê hene. Ew herdu cûre nav evin:

1. Navên fikra abstrakti (asmani).

2. Navên fikra kîrin u bûyinê.

Navên fikra asmani bi arik'ariya van paşp'irtika -ati, -ayi, -t'i, -i, hatine çêkirne, mesele: dijînatî, biratî, hevvalt'i, şivant'i, serk'ari, girani, arzani, bilîndayî, dîrêjayî, derbdari, mervatî, hevkarî, dostî, aşitî u gelekê din.

Nasi 1. Li soranida li şûna paşp'irtika "T", "I" didin xebitandinê paşp'irtika "Ayeti", mesele: birayeti, dostayeti, u yên din.

Nasi 2. Li zaravê Kurmancida li şûna paşp'irtika "ayi"paş-

p'irtika "ahi" didine xebitandinê, mesele, reşahi, şinahi, dirêjhi, meznahi u yên din.

Navên fıkra kırım u bûyinê bi vi cûreyine: kırım, bîrın, mırın, k'utan, hêran, qijın, girin, geřin, çınin, çûyin, bûyin, şandin, stendın, gotın, xwestın, hatın, k'etın, fırotın, k'ırın, anin u gelekê din.

Ev herdu navên jorê nivisandî, yên bi fıkra asmani (ab strakti) u navên bi fıkra kırım u bûyinê ser navên cinsi mê têne xebitandinê u li cumla navanda forma xwe hevbendi distinin p'irtika "a" .

Mesele:

a) Hevk'ariya işkerên K'urd u T'irk qewin bıkın bo xatirê azadiya xwe; hevalt'iya p'ale u gundiyan baş bûye, ewi t'erka şıvantiya xwe kiriye; bilındayiyâ stûnê pênc mêtırın, ez camêriya te ji bir nakım, bıratiya du miletan, doş tiya K'urd u Ereb; serk'ariya Partiya Dêmoqrat, qenciya te ji bir nakım u yên din.

b) Kırına mın, fırotına nan, gotına te, hatına xort, çinina gıhiyê, k'ırına k'ıncan, nalına bırandar, qijına zarı, hêrana nan, şabûna mın, anına avê, k'elandına goşt, nivisandına namê u yên din.

PIRS:

1. Bêjin, çend p'irtikên hevbendi li zımanê meda hene?

2. Bêjin, k'ijan p'irtikê didine xebitandinê bona : navên cinsi nêr, k'ijan pirtikê ji didine xebitandinê bona navên cinsi mê?

P'irtika yekani ya navên nebina (ne diti)

66. Li zımanê meda p'irtika yekani ya navên nebina (nediti) tê hesabkirne p'irtika "ek". Eva p'irtika yekaniya tiştan nişan dıke, carnan ji çaxê yekaniya nişan dıke, hingê eşkera nine ew yekani k'iye u çıye, ji gelekcan k'ijan yekani ye. Sebeb vê yekê navê wê p'irtikê danine "p'irtika yeka-

ni ne bina"(ne ber çawan, ne diti). Çaxê navên tiştên ruh ber u neruhber didine xebitandinê, çawan navên bi fikra yekani u ber çawan (nediti), hingê p'irtika "ek" zedeyi ser wan nava dikin, mesele:

Xort hat, xortek hat, jin çû, jinek çû, mêr ma, mêrek ma, berx li çolê bû, berxek li çolê bû, kevır k'et, kevirkek'et, mal ava bû, malek ava bû, gund li geli bû, gundek li geli bû, newal k'ûr bû, newalek k'ûr bû, min k'itêb xwend, min k'itêbek xwend.

Li vê derê bi arik'ariya p'irtika yekani -nebina (nediti) têne xebitandinê hem navên cinsi nêr, hem ji navên cinsi mê.

Nasi: Li zimanê meda hene nav, ku li axiriya wanda sewtên dengani "i", "a", "e", "u" têne gotinê, mesele: nêri, p'ale, bira, xani, zaru, rê, stri u yên din.

Çaxê p'irtika yekani-nebina zedeyi ser navên hada dibe, hingê p'irtika "ek" tê kurtkirinê, li şûna "ek" her tê gotinê "k", mesele: nêri hat, nêrik hat, p'ale dixebite, p'alek dixebite, bira dibêje, bira dibêje, me xani çêkir, me xanik çêkir, zaru hat, zaruk hat.

P'irtkên hevbendî yên navên yekani -nebina

67. Zimanê Kurmancida navên bi p'irtka yekani-nebinava têne gotinê, li cumla navanda li şûna p'irtka hevbendî "a" paşkokên "e", "i" didine xebitandinê.

I. Eger navên cinsi mê bi p'irtika yekani-nebinava bêne gotinê, hingê ew forma xwe hevbendî li şûna "a" distinin p'irtka "e", Mesele: Qizeke K'urd li mektebêke tûnka hin dibe, bızineke me wunda bûye, mêrgeke hêşin li pêşberî gundê meye, hespeke rind li mêrgêda diçêre, maleke mezin li gundda heye.

SPARTIN.

I. Gotinên jêrin bixunin, wana li deftera xweda binivî-

sın u lı şûna nıqıtkan p'irtka yekani-nebina -ek binivîan. Keç.. rêda dıçı, rast.. lı ber gundê me bû, xort.. lı dibistanêda hin dibe, jı serê çiya kevir.. gulol bû, par serkarên xelkê K'urd kovar.. çap dikır, lê hukmetê ew çane gir tinê, Sımo k'ite.. jı xûşka xwera k'iri, ewi dar.. lı ber devê avê nıkand, lı gundê meda dengbêj... heye, navê wi Semende.

2. Rojek.. biharê bû, em çûne ber çemeke avê, xûşkek.. lı mergê gul.. çini ani, da hevaleki xwe, em çûne ber çemek.. kenareki çem nız m bû, zınar.. lı wi kenarî bû.

68. Eger navên cinsi nêr bı p'irtka yekani-nebinava lı axıriya bêjeyanda bê gotinê, hingê ew hergav forma xwe distinin p'irtka "i".

Mesele: mala mêreki, mêrga gundeki, stûna koneki (stûna kon), dilê xorteki (dilê xort), ava cêreki (ava cêr), dersa zımaneki (dersê zıman), heqê şıvaneki (heqê şıvan).

69. Eger navên cinsi mê (jin) bı p'irtka yekani-nebinava lı axıriya bêjeyanda tê gotinê, hingê ew hergav forma xwe distine p'irtka "ê", mesele: mala jinekê (mala jinê), xebata qizekê (xebata qizê), belgê k'itêbekê (belgê k'itêbê), gihiyayê mergekê (gihiyayê mêrgê), derê malekê (derê malê).

Bêjeya (cumla) jı gelek navan u p'irtikên hevbendi

70. Bêje (cumla) gotinekê dike, ew jı gotın fikrekê nişan dike. Cumla (bêjeya) navan jı du nav, jı sê çar navan u zêde tê çêkirnê.

Bêjeya jı gelek navan bı arik'ariya p'irtikên hevbendi "a", "ê", "e", "i" têne çêkirnê. Ev p'irtik navan lı bêjeyêda bı hevra didın girêdanê. P'irtikên "a", "ê" lı axıriya navên cinsi mê (jin) didine xebitandinê (emilandinê) p'irtikên "e", "i" lı axıriya navên cinsi nêr didine xebitandinê.

Hevbendiya navên cinsi nêr

I.a) Xortê jir, konê reş, kevirê gulover, beranê xurt, şivanê gund, dostê xêrxwez, hevalê Mîsto, cinarê qenc.

b) Xorteki jir, koneki reş, kevirêki gulover, beraneki xurt, şivaneki gund, dosteki xêrxwez, hevaleki Mîsto, cinareki qenc.

2.a) Xortê jiri (b1) aqıl, koneki reşî mezın, kevirêki guloveri şımşat, beraneki xurti sor, dosteki xêrxwezi (b1) qenc.

Hevbendiya navên cinsi mê (j1n)

I.a) Qiza rınd, mala mezın, k'itêba sor, kaniya k'ur, ava gund.

b) Qizeke rınd, maleke mezın, k'itêbeke sor, kanike k'ur.

2.a) Qiza jire (b1) aqıl, mala mezıne bılınd, k'itêba sore tenık, kaniya k'ûre sar.

b) Qizeke jire (b1) aqıl, maleke mezıne bılınd, kanike k'ure sar, k'itêbeke sore tenık.

L1 vira aşkera u e'yan bû, ku navên cinsi nêr l1 nıveka bêjeya (cumla) navanda forma xwe distinin p'irtıka "i", lê navên cinsi mê (j1n) forma xwe hevbendi distinin p'irtıka "e".

Nasınıvisar: L1 litêratûra Kurmanciya roavada l1 bêjeyên hada l1 şuna p'irtıka "ı" dınvısın "ê", l1 şuna "e" dınvısın "a", l1 nivêka bêjeda herdu forma j1 navan cuda dınvısın, mesele:

a) Xortê jir ê (b1) aqıl, konê reş ê mezın u yên dın.

b) Qiza jir a (b1) aqıl, mala mezın a bılınd, kaniya k'ur a sar, k'itêba sor a tenık.

Navên l1 nıveka bêjeya navanda forma xwe hevbendi distinin p'irtıkên "i", "e", çımki l1 ser bêjeda navên eslı j1n u mêr tene gotınê, eger l1 pêşiyê l1 serê bêjêda navê eslı nêr bê gotınê, hıngê forma xebera nav bêja navan

da forma xwe hevbendi wê bistine p'irtika "ê" yanê ji "i", lê eger navên esli jîn (mê) be, ewê forma xwe hevbendi bîstine p'irtika "e" yan ji "a":

a) Xortê jiri (b1) aqıl, xortê jirê (b1) aqıl.

b) Qizê jire (b1) aqıl, qiza jir a (b1) aqıl.

SPARTIN.

1. Van giliyen jêrîn bixûnîn u wan li deftera xweda binivîsîn.

2. Li şuna nîqitkan li k'iderê lazîme p'irtikên "ê", "i" yan ji "a", "ê" binivîsîn.

K'itêba sor... biçûk li ser masêye, kevîrê gulover.. mezin gulol bû, mala t'êr.. t'îji; heval.. baş.. delal.. dîlşa; bîznek.. belek.. t'opal; newalek.. k'ûre fire dirêj, ava sar.. zelal; berxeke sor.. xurt, malek.. mezin... bîlînd; dosteki xêrxwez.. merd, mergek.. şîn.. fire;

PIKS:

1. Çima hinek nav li nîveka bêja navanda forma xwe hevbendi distînin p'irtika "ê" (yan ji "i")?, çima ji hinek nav forma xwe hevbendi distînin p'irtika "e" yan ji "a"?

2. Çi çax p'irtikên "e" u "i" didine xebitandinê?

P'irtikên hevbendi yên p'irani (gelekani)

71. Li Kurmancida p'irtikên jêrîn "êd", "êt", "ên", "ê" tê ne hesabkirne çawan p'irtikên hevbendiya navan u p'iraniya navên pêşiyê yê cumla navan nişan dîkin.

1. P'irtika "êd" li Kurmanciya rohilat u li Kurmanciya Behdînan da didine xebitandinê: keçîkêd bedew (keçîkêt bedew), gundêd Kurdan (gundêt Kurdan), piştivanêd welat (piştivanêt welat).

2. P'irtika "ên" li Kurmanciya kîlasîkida u li litêratûra Kurmanciya roavada didinê xebitandinê: Xortên me şer dîkin bo azadkirna welatê xwe, niha li nav Kurdên romê (T'irkiyê) da şerkerên azadkirin u serbestiya K'urd u K'urdistanê be-

re-bere dibine yek, serk'etin jî yekitiyêye.

3. P'irtika "ê" jî herdu p'irtikên jorê p'eyda bûye, paş-kokên "êd" (êt) u "ên" k'etine u her maye "ê":

Keçikê bedew hatin, hukmetê gundê me xirab kirin, hevalê min xwendina Kurmanci nizanin; hukmeta T'irkiyê qedexa kiriyê.

Nasinivisar: Wextê p'irtikên "êd", "êt", "ên" têne xebitandinê, hingê em baş fem dikin, ku jimara nav ya p'iraniyê, lê çaxê p'irtika "ê" tê gotinê, hingê em rind fikra gelakani nizanin, jî ber wê pêviste (lazîme) fêl li jimara p'iraniya nida bê gotinê; eger ew nayê gotinê, fikra gelakani nayê ber çavan, mesele, keçikê bedew hatin, gundê me ava bûne, hevalê min xwendinê nizanin. Eger fêl li jimara p'iraniyê yê gotinê, navê bî p'irtika "ê-va" hatiye xebitandinê, tê femkirinê çawa navê hejmara yekani, mesele, keçikê bedew hat, gundê me ava bû, hevalê min xwendinê nizanin, belgê k'î têbê qelîşiyê; jinê gundê me dixebite.

NASINIVISAR: Jî ber ku p'irtika "ê" wusan jî didine xebitandinê çawan forma hevbendi ya navên esli nêr, li cumlêd jorinda navên esli mê (jin) divêt li forma xwe hevbendida her bî du cûran bê xebitandinê: a) Jinê gundê me dixebitin, b) Jina gundê me dixebite. Sebeb vê yekê jî li Kurmancida nabêjin keçikê bedew hat, dibêjin keçika bedew hat, yan jî keçikê bedew hatin (keçikêd bedew hatin). Nişanên hejmara navan u nişana hejmara fêla li hev tîn; gelek cara fêl li du navên hejmara p'iraniyê nayênê xebitandinê, wan çaxa esse lazîme nav li forma hevbendi p'iraniyê bê gotinê, mesele, Gundiyên me; hevalên xêrxwez, dostên xelqê K'urd, rojên reş, Kurdên Sovêtistanê, Kurdên Iraqê, şerkerên welat, dostên hev.

SPARTIN.

Giliyên jêrin bixûn u nişan bikin kijan nav li hejmara p'iraniyê: Li bajarên mezinda pariza terewulan heye, li wan parizanda hırçên sîpi, gurê gurêx, şêr û pilingên har, şeqal u meymunêd mêşa, teyrên çiyayî, dundulê dunkul, bûm û

rûvi, bızın u miyêd k'ûvi, gak'ûvi u ceýranên çiyayi xweyi dıkın. Lı nav wan parızanda h'ewzên avê hene, h'ûtê binê têda dijın, lı nav avêda sovek'ariyê dıkın. Zıvıstanê h'ût kêm jı avê der tê, çımkı lı nav avêda germe, derva sare, bı harê h'ût hez dıke xwe lı ber tavê germ bıke u gelek wext lı kenarê h'ewz ve dileze.

72. Wextê navê bêjê yê pêşın bı p'irtıkên "êd", "êt", "ên" va têne gotinê, hingê navên lı niveka bêja navanda forma xwe distının p'irtıka p'ırani "ên" yanji "e" (lı zaravê K'ur dêd Sovêtistanêda), mesele:

a) Mın xotên bedew ên delal ditın; bükên cahıl ên nazık lı govendêda dıreqısın, jı zaruwanra sêvên sor ên şırın bı k'îre.

b) Mın xortêd bedewe delal ditın, bükêd cahıle nazık lı govendêda dıreqısın; sêvêd sore şırın bı k'îre.

P'irtıka hevbendi ya gelekani nebina (ne berçavan)

73. Lı Kurmancıda p'irtıka hevbendi ya gelekani, nebina u neber çavan tê hesabkırın p'irtıka "ne". Çaxê eva p'irtıka zedeyi ser axırıya navê lı bêja navanda dıbe, hingê ew fı kıra p'ırani nişan dıke u navê lı dû wi têne gotinê, lı nav bêja navanda forma xwe hevbendi distının p'irtıka "e", yan jı "ên" lı Kurmancıya roavada, mesele,

a) Gundne mezin lı wêderê bûn, merine xerib hatın, xortne çê, cınarne xêrxwez arık'ari wan kırın.

b) Gundne mızın ên şên lı wêderê bûn (gundne mezine şên lı wêderê bû), merıne xeribe xêrxwez rasti wi hatın (meri ne xeribe xêrxwez rasti wi hatın). Cınarne baş ên delal xêrxwez hatın (cınarne başe delale xêrxwez hatın), gulne sor ên bınxweş lı mêrgê dıghıjın (gulne sore bınxweş lı mêrgê dıghıjın), keçne bejnızırav ên bedew bı aqıl (keçne bejnızırave bedewe (bı) aqıl).

Guhastina navan

74. Lı Kurmancida navên heyinê têne guhastın. Mesele, xûşk hat, lı vıra xebera "xûşk" ne hatiye guhastinê, lê xûşkamin hat, xebera xûşk hatiye guhastinê, p'irtıka "a" zedeysi ser bûyê, wusan ji "Ez xûşkê dibinım" nişan dıke, ku xebera xûşk hatiye guhastinê; xûşkê, were vıra, mın ji xûşkêragot, ew lı mala xûşkêda dımıne, ew bı xûşkêva lı mektebêda hin dıbin. Lı van bêjeyên jorında p'irtıkên "a", "ê", "ra", "va", "da" zedeysi ser xebera "xûşk" dıbin u bı vi teheri xebera xûşk dıguhêzın; lı rêzmana Kurmancida zêdebûna van partıkan ser xeberanra dibêjin guhastina navan. Me navê van partıkên, ku zêdeyi ser paşiya xeberan dıbin, kirıye "paşkok". Her paşkokek fıkırekê nişan dıke (bınêre jêrê). Me navê vê zêdebûna paşkokekan ser xeberanda kirıye guhastina navan.

Formên h'alê navan

75. Lı Kurmancida şeş formên navan u şeş h'alê navên heyinê hene:

1. H'alê rast,
2. H'alê gazıkırınê (ban kırınê),
3. H'alê tewangi (tewandi yan ji h'alê çıvane),
4. H'alê hevra,
5. H'alê bı t'evayi,
6. H'alê ci-war.

Du cûre guhastina navan lı zımanê meda hene:

1. Cûrek tê hesabkırnê guhastina navên lı ser esli mê (jin).
2. Cûrek jı tê hesabkırnê guhastina navên ser esli nêr (mêr).

H'alê rast

76. Jı wi h'alira dibêjin h'alê rast, yê ku ne hatiye gu-

hastinê, curê wi, forma wi çawan heye, wusan ji rast maye. H'alê rast caba (bersiva) van pîrsan dîde: k'i lî çî h'ali daye? çî çî halidaye? k'i çî dîke? Mesele: K'ê k'i dit? Mîn xort dit; K'i çî dîke? Keçîk k'i-têbê dixûne, jin hatin, çî k'et? Kevîr k'et, berf k'etiye.

H'alê gazikîrînê (bangkîrînê)

77. Jî wi h'alê navra dibêjin h'alê gazikîrînê, yê ku forma wi nişan dîke, ku merîvek gazi merîki dîke, yan jî bî tîştékîra xeber dîde; Bona halê gazikîrînê p'irtîka "ê" zêdeyi ser axîriya xeberê ser esli jin dibe, lê pirtîka "o" zêdeye ser xeberên ser esli mêr (nêr) dibe, mesele,

a) Keçîkê, were vîra; xûşkê, tu dengê mîn nabîhêyi; malê, tu xîrab bî; dayê, tu dîçî kîderê?

b) Xorto, navê te çîye?; welato tu şên bî; bavo, tu jî kî derê têyi?; şivano, tu xweş şivani; kono; tu konê kêyi?

H'alê tewangi (tewandi, çivane)

78. Jî wi h'alê navra dibêjin h'alê tewang (tewandi, çivane), yê ku forma h'alê wi rast hatiye guhastinê, tewiyaye, hatiye çivandinê, yanê rengê xwe rast guhastiye.

H'alê tewandi caba (bersiva) van pîrsan dîde: K'ê kîr? çî dîki, ya k'ê ye? yê k'ê, lî k'îderê? jî k'îderê? Mesele, k'ê xebat kîr? Cab - keçîkê xebat kîr; k'ê xwend? - bersiv: xort xwend; tu çî dîki? Ez kîtêbê dixûnûm; K'îtêba k'ê bîdîme te? K'îtêba mamosta bîde mîn; Tu lî k'îderê rûniştîyi? Ez lî ser rûniştékê rûniştîme; Tu dîçî k'îderê? Ez dîçîme malê.

H'alê bî hevra

79. Jî wi h'alê navra dibêjin h'alê bî hevra, yê ku lî xe-

berdanêda kîrîna bî hevra nişan dîke, yanê jî verêkîrîn u ciwarê kîrînê nişan dîke. H'alê bî hevra bî arik'ariya paş koka - ra tê çêkîrînê. Lî pêşiya navê bî forma h'alê bî hevra bernavên "jî", "bî" têne xebitandinê u fikra h'alê bî hevra safu u zelal dîke: jî k'êra? bî k'êra? jî k'iderêra? lî nav çîra? Lî ser çîra? u yê n dîn.

Mesele: Te k'itêb jî k'êra k'îriye? -Mî n k'itêb jî birê xwe ra k'îriye; Ewî gîlî jî k'êra got? -Ewî gîlî jî Semendrago tîn; hesp lî ber derira çû; zaru bî Almastêra çû; esker lî nav mêşera hat; Ew bî hevra dixebitîn.

H'alê bî t'evayi

80. Jî wî h'alîra dibêjîn h'alê t'evayi, yê ku kîrîna bî t'evayi nişan dîke, ciyê kîrînê u qewmandînê nişan dîke; Ew ca ba van pîrsan dîde: bî k'êva? bî çîva? ber bî çîva? ve rêkîrîn ber bî çî? Mesele:

P'îşîk bî darêva hîlk'îşîya, em bî malêva lî gulesorê dîman; belg bî t'exteva zeliqîye; ewî hesp bî stûnêva girêda; tu u k'êva çûne şehêr? Tu bî k'uva derk'etî? -Ez bî çî yêva derk'etîm.

H'alê ci-war

81. Jî wî h'alîra dibêjîn h'alê ciwar, yê ku bî arik'ariya paşkoka "da" tê çêkîrîn u nişan dîke ci-warê kîrînê; ew ber sîva van pîrsan dîde: Lî (dî) çîda? lî (dî) k'êda? lî k'iderê? lî k'îjanîda? Mesele:

Av lî çîda heye? Av lî elbêda heye? Tu lî k'iderê bûyî? -Ez lî malda bûm; Em lî nav şehêrda dixebitîn, wan p'eran dî nav xweda p'are vekîn; Lî Tîrkiyêda îzha K'urdan nadîn, ku k'itêba bî K'urdi çap bîkan, k'itêb u kovanêd K'urdîda tiş tîn baş hatîne nivîsandînê, wan baxûnê tuyê serwest bibî, çîma zîmanê K'urdi şîrîne?

Guhastina navan li ser cinsan

82. Em derbasi ser şirovekîrma guhastina navên ser cinsi nêr u mê bin. Em ji bir binin, ku li derecên pêşînda aşkera u e'yan bû, ku li Kurmancida du k'om nav li zîmanê meda hene; ew herdu k'om evin:

1. Navên ser cinsi nêr.
2. Navên li ser cinsi mê (jin).

Guhastina navên li ser cinsi mê (jin)

83. Navên ser cinsê mê (jin) li jimara yekani u p'irani têne guhastinê. Ew bi du cûran têne guhastinê:

- a) Cûreki ew bê paşkoka (p'irtika) yekani-ne bina (ne ber çavan) têne guhastinê,
- b) Cûreki ji ew bi paşkoka yekani-nebina (ne ber çavan) têne guhastinê.

1. Guhastina navên ser cinsi mê bi paşkoka yekani-nebina (ne ber çavan) bi vi cûreyiye:

H'al	Jimara yekani	Jimara p'irani (gelekani)
1.H'alê rast	k'iteb, jin	k'itêb, jin
2.H'alê gazikîrnê	k'iteb jinê	k'itêbno, jinno
3.H'alê tewangi	k'itêbê, jinê	k'itêban, jinan
4.H'alê bi hevra	k'itebêra, jinêra	k'itêbanra, jinanra
5.H'alê bi t'evayi	k'itêbêva, jinêva	k'itêbanva, jinanva
6.H'alê ci-war	k'itêbêda, jinêda	k'itêbanda, jinanda

NASÎNIVÎSAR: 1. Li h'alê rastda formên nava yên hejmara yekani u p'irani mîna (wek) hevîn, ji nayên cudakîrnê, jimara wan li axîriya fêlanda tê nîşankîrnê, mesele: k'itêb ket, k'itêb ketîn; jin hat, jin hatîn.

NASÎNIVÎSAR: 2. Li xeberdanêda, li tekstên folklorida paşkoka "an" y p'irani carnan tê kurtkîrnê, li şûna "an", di-

bêjin "a": ez k'itêba dixûnım, ew jına dibine.

NASINIVISAR: 3. Lı nav salen 1932-1943'da, çaxê kovarên "Hewar", "Stêr", "Ronahi" u rojnama "Roja Nû" derdiketin lı Sûriyê u Libnanêda, hingê paşkoken "ra", "va", "da" t'e vi navan ne dinivısın, cuda dinivısın: jı k'itêbê ra, bı k'itêbê va, lı k'itêbê da. Ez lı vê k'itêba xweda mina berê wan paşkoken bı navanra t'evayi dinivısım.

84. Guhastına navên ser cinsi me yên bı p'irtıka yekani ne bina (ne ber çavan) hineki bı cûreki dinêye, mesele:

H'al	Jımara yekani	Jımara p'irani
1. H'alê rast	k'itebek,	jınek
2. H'alê gazıkırnê	t'une	-
3. H'alê tewangi	k'itêbekê,	jınekê
4. H'alê bı hevra	k'itêbekêra,	jınekêra
5. H'alê bı t'evayi	k'itêbekêva,	jınekêva
6. H'alê ci-war	k'itêbekêda	jınekêda

SPARTIN:

Van bêjeyên jêrin lı deftera xweda binivısın paşê nişan bı kın lı k'iderê navên eslı jin lı çi h'alida hatine xebı-tandinê.

Vê havinê ez u hevalên xwe Reşıtva çûne zozanan. Zozan lı binatara çiyaê Bingolê bûn, lı pêşberı konan kaniyên a-vê hebûn, ava zelal dık'ışıya. Me goleke bıçûk çêkır u tê da xwe şuşt. Seheta nehan me taştıya xwe xwer u çûne sey-rangê. Me lı mêrgê gul dıçınin. Riya me lı nav mêrgêra dı-çû, me lı mêrgêda çend qizên K'urd ditın; Mın gaziyekê kın gotê: "Xûşkê tu xwendinê dızani?" Ewê got, "Bırao, xwendı-na çı, lı gundê meda hukmet mekteb venake". U paşê ewê jı mın parsı, got: "Xortno, hûn xwendevanın, we lı k'iderê xwendıye? Reşıt bersıva keçkê da got: "Mın xwe seri xwe xwendıye, bı xwe hin bûme, hevalan ez hin kırme, lı gundê

meda ji hukmeta T'irkan dabîstanan venake." Keçikêkê pars kir, got: "Çawa tu xweseri xwe hini xwendinê bûyi?" Mın got: "Hevalan ez hini herfên latîni kirme u ez ida dîkarrım rojname u kovarên K'urdi bixunim." Keçikê got: "Hukmet nahêle rojname u kovarên K'urdi çap bikin, k'iderê wan çap dîkin?" Mın got: "Lı Ewropê şûrsgerên me çap dîkin, hinek şûrsgerên bêxof li T'irkiyê bi dîziva çap dîkin, hukmet çap keran dîke girtixanê, şûrsgerên din çap dîkin, ew wan diğl re yên din ra dîbin çap dîkin, wusane halê me u halê çapkırna k'ovar, rojname u k'itêbên bi zımanê K'urdi."

Em bi k'oma xweva li ber konanra diçûn, jineke K'urd em ditin u ber bi me hat, got: "Xortno, keçikno, hûn bixêr hatine, çavê mın bi we dik'eve, dilê mın şad dibe, hûn gula welatın, bextê miletê K'urdın, em hıvıdarın, k'engê hûnê azad u bextewar bın u serbest bıjin, hûn ûmûda mene, ûmûda miletê K'urdın."

Guhastina navên ser cinsi nêr

85. Navên ser cinsi nêr wek (mına) navên ser cinsi mê p'are ve dîbin ser du cûrên guhastinê:

1. Cûreki nav bi paşkoka yekani nebina u (ne ber çavanva) "-ek" -va tê guhastinê,

2. Cûreki ji bê wê paşkokê tê guhastinê.

1. Guhastina navên ser cinsi nêr bê paşkoka (paşp'irtika) yekani nebina (ne ber çavan) "-ek" i:

H'al	Jımara yekani		Jımara p'irani	
1. H'alê rast	xort,	gund	xort,	gund
2. H'alê gazikırnê	xorto,	gundo	xortno,	gundno
3. H'alê tewangi	xort,	gund	xortan,	gundan
4. H'alê bi hevra	xortra,	gundra	xortanra,	gundanra
5. H'alê t'evayi	xortva,	gundva	xortanva,	gundanva
6. H'alê ci-war	xortda,	gundda	xortanda,	gundanda

SPARTIN.

- a) Ji vê gotubêja jêrîn wan navan li deftera xweda binivîsîn, yê n ku bi herfên reş hatine rêzkirinê.
- b) H'alê wan li jimara yekani u p'irtirîda nişan bikin.
- c) Li deftera xweda wan navan binivîsîn, yê n ku li gotubêjêda hatine ducarkirinê.

GOTÛBÊJA CAHILÊN KURD

Xortên K'urd ji Evropê vegeriya bûn, hatibûne welatê xwe u li ber xaniki k'om bûbûn u k'etibûne gotubêjê. Gundik ber bi wan hat u got "Xortno, siba we bi xêr". Xortan bi hevra got: "Siba te bi xêr, ser çavan, ser seran". Hemû çû ne nivîsxana gund. Xort li ser rûniştêkê rûniştin, gundî ji li ser k'ursiki rûnişt. Li nav xortanda lawikek hebû, navê wi K'eleş bû. Gundi ji K'eleş pirsî, got: "K'eleşo, tu k'engê ji Evropê hatiya? ser çavan, ser seran". K'eleş got: "Ça vê te dinyayê be, ez xulamê teme". Gundi got: "Mî n bihistiye, ku li wêderê hî nî xwendinê bûyî, tu çî zîmanî dixûnî?". K'eleş caba wi da, got: "Ez fîransîzî dixûnî, Kurmancî ji dixûnî". Gundi pîrs kir: "Kurmancî li k'idere hî nî xwendinê bûyî, mî n bihistiye her li welatê Sovetê xwendina Kurmancî azade, ne mîna welatê meye, li Evropê cem kê hî nî xwendina Kurmancî bûyî?" Xorteki li şûna K'eleş caba wi da, got: "Li welatên Evropêda k'om u komelên me K'urdan hene, ew komelan arik'arî hev dîkî n. K'omên xwendvanan saz kirî ne, xortan hî nî xwendina Kurmancî dîkî n, em şêrên Cigerxûn u destana Ahmedê Xanî "Mem u Zî nê" dixûnî n". K'eleş ji gundî ra got, ez şêrên Cigerxûn hez dîkî m". Ew gazi me dî ke, ku em rabî n, hişyar bî n, şêr bikin, xwe u welatê xwe azad bikin". Bona vê yekê lazî me hev k'arî, yekî tî, pişti vanî u qehremanî.

2. Guhastîna navên ser cînsî nêr bi p'irtirîka yekani nebîna (ne ber çavan) "ek"-va.

H'al	Jimara yekani ne bina	Jimara gelekani
1. H'ale rast	gundek, xorteki	
2. H'alê gazikırınê	t'une -	
3. H'alê tewangi	gundeki, xorteki	
4. H'alê bı hevra	gundekira, xortekira	t'une
5. H'alê t'evayi	gundekiva, xortekiva	
6. H'alê ci-war	gundekida, xortekida	

SPARTIN.

1. Qısa jêrın bixûnın, lı deftera xweda bınavısın k'ijan h'alên navan hatıne xebıtandınê.

Lı ber gundeki çemek dık'işıya, xortek u gundikber bı wi çemı dıçûn. Xort u gundiya k'etne avê, xwe şûştın. Gundi ji xortra got: "Lawo, geleki lı avêda memine, tûyê serma bıki". Nişkêva mın dengê gîre-gîra fıırındekê bıhist, mındıt, ku fıırinde zû-zû hate xarê u lı rasta pêşberı gund dani. Ji gund qız u kurekiva revin, hatın, paşê zaru, qız u kuır bı dengeki qije-qij ji gund derk'etın, ber bı fıırindê hatın. Fıırindevan ji fıırindê derk'et u qız u kuran pırsi, got: "Jı na bedh'ale nexweş ji mala k'êye?"

KEYSETNAV

86. Ji wan navanra dıbêjin keysetnav, yê ku cûre, reng u t'eherê navên heyinê nişan dıkın. Keysetnav rengê tıştan u keysetê merıvan, heywanan nişan dıkın, tının ber çavan u e'yan dıkın.

Keysetnav lı Kurmancida her gav lı du navan têne gotınê u hevbendiya wan u navan bı arik'ariya pırtıkên hev-bendi "a", "e", "ı", "ê", "ên" (êd, êt, ne) tê gırêdanê, me sele: k'ıtêba sor, konê reş, mala bılınd, xortê bedew, ke-ça K'urd, konê reşi bılınd, dostên qenc, newalên k'ûr, bej-na zirav, hevalêd xêrxwez, cınarê baş.

Guhastina keysetnavan

87. Keysetnav b1 du cûran têne guhastinê:

1. Cûreki ew li niveka bêja (cumla) da têne guhastinê,
2. B1 cûrê dinê ji li axiriya bêjanda paşkokên "ra", "va", "da" digihijne wan u b1 vi teheri formên wan ji hev têne cudakirinê.

I. Guhastina keysetnavan li bêja navanda.

88. Li bêja (cumla) navanda keysetnavên li du navê esli jin têne gotinê, forma xwe hevbendi distînin pirtîka hevbendi "e" lê dû navên esli mê forma xwe hevbendi distînin pirtîka "i", mesele:

a) Keça bedewe delale (b1) aqıl, cinara base. xêrxweze genc.

b) Xortê bedewi delali (b1) aqıl, cinarê başi xêrxwezi genc.

89. Paşp'irtîkên "ra", "va", "da" digihijne axiriya keysetnavên li bêja k'oma navan: Eger bêja (cumla) navan ji du navan be, paşp'irtîkên "ra", "va", "da" digihijne axiriya navê paşin, eger ji sêçar navan bin, ew disan digihijne navê paşin (keysetnavê paşin):

a) Ez u xortê delalva distrên, Ew li mêrga hêşinra debas bûn, li mêrga hêşinda berx diçêrin.

b) Min k'itêb ji şagirtê biçûkra ani, ku ew bixûne; Seyranê xîşrê xwe li qutiya sore mezinda vedîşart, li newela k'ûre dirêjda kanike sar hebû.

Nimûna guhastina keysetnavan vi teheriye

H'al	Jimara yekani	Jimara p'irani
1.H'alê rast	xortê <u>jir</u>	xortên <u>jir</u>
2.H'alê gazikirinê	xortê <u>jir</u>	xortên <u>jir</u>
3.H'alê tewangi	xortê <u>jir</u>	xortên <u>jir</u>
4.H'alê b1 hevra	xortê <u>jirra</u>	xortên <u>jirra</u>
5.H'alê t'evayi	xortê <u>jirva</u>	xortên <u>jirva</u>
6.H'alê ci-war	xortê <u>jirda</u>	xortên <u>jirda</u>

Eva nîmûna jorin nişan dîke, ku hersê h'alê pêşin mina hev in, jî hev nayêne cudakirîne, lê hersê h'alê paşin bî arik'ariya paşp'irtikên "ra", "va", "da" jî hev têne cudakirî nê.

SPARTIN.

1. Vê axaftina jêrin bixûnîn u li deftera xwedabînvîsîn.

2. Nişan bîkîn, k'ijan niqitkan, li kidêrê lazîme paşp'irtikên "ra", "va", "da" bînvîsîn.

Mîna diyarî jî birê xwe biçûk.. şand; Ewî kitêb hez dî kirin; li nav mêşê sîxra esker k'îşîya; li mêşê sîxda gelek terawîl hebûn, kur u keç li rîya rast... dîçîn; p'îşîk bî dara bîlînd.. hîlk'îşîya. Bejna bîlînd bî mîna xweş hat, xortê delal, tu dîçî k'îderê? Çavên mîna bî mêrga hêşin ket, ez şad bûm, kulîk u gulên reng rengî li mêrga hêşn.. dîçî hiştin. Ewe kulîlkên bînxweş dîçînin.

PIRS:

1. Bêjîn, çend h'alê xeysetnavan mîna (wek) hevîn?

2. Çend h'alê navan bî arik'ariya k'ijan pirtikan jî hev têne cudakirîne?

Beramberkîrîna xeysetnavan

90. Beramberkîrîna xeysetnavan nişan dîke, ku li Kurmancîda reng, cûre, teherê tîştan u xeysetê merîvan, heywanan hemberî hev dîkîn.

Li Kurmancîda sê cûre beramberkîrîna xeysetnavan beram beri hev dîkîn:

1. Cûrê rastî hev kîrîna renga,

2. Cûrê beramberkîrîna jî hev zêdetir yan jî hev kêmtir,

3. Cûrê beramberkîrîna jî hev here zêdetir yan jî here kêmtir.

1. Cûrê rastî hev kîrîna renga nişan dîke, ku rengê du tîştan, yan jî xeysetê du merîvan rûber hev dîkîn, mesele, erd reşe, lê berf sîpiye; mala me mezîne, lê mala we biçûke; e

va dara bilinde, lê ew dara nızme; lı çiya sare, lı deştê germe; xort mezine, lê keç biçûke; Mısto qewate, lê Sımo sıste; şev reşe, roj ronike.

2. Teherê beramberkırna zêdetır yan ji kêmtır nişan dıke, ku rengê tıştêki, yan ji xeysetê merıveki, heywaneki ji reng u xeysetê tıştên dın zêdetıre yan ji kêmtıre, eva tehera lı Kurmancıda bı arik'ariya paşp'irtıka "tır" u bernava "ji" tê gotınê. Paşp'irtıka "tır" zêdeyi ser xeysetnav dıbe, lê bernav lı pêşiya xeysetnav tê gotınê, mesele: Mala me ji mala we mezintıre; h'alê gundiyan ji h'alê k'oçeran xweştır nıne; hırmê ji sêvê şırıntıre; riya me ji riya we rastır, fıretır u kurttıre; emê ji we zûtır bıgıhıjne mırazê xwe.

3. Cûrê (teherê) beramberkırna here zêdetır nişan dıke, ku rengê tıştêki, xeysetê merıveki ji rengê tıştê dın u ji xeysetê merıvê dın heri zêdetıre.

Cûrê (teherê) beramberkırna here zêdetır bı arik'ariya xeberên "hê", "dıha" u bı arik'ariya xeberên "ji hemûyan", "ji gışkan" u paşp'irtıka "tır" tê gotınê, yanê ji her bı t'enê bı arik'ariya xebera "here" tê gotınê, Mesele: Gundê we mezine, lê gundê wan hê mezine (mezintıre); ew xor teki aqle, lê Mısto xorteki dıha aqıltıre; Çiyayê Araratê, ji çiyayê Elegezê gelek mezintıre; Ew qız lı gundda qıza here bedewe; ew kur lap kore.

PIRS:

1. Bêjin, lı Kurmancıda çend cûre beramberkırna xeysetnavan hene?

2. Bı arik'ariya çı xeberan u paşp'irtıkê teherê beramberkırına rengê tıştan u xeysetê merıvan beramberi hev dıkin?

JIMAR

Jimara çendani

91. J1 wan xeberanra dibêjîn jimara çendani, yê ku nişan dîkîn jimara tiştan u merivan çende, çiqase. Çaxê dixwezîn bêjîn jimara çende, çiqas hingê van pirsên jêrîn didine xebitandinê: Çend, çiqas? Mesele: çend meriv hatine? -bist meriv hatine; çend seheta hûn hini dersan dibîn? -em rojê pênc seheta ders hin dibîn;

J1 wan xeberanra dibêjîn "Jimara çendani" yanê ji jimara çiqasîyê, yên ku caba pîrsa "çiqas", "çend?" didin.

Jimarê dehê pêşîn

Jimara dehê duani (duwani)

1 yek	6 şeş	11 yanzdeh	16 şanzdeh
2 du	7 heft	12 donzdeh	17 hufdeh
3 sê	8 heyşt	13 sêzdeh	18 hijdeh
4 çar	9 neh	14 çardeh	19 nozdeh
5 pênc	10 deh	15 panzdeh	20 bist

92. J1 bisti heta sedi b1 deha dijîmêrîn: bist, si, çil, pênci, şeşt, heftê, heyştê, nod, sed.

J1 sedi heta hezari jimara b1 vi teheri tê kirinê: li pêşiyê jimara sedan dibêjîn, li paşê navê sedi dibêjîn u wusan heta hezari dijîmêrîn:

100 sed	600 şessed (şesîd, şesed)
200 dused	700 heftsed (heftîd)
300 sêsed	800 heyştîsed (heystîd, heystîd)
400 çarsed	900 nehsed (nehsîd)
500 pêncîsed	1000 hezar

93. Jimara ji hezari zêdetir b1 arik'ariya xeberên "sed", "hezar", u "milon" dijîmêrîn. Li pêşiyê jimara "milon" dibêjîn, li dû wê jimara "hezar" dibêjîn, li dû jimara "hezar"

jimara "sed" dibêjin, li paş "sedi" jimara "dehani" u "yekani" dibêjin, mesele:

2006954 - du mîlon, şeş hezar, nehsed pênci u çar

5677 - pênc hezar şeşsed heftê heft

1979 - hezar nehsed heftê neh

Li sala hezar nehsed çil u yekêda, biş u duduê iyûne bû t'eqe-reqa t'op u t'ifingan, guîre-guîra firîndan, faşistên German li ser welatê Sovêtêda girt, xwest diniyayê zeft bike, lê eskerê Sovêtê stuyê wan şkenand, ew ji welatên Eyropa rohilat raqentandin, welatê xwe azad kir. Serketinawelate Sovêtê serketina tarîxi bû. Niha her sal li Sovêtistanêda cejna serketina xwe dikin.

Guhastina jimarên çendani

94. Jimarên dehê pêşin, xên ji yekê, bi vi teheri têne guhastinê:

1. Li h'alê tewangida paşkoka "an" yan ji "a" zedeysi ser axiriya wan dibe,

2. Di h'alê bi hevra, t'evayi u ci-warda paşp'irtikên "ra", "va", "da" zedeysi ser paşkokên "an" yan "a" dibin (bi nêrin, nimuna jêrin).

Nimûna guhastina jimarên ji yekê zêdetir

H'al	Jimara du, dudu	Jimara sê, sîsê	Jimara çar
H'alê rast	du, dudu	sê, sîsê	çar
H'alê gazikîrnê	t'une	t'une	t'une
H'alê tewangi	duduwan	sîsêyan	çaran
H'alê bi hevra	duduwaran	sîsiyanra	çaranra
H'alê ci-war	duduwanda	sîsiyanda	çaranda

95. Jimara "yek-ê" tê xebitandinê çawan cinavê yekani ne-bina (ne ber çavan) u li şûna navên cînsî nêr u mê tê xebitandinê. Çaxê jimara "yek" tê xebitandinê li şûna navên

tışt yan ji merivên cinsi nêr, hingê ew tê guhastinê ser navên cinsi nêr, lê çaxê ew tê xebitandinê li şûna navên cinsi mê, hingê ew tê guhastinê ser qanûna guhastina cinsi mê.

Tablisa guhastina jimara "yek-ê"

H'al	Ser navên cinsi mê	ser navên cinsi nêr
H'alê rast	yek	yek
H'alê gazikîrnê	t'une	t'une
H'alê tewangi	yekê	yeki
H'alê bî hevra	yekêra	yekira
H'alê t'evayi	yekêva	yekiva
H'alê ci-war	yekêda	yekida

BÎST Û HEYŞT QEREMAN

Li tarixa şerê welatê Sovêtê pêşberî faşistên Gêrman navên bist u şeş qeremanê Rûsan aşkerâ bû. Meha dêkabirê sala hezar nehsed çil u yekêda li binat'ara şehêrê Maskvayêda bist u heyşt mêrxasên jî cêrg Panfilovê serheng sino-rê e'niya şer piştivani ya welatê xwe dîkîrin. Li paşî şerêki girani xûnrêj faşistan çil tank ser cêrga eskerên Panfilovda berdand. Bist u heşt mêrxas jî ciyên xwe ranebûn u qet ne leqîyan. Ew k'etînan nav şerê tankan u bî mêrani bî wanra şerê kirin. Jî seheteke zêdetir dengê t'eqin u reqina agirîkîrnê dîhat. Li paşê bist u du tank bî h'aleki giran paşda vek'îşîyan, hijdeh tank heta hetayê man li ber sino-rê şer. Mêrxasên Panfilov ew tank teqandînan u wêran kirin. Li vi şerê ne wekhevîda hemû bist heyşt mêrxasên gêneral (serheng) Panfilov hatine kuştînan, qet yek jî wan paşda venek'îşîya. Bî mêraniya xwe wana zor da ser tankên faşistên Gêrman u ew paşda dane k'îşandinê, nehiştînan ew tank bigîhîjne Maskvayê. Bist heyşt mêrxasên Panfilov hatne kuştînan, lê mêrxasiya wan, nav u dengê wan li dilê xelqên Sovêtis-

tanêda, ew hergav wan tinin bira xwe. Xelqê me K'urd ji di bêjin: "Şêr dimire, çerm dimine, mêr dimirê nav dimine, li dinyayêda mêrani dimine".

SPARTIN.

Keç u kuwên delal, ezizên K'urdistanê, ûmûda ' xelqê K'urd, van bêjeyên şerê serxwebûna K'urd u K'urdistanê bixûnin:

Sala 1806-1808'da şerê xanê K'urdan bû bo serxwebûna K'urdistanê, serhatiya şerê wi pêşberi Şahê Iran li destana "Dimdimê" da tê girtinê.

Sala 1848'da şerê Bedirxan mirê Botanê bû pêşberiya sultanê rome; li sala 1925 -şerê şêx Sehid bû, ew ji şerê azadkirin u serxwebûna Kurdistanê bû.

Li sala 1946-1947 rûspûlîka Kurdên Mexabade bû.

Ji sala 1943 heta sala 1970 şerê K'urdên Iraqê kişand.

Jimarên çawani

96. Ji wan xeberanra dibêjin jimarên çawani, yên ku çawaniya jimarên nişan dîkin. Li Kurmancida jimarên çawani çawa xebera "çawan" "çend caran" dîdî, mesele, ez çend caran bêjim, ku hûn fehm bikin? -Du caran, sê caran bêje, emê fehm bikin. Du caran ew hat u çû; deh caran min jêra got; bavê wi şeş caran p'ere ji wira şandin; ez van gotinan sê çar caran dinvisim.

Meseleyên nivisandi nişan dîkin, ku jimarên çawani di dine xebitandinê bona nişankirna h'al, wext u qeydê kirinê: Min deh caran kir, ewi sê caran nivisi, ku wê bê malê. NASÎ: Paşkoka "ek" (ji jimara yekê) zedeyi ser xebera "car" dibê u xebera "carekê" çêdike u ew xeber (carekê) di ziman da didine xebitandinê bona nişankirna qeyde u cûrê kirinê: Min carekê kir.

Jimar yên çawani

97. Ji wan jimarênra dibêjin jimar yên çawani, yên ku b1

arikariya xeberên "ya", "yê" u "yên (yanê ji yêt) u paşko-ka "an" (yanê ji "a") têne çêkîrnê, mesele: ya duduwan (du duyan), yê sîsiyan, yê çaran, yê pêncan, yê şeşan u yêndin.

NASÎ: 1. Lî xeberdanêda jimar yên çawani bî arîk'ariya paşkokên "ani" u "ûm" (yanê ji ûmî) têne çêkîrnê, mesele:

a) Yekani, duani, sêani, çarani, pêncani, şeşani, heftani u yên din.

b) Yekûm, duwûm sêwûm, çarûm, pêncûm, şeşûm, heftum u yên din.

NASÎ: 2. Lî zarê xeberdanêda carnani lî şûna "ya yekê" dibêjin ya ewlî, yê pêşî, yê berê, ya paşî.

NASÎ: 3. Xebera "ya" didine xebitandîne lî şûna navên cînsî mî ya pêşî, lê lî şûna navên cînsî nêr didine xebitandîne (yê pêşî).

CINAV

98. Jî wan xeberanra dibêjin "cinav", yên ku lî şûna navên merîyan u tîştan têne xebitandîne.

Lî Kurmancîda deh k'omên cinavan hene. Navê wan k'oma evî: 1. Cinavên kesan, 2. Cinavên nişankirîne, 3. Cinavên serxwe, 4. Cinavên hevdudîtîyê, 5. Cinavên pîrsan, 6. Cinavên hevbendîyê, 7. Cinavên meriv u tîştên nebîna (ne ber çawan), 8. Cinavên meriv u tîştên bîna ber çawan, 9. Cinavên çiqas (çend) meriv u tîşt, 10. Cinavên kevn.

Cinavên kesan (dêman)

99. Jî wan cinavanra dibêjin cinavên kesan, yên ku lî şûna navê kesekî, tîştêkî didine xebitandîne. Lî zîmanê K'urîda du k'omên cinavên kesan hene:

1. Jî k'omekêra dibêjin cinavên kesan yên halê rast;

2. Jî k'oma dinêra dibêjin cinavên kesan yên halê tewangi. Herdu k'om lî hejmarê yekani u p'îrani (gelekani)da jî

hev têne cudakirnê.

FORMÊN CİNAVÊN KESAN

kes	Cinavên kesan yên koma rast		Cinavên kesan yên koma tewangi	
	yekani	p'irani (gelek)	yekani	p'irani (gelek)
1.	ez	em	mın	me
2.	tu	nûn	te	we
3.	ew	ewan, ew	ewi, wi, ewê, wê	ewan, ewana

NASÎ: Cinavên kesan yên koma tewangi "ewi", "wi", li şûna navên meriv u tiştên esli mêr didine xebitandinê, lê cinavên "ewê", "wê" li şûna navên meriv u tiştên esli jin didine xebitandinê: ewi (wi) merivi got; ewê (wê) jinê nivîsi.

Cinavên kesan yên herdu k'omên jorin bi vi cûreyi didine xebitandinê:

Mın du rebata xwe kır; te beri mın dersê xwe nivîsın, ewi ji mınra got. Ewi Sınora name şandiye; dengê te nızme; dengê wê bılnde; Me hev hez dıkır, We par çi dıkır? Tu ku rê k'êyi? Navê te çiyê? Em çûne cem wan, wana ji mera qenci kır.

SPARTIN:

1. Hevalên delal, qısa jêrin bixûnın u nişan bıkın, li k'iderê cinavên yekani u p'irani hatine xebitandinê.

2. Nişan bıkın, li k'iderê k'ijan k'omên cinavan hatine xebitandinê.

3. Ew (ewan) sê heval bûn, navê yeki Çolo bû, navê yê di nê Ibo bû, navê yeki ji Silo bû; ew hersê bi t'ıfaq bûn,

yarikari hev dıkırın; Silo gote Çolo: "Tu nayêi, em herne seyranê? Çolo gote hevalên xwe: "Hûn hıneki rawestın (bı-sekının), em bı t'evayı herın; Xeca xûşka mın ji dıxwest t'evi me bê seyranê; mın ew dit u gote wan: "Aha, bınêrın ew wê tê". İbo gote Xecê: "Xecê, te dıxwest bêyi seyranê, de zû were, em herın".

Ewê xwe gıhande me u em bı rê k'etın. Hewa germ bû, İbo lı pêşiya me dıçû, ewi dıgot: Lı paıra nemının, de zû werın". Em lez çûn, lı nivê rê em westiyan, xumamê u germê em êşandın. Lı rêda em gıhıştınedareke hêşine bılınd, em çûn ber siya wê darê, me solên xwe êxıstın u rehet bûn. Xecê çend gul lı ber kaniyê çının. İbo got: "Navê wan gulan çıye?" Ewê got: "Navên gışkan gule, kulılke, lê navê vê gul sosıne, lê navê vê gulçiçeke, navê vê gulsore, navê vê gulşine, navê vê gulçiçeke, eva gula rengebore, eva gula keskerenge".

Guhastına cinavên kesan (dêman)

İOO. Jı wan cinavanra dıbêjın cinavên dêman (sıfetan), yê n ku dêmên yekani, duwani u sêani lı jimara yekani u p'ıranı da nişan dıkin. Cinavên h'alê rast (ez, tu, ew, em, hûn, ew "ewan") u cinavên h'alê tewangi jı hev tene cudakırnê bı wê formê, ku paşp'ırtıkên "ra", "va" u "da" her dıgıhıjne axı riya cinavên tewangi (mın, te, ewi, ewê, me, we, ewan): mın ra, tera, ewıra, ewêra; mera, wera, ewanra; mınva, teva; ewıva, ewêva; mında, teda, ewıda, ewêda (wıda, Wêda).

SPARTİN:

Van bêjeyên jêrın bıxûnın u nişan bıkın lı çı h'alıda cinavên dêman (sıfetan) hatıne xebıtandınê.

Te jı mınra serhatiya qeremanê şerê serxwebûna K'urdan xwend, lı paşê mın naveroka (mezmûna) "Mem u Zina" Ahmedê Xani jı wera got. Me jı tera k'ıtêbê xwendınê şandın, jı mera bêje, bı weva aşkeraye, ku lı k'ıtêbekêda şerên Ahme-

dê Xani çapbûne, wan şêran bixûnîn, ezber hin bin, li paşê wan ji gundiyanra bixûnîn, bira bızanbin ewi çî gotiye u nivisiye hona serxwebûna K'urd u K'urdistanê. Li gotarxana institûta meda kê gotarbêj bû? Gotarbêj go li gundê meda he ta niha dabîstan t'ûne, hukmet naxwaze, xelqê me xwendevan, çav vekiri, pêşrevin be. Li welatên demokrate pêşrevinda hemû mîlet wekhevîn, li mal u gundên wanda çî bêji, dest di keve. Zaruwên wan bi t'evayi hin dibîn, li dabîstana wanda kitêbê her zîmanî hene, hergav hukmet ji wanra k'itêbên der san çap dike u dişîne, ku ew wan bixûnîn u têda qanûna wek hevi, dosti, hevkarîya mîletan bixûnîn u bêjin, şikîr ji vê gavêra, em gîşk xudan mal u dewlet u xudan malîn.

Cinavên nişankirnê

IOI. Ji wan navanra dibêjin cinavên nişankirnê, yê ku li şûna navên meriv u tiştan têne xebitandinê. Ew li şûna navên meriv u tiştên dût u nêzik têne gotinê, sebeb vê yekê cinavên nişankirnê li zîmanê meda p'are ve dibîn (dabeş di bin) ser du k'oman:

1. Cinavên nişankirna meriv u tiştên dût.

2. Cinavên nişankirna meriv u tiştên nêzik.

Du formên herdu k'omên cinavên nişankirnê hene, a) Forma t'emam, b) Forma kurtkiri. Herdu forman li şûna meriya u tiştan didine xebitandine.

Cinavên nişankirnê, yê ku meriv u tiştên dût nişan dîkin:

	y e k a n i	g e l e k a n i
Forma temam	-ewa	ewana
Forma kurtkiri	ew	wan, wana

Cinavên nişankirnê, yê ku meriv u tiştên nêzik nişan dî-

	y e k a n i	g e l e k a n i
Forma temam	eva	evana
Forma kurtkiri	ev	van, vana

Nimûnê guhastina cinavên nişankirî yê dûr u nêzik

H'al	y e k a n i		g e l e k a n i	
	ser eslî jin	ser eslî mêr		
H'. rast	eva, ev, ewa, ew	eva, ev, ewa, ew	ewana, wan, wana	
H'. gaziye	t'une	t'une	t'une	
H'. tewangi	evi, vi	ewi, wi, ewi	ewan, wan	
H'. hevra	evira, vira	ewêra, wêra	ewanra, wanra, wanar	
H'. tevayi	eviva, viva	ewiva, wêva	ewanava, wanva	
H'. ciwar	evida, vida	ewêda, wêda	ewanda, wanda	

NASÎ: 1. Herdu k'omên cinavên nişankirî navên meriv u tiştan her li şûna navên yekani li ser cinsi nêr u mêda didane xebitandinê.

2. Cinavên nişankirî yê jimara pirani her bi tenê li jimara gelekida têne xebitandinê. Ew cinsê nêr u mê ji hev cuda nakin.

SPARTIN:

1. Van giliyên jêrin li deftera xweda binivisîn.

2. Nişan bikin k'ijan têne hesabkirî çawan cinavên meriv u tiştên dûr, kijan ji têne hesabkirî cinavê nêzik.

Ev jin hat, lê ew mêr ne hat; ewê got: "Were", lê ew çû ciki dinê; tu ji cem wana hati, te çima ji wanra ne got; Ewana tu diti, tu çima bi wanra ne hati? Li mala wanda çi bêji heye, ew dewlemendin, lê li mala vanda parik nan tune, ew belengazin, birçî li ber destê axa u begên xwefirîş da dixebitin. Ez u wiva çûn Bitlisê; li cêba wida gelek pere hebûn. Me ji vanara defter şandin. Şagirt bi dersdarên wanava ji seyrangê vedigerin.

Cinavê kevn "ê" (hê)

102. Ji wi navira dibêjin cinavê kevn, yê ku bi xwe-xwe ser

bixwe nayê xebitandinê. Ew her bi t'enê digihije axiriya fêlan u axiriya bernavên ji, bi, di, li u fikira (mana)cinavê ewi, ewê, wi, wê tê xebitandinê. Mesele, me k'as ani u av kirê. Li vira "ê" li axiriya fêla kir -(kirê) li şûna xebera "k'as" hatiye xebitandinê; Mînistro dit u gotê, li vira "ê" li axiriya fêla got (gotê) li şûna xebera Mîstro hatiye gotinê.

Wusan ji li xeberên "jê", "pê", "tê", "lê" ji bernavên ji, bi, di, li u cinavê kevn "é" p'eyda bûne u fikira cinavên wi, wê nişan dîkin; mesele mînistro jê xwest (yanê mînistro ji wi xwest), te lê xîst; ew pêra hat (yanê ew bi wira hat). Tu çima pêda k'eti (yanê tu çima bi wida k'eti?), mînistro balte ani u pê dar şkenand (yanê mînistro balte ani u bi wi dar şkenand).

P'aşpirtikên "ra", "va" u "da" tevi cinavên bernavî jê, pê, tê formê jêrin çê dibin:

Jêra: Mînistro jêra got (yanê mînistro ji wira got).

Pêra: Ew pêra hat (yanê ew bi wira hat).

Pêva: Ewi bişkok pêva dirûtin (yanê ewi bişkok bi wida dirûtin).

Pêda: Tu çima pêda k'eti? (yanê tu çima bi wida k'eti?).

Têra: Ew têra çû (yanê ew nav tîştekirî çû).

Têda: Av têda k'eliya (yanê av li fêrîşêda k'eliya).

ÇÛK (ÇIVİK)

Ez nêçirvaniyê vedigeriyam u li darêza daristanêda di çûm, tajiya mînistro ji li pêşiya mînistro bû, bi rêva diçû, direviya. Nişkêva ewê gavên xwe kêrînin u xwe teland, te t'irê (digot) ewê nêçirvan li ber xwe dit. Mînistro li daristanê nihêri çûkek (çivikeke) biçûk dit, nikulê wê biçûk bû, parça sîvîk li ser wê bû, ew ji hêlûna xwe ser darê k'etibû erdê u bi nêçirvanî lingên xwe ji hev kiribûn, baskên xwe t'eze gihîştî raxistibûn. Ba darêd darêza dihejandin. Tajiya mînistro

hêdi-hêdi nêziki wê bû, nişkêva çivikeke singreş ji darê mina kevireki pekiya u li ber pozê tajiye dani, kire pirtê-pirtê u xwe kajovajo kir bi hêrs u qijin u çivtinê bi tirs du caran banz da ber bi tajiya dev u didan (diran) ji hev vekiri.

Ew firî, ku cûcûka xwe xilas bike, xwe da ber cûcûka xwe ...lê canê wê gişk ji tirsana dilerizi, dengê wê k'etî bû u hatibû birînê.

Ewê xwe kire qurbana cûcûka xwe. Mina (weke) terwuleki mezin ew çûk (çivik) hate ber çavên tajiye. Ew çivik nî kar bû li ser çiqilê dara bilind bê xem bîmine. Xûn şirîna, qewata dil ji xwestinê qewattire, qewata dil ew çûk ji darê rê pekand.

Qafreşê min sekini, paşve çû... tê ber çavan ewi ew gewat li ber tişteki hesab ne kir.

Ez bi lez çûm, min gazi tajiya xwe kir u ez ji nav darê rêza bi kêfxweş dabihirim.

Erê, bi rasti li ser min mek'enin, ez bi kefxweş bûm, li ber wê çûkê li ber wê qeremana biçûk ez kefxweş bûm, kêfa min hat, li ber deliriya wê ez dilaram u dilniya bûm.

Ez fikirim, min ji xwera got: -Hezkirin ji mirinê u ji tirs mirinê qewattire, her bi t'enê bi hezkirin jiyin heye.

I.S. Turgênov.

Cinavê ser bi xwe

103. Ji wî cinavira dibêjin cinavê ser bi xwe, yê ku li şûna meriv u tişteki kirina ser xwe nişan dike, nişan dike, ku kirna wan dizvire serwan. Cinavê ser xwe tê hesabkirinê xebere "xwe", li xebirdanêda eva cinava bi van cûran tê gotinê: Xwa, xwe, xa, xo:

Ewi av li xwe kir, min ser çavên xwe şuştin, min kurê xwe da ser xwendinê, te navê xwe got?

NASÍ: Xebera "xwe" tê ducarkırınê: ez b1 xwe-xwe hatım, hûn b1 xwe (xwe-xwe) xebata xwe bıkın.

Xebera "xwe" hem l1 şûna hejmara yekani u hem l1 şûna hejmara pıranı didine xebıtandınê.

Nımûna guhastına cinavê serxwe

H'al	y e k a n i	g e l e k a n i
H'alê rast	xwe, xwe-xwe	xwe, xwe-xwe
H'alê gazıkırınê	t'une	t'une
H'alê tewangi	xwe	xwe
H'alê b1 hevra	xwera	xwera
H'alê t'evayi	xweva	xweva
H'alê ciwar	xweda	xweda

NASINIVISAR: Jımara yekani u p'ıranı (gelekani) j1 hev na-yêne cudakırınê.

SPARTIN.

I. Van gıliyên jêrin bıxûnın u nişan bıkın l1 k'iderê cı navê serxwe hatıne xebıtandınê u l1 ç1 halıda hatıne gotınê.

Sılo deftera xwe hılda u ber b1 dabıstanê çû, ewi xwê -xwe xebata xwe kır; Mın gote xwe "mın dersê xwe çawan j1 bir kır? Ewi kitêb j1 xwera k'ırı bır. Tu baş ser xweda ha ti. Te k'ımbır b1 pıšta xweva gırêdaye, ewi j1 hevalê xwera name şand; me xwe xemıland u em çüne tatronê; k'ıncên xwe l1 xwe kırın; ewi ser çavên xwe şuştın, av l1 xwe kır.

Cinavê hevduııyê

IO4. J1 wê cinavêra dıbêjın cinavê hevduııyê, yê ku kırna bı hevra nişan dıke, yanê j1 nişan dıke, ku l1 nav du merıvanda du k'omanda kırınêk, bûyınêk tê kırınê. L1 zımanê

meda xebera Hev u forma wê ya bargiran hevdu têne hesabkirinê cinavê hevdu tiyê; Mesele: Me hev (du) dit; Wana hev hez dîkir; Ibo u Mîsto rasti hev hatin; Ewê li şeherdê hev bîbin; Me jî hevra got; Belgên k'itêbê bî hevva zeliqîne; Ew li dostiya hevda helalîn.

SPARTIN.

I. Van giliyên jêrin bixûnîn u nişan bîkin li k'ijan h'alida cinavê hev hatiye gotinê.

Mîn u Kendal hev hez dîkir, me jî hevra name dînvîsîn, bî fikir u bawara xweva em bî hevva girêdayîne, du neyar li rasta Bişêriyê rasti hev hatin, bî hevra şer kirin, li hev xistin, ew jî zûva bî hevda k'etine; ewana hev nasnekir, ew hatine cem hev, şagirt du mêtira jî hev dîr k'etîn u li hev nihêrin; em li dû hev diçûn, li rêda me bî hevra xeber dîda, bî hev şad dibûn.

Cinavên eleqetiyê (peyvendiye)

105. Jî wan cinavanra dibêjin, cinavên eleqetiyê, yên eleqeti u peyvendiya navan (xeberan) li cumlêda nişan dîkin u wan bî hevra girê didin. Li Kurmanciya meda ev xeberên jêrin "ya", "yê" yên (yanê jî yêd, yêt) têne hesabkirinê cinavên peyvendiye. Cinavê "ya" tê xebitandinê li şûna navên ser cînsî mê, lê cinavê "yê" tê xebitandinê li şûna navên ser esli nêr (mêr), cinavê yên (yan yêd, yêt) tê xebitandinê li şûna navên hejmarê p'irani. Mesele:

a) Ya han bîde mîn, li mêrgê du kar diçêriyan, yek çalebelek bû, ya dîn reş bû, şivan ya reş da birê mîn, ya çalebelek da mîn.

b) Yê hin dibe, dibe xwendewar; Mîn li mêrgê du beran dîtin, yekî jar bû, yê dîn xurt bû, mîn yê xurt jî mêrgê derxist, lê yê jar li mêrgêda hişt.

c) Ew herdu beranên ku li mêrgêda diçêriyan, yên(yêd,yêt) serwerê gund bûn, li gundê meda malên dewlemend, yên axa u

beganın.

NASİNIVİSAR: Pirtikên hevbendi "a", "ê" u "ên" (yan êd, êt) u cinavên "ya", "yê", "yên" (yanê ji yêd, yêt) lî xeberdane da hevguhêzın, lî şûna hev têne xebitandinê, mesele:

a) Keçika dilize, xûşka Fetiye, k'îtêba sor, şa wi bû, lê ya k'esk ya Bekır bû.

b) Xortê hat, mın dıt; Xaniyê bılind yê serwerê gund bû, lê yê nız m yê me bû.

c) Keçikên bedew, yên gundê mene, xortên lî dabıstanêda hin dıbin, yên (yêd, yêt) Kervansarayêne; yên xırabiyê dıkan, lî mala xweda naminın.

Cinavên pırsan

106. Ji wan cinavanra dıbêjın cinavên pırsan, yên ku lî şûna navan dıdine xebitandinê çawan pırs. Lî Kurmancida du cinavên pırsan hene. Cinavek tê hesabkırnê xebera "k'ê", yek ji tê hesabkırnê xebera "çı". Cinavê "ki" dıdine xebitandinê lî şûna navê ruhberan, "çı" dıdine xebitandinê lî şûna navên neruhberan, mesele: K'i hate male? K'i mêrê qence, k'i mêrê xırabê? Çı qewamiye? Çı lî vıra heye? Te çı got? Çı ji diwar k'et?

Ev herdu cinavên pırsan bı xwe-xwe cınsê navan u jımaran wan nişan nakın, bona nişankırna eslı jın u mêr u jımaran navan lî zımanda pirtikên hevbendi (peyvendi) "ya", "yê", "yên" (yêd, yêt) dıdine xebitandinê, mesele: ya k'ê şkest? Ya mın şkest; yê kê bû? K'îtêb yê kê bû? Ya çı? Yên k'ê? yên çı?

Lı h'alê tewangida cinavê "ki" forma xwe dıguhêze ser "kê": Te gote k'ê?

Paşp'irtikên "ra", "va", "da" dıgıhıjne cinavên "kê" u "çı" u bı vi teheri h'alê bı hevra, t'evayı u ciwar çêdıkın: k'êra? k'êva? k'êda? çıra? çıva? çıda?

Xebitandina navan li paşi cinavê "çî"

107. Li h'alê tewangida jîmara yekanida li paşi cinavê "çî" navên heyinê yê cinsi nêr forma xwe distinin p'irtka "î", lê navên cinsi mê forma xwe distinin p'irtka "ê". Lê paşê bona peyda kirna h'alê tewangi, yê bî hevra u yê tevayî u ciwar p'irtikên "ra", "va", "da" zêdeyi ser formên "î" u "ê" dibin.

Nîmûnê forma navan li paşi cinavê "çî"

H'al	J î m a r a y e k a n î	
	navê ser cinsi mê (jîn)	navê ser cinsi nêr (mêr)
H'alê rast	çî k'îtêb? çî jîn?	çî kon? çî xort?
H'alê gazikîrnê	t'une	t'une
H'alê tewangi	çî k'îtêbê? çî jînê?	çî konî? çî xortî?
H'alê bî hevra	çî k'îtêbêra? çî jînêra	çî konîra? çî xortîra
H'alê tevayî	çî k'îtêbêva? çî jînêva?	çî konîva? çî xortîva?
H'alê ciwar	çî k'îtêbêda? çî jînêda?	çî konîda? çî xortîda?

Cinavê "k'îjan"

108. Xên jî herdu cinavên pîrsan li zîmanê meda cinavê "k'îjan" jî tê hesabkirnê çawan cinavê pîrsan. Ew xeber jî van xeberan k'î jî wan peyda bûye. Xebitandina cinavê "k'îjan" bî vi teherîye: k'îjan merî hat? K'îjan k'îtêbê bîdme te? Tu k'îjan xortî dibînî? K'îjan salê şerê serxwebûna K'ur-

dan bû? K'ijan mêre, k'ijan jine? K'ijan sore, k'ijan reşe?

Cinavê "k'ijan" tê guhastinê hem ser navên cinsi nêr, hem jî lî ser navê cinsi mê (jîn). Çaxê ew lî şûna navên ser cinsi nêr tê xebitandinê, hingê forma wi tê gotinê ser "i", lê çaxê ew lî şûna navên ser cinsi mê tê xebitandinê, hingê forma wi tewangi tê gotinê ser "ê", mesele:

a) K'ijani got? Tu k'ijani dîbini? Te k'inc jî k'ijanîra kîrîne? Lî wederê deh stûn bûn, te hesp bî k'ijaniva girêda? Jî van xaniyan hûn k'ijan konida rûniştibûn?

b) Du xort hatibûn, jî wan k'ijani jî tera got? Tu k'itêbê jî k'ijanîra dîbi? Jî herdu xortan tu bî k'ijanivapêv k'eti? Hun lî mala k'ijanida dîjin?

PIRS:

1. Bêjîn, cinavê "k'ijan" çend cûran tê guhastinê?

2. Paşp'irtikên "ra", "va", "da" zedeyi ser k'ijan formê cinavê "k'ijan" dîbin?

SPARTIN.

1. Van giliyên jêrin lî deftera xweda binivisîn.

2. Nişan bîkîn cinavê "k'ijan" lî k'ijan h'alida hatiye xebitandinê.

Sîlo jî şêher hat, du k'itêb ani bûn, ewi nîzan bu k'ijan k'itêb bî zîmanê T'irki hatiye neşîrkirînê, k'ijan bî Kurmancî çap kîrîne? Du keçîkên K'urd lî şêherda hin dîbin, tu wan k'ijanêra namê dînvîsi? Hûn lî mala k'ijanida dîmîrîn? Hûn xwe bî k'ijaniva dîgîrîn? Du mêr lî wê bûn, ev xeber bî k'ijaniva e'yanîn?

Forma navan lî paşî cinavê "k'ijan"

109. Lî jimara yekanida lî h'alê tewangida navê heyinê lî paşî xeberan bî du forma têne xebitandinê: Eger navê cinsi nêr lî paşî cinavê "k'ijan" be, forma wê dê bibe "i", lê eger lî paşî wê navê cinsi mê be, forma wê dê bibe "ê", mesele:

a) Te jı k'ijan xortira got? Ewê bışkık bı kırasê k'ijan kurıkıva dırû? Ewê jı k'ijan şıvanıra nan anı? Ew mala k'ijan gundida ma?

b) Tu mala k'ijan jinê têyi? Te jı k'ijan jinêra got? Ew qeytanê bı dêrê k'ijan jinêva dıdırû? Hûn lı k'ijan malêda razan?

Cinavên nebina (ne ber çavan)

IIO. Jı wan cinavanra dibêjin cinavên ne bina ne ber çavan, yên lı şûna meriv u tıştên nebina u ne ber çavan têne xebitandinê. Lı zımanê meda du cûre cinavên nebina, ne ber çavan hene:

a) Cinavên hêsan: kes, tışt, yek, kesek, tıştek.

b) Cinavên bargıran: qet kes, t'utışt, qetyek, fılankeş, fılantışt.

Cinavên qetkes, t'ukes, fılankeş, kesek, yek lı şûna navên tıştên ruhber têne xebitandinê, lê cinavên qetışt, t'utışt, fılantışt, qetyek, yek lı şûna navên tıştên ne ruhber têne xebitandinê.

Nımûnê guhastına cinavên nebina (ne ber çavan)

H'al	Forma sıvık (hêsan)		Forma bargıranı	
	J i m a r		J i m a r	
	yekani	gelekani	yekani	gelekani
H'alê rast	kesek	t'une	qetkes	t'une
H'alê gazıkırnê	t'une	t'une	t'une	t'une
H'alê tewangi	keseki	kesan	qetkeseki	qetkes
H'alê hevra	kesekira	kesanra	qetkesekira	qetkesa
H'alê t'evayi	kesekiva	kesanva	qetkesekiva	qetkesan
H'alê ciwar	kesekida	kesanda	qetkesekida	qetkesanda

Cinavên çendi (çiqasiyê)

III. J1 van navanra dibêjin cinavên çendi (çiqasiyê), yên ku caba pîrsa çend (çiqas) didin u t'omariya meriyan u tîştan nişan dikin.

Cinavên çendi (çiqasiyê) evin: çiqas, çend, ewqas, gîşk, hemû, tamam, t'ev, gelek, p'îr, hındik, k'uli.

Nîmûnê guhastîna cinavê çendi (çiqasiyê)

	J 1 m a r	
	y e k a n i	g e l e k a n i
H'alê rast	gelek, çiqas	gelek, çiqas
H'alê gazikîrnê	- -	- -
H'alê tewangi	geleki, çiqasi	gelekan, çiqasan
H'alê hevra	gelekira, çiqasira	gelekanra, çiqasanra
H'alê tevayi	gelekiva, çiqasiva	gelekanva, çiqasanva
H'alê ciwar	gelekida, çiqasida	gelekanda, çiqasanda

FÊL

II2. J1 wê xebera xebêrdanêra dibêjin fêl, ya ku fêlê meriyan, kirê wan u bûyina wan nişan dîke. Dema ku j1 yekira dibêjin "fêlê wi wusana", yanê kirna wi, rabûn u nûniştina wi waye. Ew xebêrân rabûn, rûniştin, xeyset u kirna meriyan u ruhberên din nişan dikin, lî rîzmanêda jêra dibêjin fêl. Xwerûya fêlan bî sê tîştanva tîne nişankirinê: Ew her sê tîşt evin: dêm (sîfet), jîmar u wext, ev hersê xwerûya fêlan lî guhastîna wanda têne ber çavan.

Verguhastîna fêla "Heyinê"

II3. Fêla "heyin" ew fêle, ya ku heyin u hebûna tîşteki, ke seki nişan dîke. Lî Kurmancida du formên fêla "heyinê" he-

ne: yek heyine, ya dın hebûne. Forma "heyin" t'enê li wextê tê niha (nıka) da tê xebitandinê, lê forma "hebûn" tê xebitandinê hem li wextê berêda, hem jı li wextê wê bêda (paş wextida).

Wextê niha

II4. Çaxê li wextê nihada fêla "heyinê" tê guhastinê, hingê paşkokên dêman (sifetan) "me", "yi", "ye" u "ne" zêdeyi ser binyata (binaxa) fêla "heyinê" -he dabin, mesele:

Forma (levma) erêni (erêkirinê)

Dê m (sifet)	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewlin	ez heme	em hene
Dêma duwani	tu heyi	hûn hene
Dêma sêani	ew heye	ew (ewan) hene

Forma nanayi

Forma nanayi bı sê cûra tê gotinê:

I. Cûreki tê guhastinê bı vi cureyi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez t'uneme	em t'unene .
Dêma duwani	tu t'uneyi	hûn t'unene
Dêma sêani	ew t'une	ew (ewan) t'unene

2. Cûreki jı tê gotinê vi t'eheri

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez ne heme	em ne hene
Dêma duwani	tu ne heyi	hûn ne hene
Dêma sêani	ew ne heye	ew (ewan) ne hene

3. Cûrê dîn ji bî vi t'eheriye

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez ninim	em ninin
Dêma duwani	tu nini	hûn ninin
Dêma sêani	ew nine	ew (ewan) ninin

II5. Formên "me", "yi", "ye" u "ne" li axiriya navanda têne gotinê u têne xebitandinê wek p'areke fêla "heyinê", çim ki ew hergav li rex navanda fıkıra "heyinê" nişan dîkin, mesele: p'ale, gundi.

1. Ez p'aleme, ez gundime, ez merime, ez li malême, ez li mêrgê me, ez xwedime, ez remoşime.

2. Tu p'aleyi, tu gundiya, tu meriya, tu li malêyi, tu li mêrgêyi, tu xwediyi, tu remoşiyi.

3. Ew p'aleye, ew gundiye, ew meriye, ew li mêrgêye, ew li malêye, ew xwediyê, ew remoşiyê.

NASINIVISAR: Li jîmara gelekaniya "paşkoka" "ne" didine xebitandinê wek nişana hersê dêmên (sifetan) p'irani, mesele: Em gundine, hûn gundine, ew (ewan) gundine.

NASINIVISAR: Forma nanayi li rex navanda bona paşkokên "me", "yi", "ye", "ne" u "im", "i", "e", "in" bu du cûra didine xebitandinê:

1. Ez ne T'irkim, ez K'urdîm, tu ne mêri, ew ne xwendevane.

2. Ez K'urdînim, tu gunekarîni, ew file nine.

II6. Paşkokên formên dêmên (sifetan) "im", "i", "e" u "in" li wan xeberanda têne xebitandinê, yê ku axiriya wan bi sewtên bêdengî k'uta dibin. Ew hersê paşkokîna (wek) paşkokên "me", "yi", "ye" u "ne" têne fahmkirinê mina p'areke fêla "heyinê", mesele:

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez şagirtim	em şagirtin
Dêma duwani	tu şagirti	hûn şagirtin
Dêma sêani	ew şagirtin	ew (ewan) şagirtin

NASINIVISAR: Lı jımara geleanida dê m (sifet) jı hev naêne cudakırnê. Paşkokên "in" u "ne" têne xebitandinê wek(mina) nişana p'ırani ya hersê dêma(sifetan). Bona cudakırna dem lı zımanda cinavên dêman (sifetan) didine xebitandinê, mesele:

D ê m	g e l e k a n i	
Dêma yekani	<u>em</u> şagirtın	<u>em</u> gundine
Dêma duwani	<u>hûn</u> şagirtın	<u>hûn</u> gundine
Dêma sêani	<u>ew</u> (<u>ewan</u>) şagirtın	<u>ew</u> (<u>ewan</u>) gundine

SPARTIN:

1. Van gıliyên jêrın dı deftera xweda bınıvisın.

2. Lı, şûna nıqtkan, lı k'idere lazımmın (pêvistın) cinav u paşkokên dêma (sifetan), bınıvisın.

Ew xortên gundê Sengerê..; hemû serkar u şuresger...; navê birê mın Sıleman.., lı navê hevalê mın Rosteme; hûn heval u xêrxwazê hev..; K'eleş u dewreş bıra..; ez rêncber..; hûn serwerê iş u k'arê xwe..; ew hevalê mın..; tu bire mın..; wetanê me şırın..; lı bindestê dijmin..; zaru lı bêderê.., ew bîr dilızın..; ..xwen'arên, em ne bereda yine; navê te çı..? tu kurê k'ê..? Hûn piştıvanên welat.., em peyrewe we.., rıya me rıya azadkırna welat.. .

PIRS:

1. Bêjın, çıye fêla "heyinê"?

2. K'ijan paşkokên formên dêman (sifetan) têne gotinê lı rex xeberên ku axırıya wan bı sewtên bêdengani k'uta dibın? K'ijan paşkok têne gotinê lı rex xeberên ku lı axırıya wan bı sewtên denganiya têne gotinê?

3. Bêjın, çaxê veguhastına fêla "heyinê" çend formên naniyi lı rex wêda didine xebitandinê?

Veguhastına fêla "hebûn", "bûn"

II7. Fêla "hebûn" t'enê lı wextê berê bıhırıda u lı wextê

wê bêda tê veguhastinê.

Wextê berê bihiri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez hebûm, ez bûm	em hebûn, em bûn
Dêma duwani	tu hebûyi, tu bûyi	hûn hebûn, hûn bûn
Dêma sêani	ew hebû, ew bû	ew(ewan) hebûn, ew(ewan)bûn

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ez t'une bûm	em t'une bûn
Dêma duwani	tu t'une bûyi	hûn t'une bûn
Dêma sêani	ew t'une bû	ew (ewan) t'une bûn

Wextê wê bê

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekani	ezê hebim	emê hebin
Dêma duwani	tuê hebi	hûnê hebin
Dêma sêani	ewê hebe	ewê (ewanaê) hebin

Forma nanayi

D ê m	Y e k a n i	G e l e k a n i
Dêma yekani	ezê t'une bîm	emê t'une bîn
Dêma duwani	tuê t'une bi	hûnê t'une bîn
Dêma sêani	ewê t'une be	ewê (ewanaê) t'une bîn

SPARTIN.

1. Van giliyên jêrın li deftera xweda binivisin.

2. Li biniya fêla "hebûnda" zaxê bık'ışinin u nişan bıkın li k'iderê wextê berêda fêla "hebûn" hatiye gotinê, li k'iderê ji li wextê wê bêda hatiye gotinê.

3. Wusan ji nişan bıkın lı k'iderê forma erêni u forma nanayi hatine xebitandinê.

Çaxê sala 1914'da şer bû, ne ez hebûm, ne tu hebûyi, ne ji birê min hebû, em hersê ji t'une bûn. Hingê sê komeleyên rewşenbirkırna K'urdan hebûn. Eger yekitiya we hebe, hûnê xwe azad bıkın; yekiti, hevkarî lı nav meda t'une bû, lema niha em bındestın. Eger lı nav weda yekiti, hevkarî, arık'ari hebın, hûne bı zû azad bın; Bavê min çû bajar got "K'itêbê xwendinê hebın, t'une bın, ezê ji tera lı ciki dest xım".

Mesder (navê kırinê u bûyinê)

118. Lı zamanê K'urdida ji wan xeberanra dibêjin meseder, yê ku fıkra kırnekê, yanê ji fıkra bûyinekê nişan dıkın. Mesele: nıvisandin, stendın, stran, hiştın, hatın, mayın, mırın, k'etin, çûyin, listın, h'elandın, k'ırin, fırotın, ditın, xwerın, nalın, zarın, k'utan, hêran, ditın, şandin. u gelekê dın.

Ev xeber (fêl) mina (wek) navan têne xebitandinê u mi na mesderê zamanê erehan fıkra kırinê, yanê ji fıkra bûyinê nişan dıkın, mesele, nıvisandına namê; strana k'ılaman, gotına te, hatına xort, helandına rûn, fırotına nan, dotına pez, xwerına xweş, nalına bırındaran, zarına zaruwan, k'utana dan, hêrana ar; ditına tışteki, şandına namê.

Meselên jorin nişan dıkın, ku mesder (navê kırinê u navê bûyinê) lı Kurmancida têne xebitandinê mina navên cın si mê - ew forma xwe hebendi distinin p'irtika "a": hatına xort, gotına te, çûyina wi.

Mesder bı van paşkokanva têne gotinê:

1. -in: kırın, bırın, hatın, stendın, çandin.
2. -an: stran, k'utan, hêran, k'olan, guran.
3. -yin: çûyin, bûyin, mayın, zayın, dayın.
4. -in: k'ırin, bırin, nalın, zarın, lıpatın.

wan, mesele, keçikê hatibûya, lê dayka wê ne hişt; xortê hatibûya, lê bavê wi ew şande gundeki dîn.

Eger em hatibûna, meyê tu bîditayî; eger ew reviya bu ya, ewê jî dest dijman xilas bûbûya (bîbûya); Şagirta zaman zanibûna, weki min baş jî wanra şiro bikîra; Ez hatibûma, minê tu bîditayî; Minê gazi te kîrbûya, eger min zanibûya, ku tu lî maleyî; Weki ew nerevîbûya, ewê bihata kuştinê; Simo nama xwe şandibûya, minê bîda te; eger xebatkar neçûbûna, meyê bigota wan; Weki mamosta nexweş ne ketibûya, wê em rînd hîni xwendinê bikîrana; Eger lî gundê meda mekteb vekîrî bûya, zarên gund wê biçûna hîni bîbûna, lî gundda mekteba zîmanê Kurdi vekîrîbûya, zarên me wê bî zîmanê dayka xwe bîxwendana.

Fêlên derbas (têper)

I44. Jî wan fêlanra dibêjin fêlên derbasi, yê ku nişan dî kî merîvek, kesek tîşteki kîr yan jî dîke, ku kîrîna wî derbasi ser tîşteki u keseki dîni hatiye kîrînê, yan jî tê kîrînê, mesele: "ez namê dînivîsîm" nişan dîke, ku îşê min nivîsandîna namê ye, ku nîha ez dînivîsîm; "min rê vekîr" nişan dîke, ku kîrîna min vekîrîna rêye, ku kîrîna min ew bû, ku min rê vekîra.

Veguhastîna fêlên derbas (têper)

I45. Lî zîmanê Kurmancîda fêlên derbas bî du cûran têne veguhastîna. Cûreki ew mîna fêlên nederbas têne veguhastîna, e va cûra her lî wextê nîhada u lî wextê wê bêda tê gotîna. Cûre dîne fêlên derbas bî teherêki dîni têne veguhastîna, veguhastîna wan ne mîna ya fêlên nederbas e; bî vî cûreyî ew her lî wextê berêda têne veguhastîna.

Veguhastina fêlên derbas li wextê nihada

I46. Min jorê nivisi, ku veguhastina wextê niha mina veguhastina fêlênnederbase. Li wextê nihada kiryar li forma halê rastda tene gotinê, nişanên dêman digihijne paşkoka binyata niha, mesele: ez dinivisim, tu dinivisi, ew dinivise; em, hûn, ewana dinivisin.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez dinivisim	em dinivisin
Dêma duwani	tu dinivisi	hûn dinivisin
Dêma sêani	ew dinivise	ewana dinivisin

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Lêma ewil	ez nanivisim	em nanivisin
Lêma duwani	tu nanivisi	hûn nanivisin
Lêma sêani	ew nanivise	ewana nanivisin

Veguhastina fêlên derbas li wextê wê bêda

I47. Veguhastina fêlên derbas li wextê wê bêda mina veguhastina wextê nihaye (binêre jorê). Ferqi her ewe, ku pirtika "Ê" digihije paşkoka cinavên dêman, li şûna pirtika "DI" pirtika "BI" digihije pêşkoka binyata niha, mesele: ezê binivisim, tuyê binivisi, ewê binivise, emê binivisin u yên din.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê binivisim	emê binivisin
Dêma duwani	tuyê binivisi	hûnê binivisin
Dêma sêani	ewê binivise	ewanayê binivisin

xwestin	xwest	xwez
gestin	gest	gez
b) girtin	girt	gir
ristin	rist	ris, rês
şuştın	şuşt	şû
c) guhastın	guhast	guhêz
spartın	spart	spêr
teraştın	teraşt	terêş
qelaştın	qelaşt	qelêş
hınartın	hınart	hınêr
d) k'olan	k'ola	k'ol
hêran	hêra	hêr
pivan	piva	piv
e) kuştın	kuşt	kuj
gıhiştın	gıhişt	gıhij
kotın	kot	koj
f) petın	pet	pêj
rêtın	rêt	rêj
avitın	avit	avêj
fırotın	fırot	fıroş
g) gotın	got	bêj
hiştın	hişt	hêl
ditın	dit	bin
h) mayın	ma	min
anın	ani	in
şandın	şand	şin
çandın	çand	çin
stendın	stend	stin
dırûn, dırûtın	dirû (t)	dirû
girtın	girt	gir
ajotın	ajot	ajo
cûn, cûtın	cû, cut	cû
dayın	da	d
kırın	kır	k

çûyin

çû

ç

bûyin

bû

b

NASINIVISAR: Li zaravanda çend fêlên hêsan bi du cûran têne xebitandinê, mesele: got u go, dot u do, dit u di, cût u cû, kot u ko, rot u ro, dirût u dirû.

NASINIVISAR: Çendbinyatên fêlên hêsan li zimanda têne xebitandinê mina paşkokên sazkirina xeberan (çêkirina xeberan), mesele: xeberbêj, çirokbêj, rêbir, gulfiroş uyên din (bin erê belgên 29-31).

Fêlên efirandi

121. Ji wan fêlanra dibêjin fêlên efirandi, yên ku ji navên heynê u ji binyata fêlên hêsan bi arikariya p'irtikên (paşkokên) "in" u "andin" çê dibin. Ev herdu paşkok digl hijne axiriya nava u binyata fêlên hêsan fêlên t'eze çêdikin. Paşkoka "in" fêlên nederbas (ne têper) çêdikin, lê paşkoka "andin" fêlên derbas (têper) çêdikin (diefarinin).

Nav	fêlên efirandi yên ne derbas (netêper)	fêlên efirandi yên derbas (têper)
rev	revin	revandin
ger	gerin	gerandin
tirs	tirsin	tirsandin
xebat	xebitin	xebitandin
zewac	zewicin	zewicandin
werm	werimin	werimandin u yên din.

Fêlên hêsan	binyata fêlên hêsan	fêlên efirandi
a) hêran	hêr	hêrandin
rêtan	rêj	rêjandin
nivisin	nivis	nivisandin

mêtın	mêj	mêjandın, mijandın
k'olan	k'ol-	k'olandın
petın	pêj	pıjandın
b) nalin	nal	nalandın
lê alin	lê al	lê alandın
h'erîşin	h'erîş	h'erîşandın
veşin	vêş	vêşandın
qelişin	qeliş	qelişandın
		u geleke dın.

P'eydabûna binyatên wextan yên fêlên efrandi

I22. Binyatên wextê berê u yê wextê niha yên fêlên efrandi bi vi cûreyi peyda dibın:

I. Bona efrandina binyata wextê berê ji mesder paşkokên "in" u "an" "n" u "in" davêjin, u çî dimine, tê hesabkirnê binyata wextê berê, mesele:

Mesder	Binyata wextê berê
a) çêrandın	çêrand
palandın	paland
k'elandın	k'eland
nivisandın	nivisand
gerandın	gerand
	u gelekên dın
b) nalin	nali
gerin	geri
werımın	werımi
xebıtın	xebıti
zivırın	zivıri
	u gelekên dın.

2. Binyata wextê niha ya fêlên efrandi, yên paşkoka wan "in-e" şewta dengani "i" ji binyata wextê berê davêjin u çî dimine, tê hesabkirnê binyata wextê niha, lê binyata wextê

niha ya fêlên efirandi yên paşkoka wan "andin -e" sewta bê dengani "d" jî binyata wextê berê davêjin u sewta dengani "an" diguhêzin ser "in", mesele:

Mesder	binyata wextê berê	binyata wextê niha
a) nalin	nalîn	nal
gerin	gerî	ger
werimîn	werimî	werim
xebitîn	xebitî	xebit
zivîrîn	zivîrî	zivîr
b) çêrandîn	çêrand	çêrin
palandîn	paland	palin
k'elandîn	k'eland	k'elin
nivisandîn	nivisand	nivisin
gerandîn	gerand	gerin

Fêlên bargirani

123. Jî wan fêlanra dibêjin fêlên bargirani, yên ku jî çerd p'aran hatine efirandinê. P'arên fêlên bargirani têne hesabkirinê pêşp'irtik, cûre-cûre xeber u fêlên ardîmiyê.

Fêlên ardîmiyê

124. Jî wan fêlanra dibêjin fêlên ardîmiyê, yên ku li zimanda didin xebitandinê bona çêkirina fêlên bargirani. Li K'urdida ev fêlê jêrin têne hesabkirinê fêlên ardîmiyê: kirin, bûyin, dayin, xistin, mayin, k'etin, girtin u yêdin.

Çaxê pêşp'irtik yan jî cûre-cûre xeber li rex (li pêşiya) van fêlên ardîmiyêda têne gotinê, hingê ew fêlên bargirani difirînin, mesele, fêla kirin bi t'enê fîkîreke nişan dike, lê bi pêşp'irtika ra - va: rakirin fîkîreke dinê nişan dike. Wusan jî vekirin, dakirin, hilkirin, çêkirin, qol kirin, qul kirin, fire kirin, zêr kirin u gelekên din.

Pêşp'irtik u efirandina fêlên bargirani bi arik'ariya wan

I25. Zımanê meda pêşp'ır'tikên fêla evin:

a) Hil, ve, vê, da, r'u, wer, der, ber, bin, pey, nav, paş pêş, du.

b) jê, tê, lê, pê, jev, lev, p'ev, t'ev.

c) Serda, serr'a, berr'a, rexr'a, şunda, pêşta, paşta.

Çaxê ev pêşp'ır'tikên jorin rex fêlên ardımida tên go tın, fıkra wan diguhêzin u bi vi teheri fêlên bargirani di e'frınin. Mesele:

A. I. Hil: hilgirtın, hilkırın, haldan, hilhatın, hilşandı, hilç'andın, hilavitın.

2. Ve: Vekırın, vebun, vedan, vegirtın, veğerandın, veşartın, ver'otın, vemırandın.

3. Vê: vêxıstın, vêsandın, vêk'etin.

4. R'a: rakırın, r'abun, r'ak'etin, r'axıstın, r'azan.

5. Wer: werkırın, werger'andın, werhatın, werdan, werbun, werger'in.

6. Da: daxıstın, dakırın, dagirtın, dadan, dak'etin, da palandın, daliqandın.

7. R'u: r'uniştın, r'uniştandın.

8. Ber: Bergirtın, ber'dan, berkırın, bernavisın, berk'etin, berxıstın, beravitın.

9. Der: derk'etin, derxıstın, deranın, derdan, deravitın, derbun, derkırın.

10. Ser: serk'etin, serxıstın, serr'aşandın, seravitın, sergerin.

11. Pêş: pêşxıstın, pêşk'etin, pêşbırın, pêşçûn, pêşhatın, pêşdan.

12. Paş: paşk'etin, paşman, paşxıstın.

13. Pey: peyçun, peyhatın, peyketın, peyxıstın, peyman, peygerin, peygerandın.

14. Du: Duxıstın, duk'etin, duman, duçun, dugerin.

15. Jê: jêkırın, jêhatın, jêk'etin, jêstendın.

16. Tê: têdan, têkırın, têxıstın, têk'etin, têçun.
17. Lê: lêkırın, lêdan, lêxıstın, lêk'etin, lêhatın.
18. Jev: (jı hev) kırın, jev (jı hev) bûn; jev (jı hev)k'e etın, jev (jı hev) çûn; jev bırın (jı hev bırın) u yêdın.
19. Lev: (lı hev) hatın; lev anin (lı hev anin), lev (lı hev) dan, lev (lı hev) xıstın; lev (lı hev) k'etin u yêdın.
20. P'ev: (bı hev) k'etin; p'ev (bı hev) xıstın; p'ev (bı hev) kırın, p'ev (bı hev) hatın; p'ev (bı hev)çûn u yêdın.
21. T'ev: t'ev dan (dı hev dan), t'ev bûn (dı hev bûn) , t'ev kırın (dı hev kırın); t'ev xıstın (dı hev xıstın) u yêdın.
22. Serda (ser...da): serda kırın, serda çûn; serda gır tın; serda ajotın, serda hatın; serda rêtin, serda runış tın u yêdın.
23. Serra (ser...ra): serra çûn; serra fıřın; serra avi tın; serra girtın; serra ajotın; serra derbasbûn u yêdın.
24. Berra (ber...ra): berra çûn; berra bırın; berra kır ın; berra fıřın; berra bıhırın u yêdın.
25. navra (nav...ra): navra çûn; navra ajotın; navra kır ın; navra bırın; navra hatın; navra k'ışın; navra k'ışan dın u yêdın.
26. Rexra (rex...ra): rexra çûn; rexra hatın; rexra ajo tın; rexra kırın; rexra fıřın; rexra k'ışın? rexra k'ışan dın u yêdın.
27. Binra (bın...ra): binra çûn; binra hatın; binra anin binra şûlıkın; binra bırın; binra qelaştın u yêdın.
28. Pêşda: pêşda çûn; pêşda ajotın; pêşda anin; pêşda bı rın; pêşda xıstın; pêşda k'ışandın u yêdın.
29. Paşda: paşda man, paşda xıstın, paşda hıştın, paşda avıtın, paşda dan, paşda bırın, paşta k'ışandın, paşda k'e tın u yêdın.
30. Şûnda: şûnda xıstın, şûnda dan, şûnda hatın, şûnda k'etin, şûnda şandın, şûnda k'ışandın, şûnda bırın u yêd ın.

Efirandina fêlên bargirani ji cûrê-cûre xeberan

125. Çaxê li zîmanê meda navên heyinê, navên keysetnav u xeberên ducarkiri li rex fêlên ardîmiyêda têne xebitandinê, hingê t'ev wan fêlên bargirani sazîkî (çêdîkî), mesele:

I. Nav u fêl:

a) badan, banzdan, xeberdan, girêdan, nişan dan, cab dan u yêndin.

b) dest xîstîn, destanîn, rêxîstîn, bir xîstîn.

c) zirar ditîn, xêr ditîn, lezet ditîn, hesab ditîn.

d) xem k'îşandin, xof k'îşandin, derd k'îşandin.

e) fikir kîrîn, bîrkîrîn, avakîrîn, zêr kîrîn, nas kîrîn, galî kîrîn.

f) ava bûn, ci bûn, hêrs bûn, gul bûn.

g) rê kêtîn, h'al k'etîn, dest k'etîn.

2. Keysetnav u fêl:

a) xwar bûn, kor bûn, sor bûn, hûr bûn, tîrş bûn, spi bûn.

b) dûr k'etîn, dereng k'etîn, nexweş k'etîn, xerîb k'etîn.

c) şaş man, ecêb man, kêr man, mat man.

3. Xeberên ducarkiri u fêl:

a) zîtol-zîtol kîrîn, zîtol-zîtol bûn, gul-gul kîrîn, gul-qulî bûn, zax-zaxî kîrîn, zax-zaxî bûn, gaze-gaz kîrîn, qîje-qîj kîrîn, p'arçe-p'arçe kîrîn, p'arçe-p'arçe bûn u gelekên din.

SPARTIN.

Van galîyên jêrin bixûnîn u xeberên bî arîk'arîya pêş p'irtîkan hatîne çêkirinê, ji ber bigîrîn u li deftera xwe da binivîsîn.

Ta'v derk'et, gundî ji xewa şîrîn rabûn u çûne ser xebata çolê; hemû zarûwên K'urdên Ermenistanê li dabîstananda bî zîmanê daykê dixûnîn u hin dibîn. Ew zîmanê xwe hez dikî. Serk'omê şagîrtan şagîrt li gotarxanêda berhev kîrîn. Cîvatan şagîrtan dest pêkîr, wana payman bî gundiyanra girêda, ku arîk'arîya hev bîkî.

Fêlên derbas u fêlên nederbas

I26. Lı zımanê K'urdida du cûre fêl hene: a) Cûrek fêl têne hesabkirinê fêlên derbas, b) Cûrek fêl ji têne hesabkirinê fêlên nederbas. Fêlên derbas bî aliyê fıkirê u veguhas-tinê ji fêlên nederbas têne cudakirinê. Cudat'iya veguhas-tina wan lı wextê berêda baş tê ber çavan.

Fêlên derbas (têpeṛ)

I27. Ji wan fêlanra dibêjin fêlên derbas, yên ku kirna meriveki, yanê ya tiştêki lı ser tiştêki, xebateki nişan dıke; fêlên derbas nişan dıkin, ku kirên (fêlên) keseki derbasi ser keseki dın dibe, ku meriv lı ser tiştêki işeki dıke, mesele: Ez k'itêbê dınvısım, tu namê dışini, ew malê çê dıke, keçık avê tine, hûn pez dıçêrinın, şagirt xarîtê dıxûnın, mamosta (dersdar) şagirtan hin dıke.

Bı meseleyên jorinva tê ber çavan, ku her kes xebatekê, işeki dıke, "Ez k'itêbê dınvısım" nişan dıke, ku xebata mın nıvısandına k'itêbêye, ku ez ser nıvısandına wê dıxebıtım, şıxûlê kirna mın nıvısandına k'itêbêye, yanê ji kirna mın derbasi ser k'itêbê dibe.

Lı zımanê meda navê ew meriv yan ji taşt yên işeki dıkin, kirna wan derbasi ser tiştêki yan meriki dibe, danine kiryar (fêleker), lê navê taşt, iş u karê ber kirinêne, yên ku lı ser işeki dıkin, danine berkıryar (berk'ar): "Şıvan pez dıçêrine" cumle t'emame, fıkira wê e'yane u tê fehmkirinê. Têda sê xeberın: xebera'pêşın "şıvan" kiryare (fêl-kere), xebera "pez" berkıryare (berk'arê yanê ji berfêl-kerê), xebera paşın "dıçêrine" nişan dıke kirinê u işê şıvan, çêrandına peze, ku ew lı ser çêrandına pez dıxebite, yanê ji kirê wi, kirına wi çêrandına peze.

Eva meselana, nişan dıkin, ku çaxê fêlên derbas têne xebıtandinê, hıngê berkıryar (yanê ji berfêlker, berk'ar)

têne xebitandinê. Berkiryar (berfêlker, berk'ar) ew xeberên, yên li berkiryar, li ber fêlker têne xebitandinê u ca ba van pirsan didin: ko? çî? divin.

Mesele: ez dinivisim. Pirs: Tu çî dinivisi? Cab (bersiv): Ez k'itêbê dinivisim; Ew dibine. Pirs: Ew k'ê dibine? Cab: Ew keçikê dibine; ew dibêje. Pirs: Ew çî dibêje? Cab: Ew giliyan dibêje; Min kîr. Pirs: Min çî kîr? Cab: Min xebat kîr; Ewi ani. Pirs: Ewi çî ani? Cab: Ewi mizgini ani.

Ev xeberên jorin "k'itêb", "keçik", "gali", "xebat", "mizgini" têne hesabkirinê berkiryar (yanê ji berfêlker, berk'ar), eger berkiryar li, pêşiya (ber) kiryaran naêne gotinê, fıkira fêla ne e'yane, ne t'emame, sebab wê yekê pirsan didin: Te çî kîr? Ewi çî ani? Wê kê kuşt? Ewana çî bîr? Te çî firot?

Eva nişan dîke, ku bi xebitandinê fêlên derbasra divêt berfêlker (berkiryar yan ji berk'ar) her gav li ber wan bêne gotinê. Weki wusan, em dikarin bêjin, ku fêlên derbas ew fêlin, yên ku li ber wan berk'ar -berfêlker- berkiryar (navên tiştan, navên merivan u cinav) tên têne xebitandinê.

Fêlên nederbas (tênepeṛ)

I28. Ji wan fêlanra dibêjin fêlên nederbas (tê nep'eṛ), yên ku bûyin u qewmandineke tiştêki, yanê ji meriveki nişan dîkin. Ew e'yan dîkin, ku kirina meriki, ya tiştêki derbasî ser tiştêki u kesêki din nabe, mesele Ez diçim, tu ditirsi, ew direve, hûn digerin, em difikirin, ew rûniştîye, zarû radizê, hûn razane, ewana hatin, k'itêb k'et, diwar hîlşiya, kiras qelîşî, av dik'ele, şer bû.

Ev meseleyên jorin nişan dîkin, ku her tişt, her k'es li bûnekêdaye, li qewmandinekêdaye. "Ez diçim" nişan dîke, ku ez bi xwe xwe diçim, li h'alê çûnêda me; "diwar hîlşiya" nişan dîke qewmandinekê, ku diwar xwe-xwe hîlşiya. Wu

sun ji "Em dıfıkırın" nişan dıke, ku em xwe-xwe dıfıkır, ya nê keseki em ne danê fıkrırınê.

Fêlên nederbas caba van pırsan dıdın: Çı qewımı? Çı dı qewıme? Çı bû? Çı dıbe? K'i u çı li çı Halıdaye (lı çı h'a lida bû)?

Fêlên nederbas lı şûna pırsên ki u çı têne xebitandınê u nişan dıkın fêlkêr (kıryar) lı çı halıdaye.

SPARTIN.

1) Van gılıyên jêrin bıxûnın u lı deftera xweda wan gılıya bınavısın, yên ku têda fêlên nederbas hatıne xebitandınê.

2) Nişan bıkın lı k'ijan cumlêda kıryar (fêlker) hatiye gotınê.

Sıbe safi bû, şıvan u gavan ji xewa şırın hışyar bûn, rabûn, çûn pez çêrand, beri êvarê wan pez u dewar dajot ber bı gund dani. Xwediyê pez, dewaran dıhatın, heywanên xwe cuda dıkırin. Şıvan u gavan ji dıçûne nav gund, nanê şıvan ti u gavantiya xwe berhev dıkırin, dıbirıne malê, pê jin u zarên xwe xwedi dıkırin. Lı gundda dabıstan t'une bû, zaruwên gundiyan lı nav gund beredayi dıgeriyan, yan ji lı rex gund lı mergêda dılistın. Ez ji rê derk'etım, çûme nav wan. Ew revın, hatın u lı dor mın k'om bûn, me sılav lı hev kıır. Yeki ji mın pırs kıır, got: "Apo, tu ji k'ıderê têyi?" Mın got: "Jı Tırkmaçınê, gundê T'ırkan". Yeki dın pırs kıır, got: "Lı Tırkmançiyêda çı heye?"

- Lı Tırkmançiyêda çı bêji, heye, têda mıxaze hene, aspêj-xane heye, mektêb heye, zaruwên wêderê gışk dıçıne mektebê hin dıbın, mina we lı dor beri gund beredayi nageřın". Gışkan bı hevra got: "Eger lı gundê meda mektêb hebûya, emê ji hin bûna, bê iş u k'ar lı dor u berê gund nedıgeriyan, çıma zaruwên Tırkmaçınê ji me çêtırın, ew hin dıbın, em hin nabın?"

Mın got: "Na, ew ji we çêtır nının, hûn yekın, lê hukmet ne ya p'ala, gundiyanê, eger hukmet ya dêmoqratiya rasti

bûya, wê li gundê meda ji mixaze, mekteb çêkirina u zaru bîdane ser xwendinê.

Wext u e'firandina wan

I29. Li zimanê Kurmancida deh wextê fêlan hene. Navê wan wextan evin: 1) Wextê niha` (nîka) dirêj, 2) Wextê niha ber çavan, 3) Wextê wê bê (paşwexti), 4) Wextê berê bîhîri, 5) Wextê berê zûda bîhîri, 6) Wextê berê bîhîri nêzik, 7) Wextê berê dirêj, 8) Wextê berê şerti, 9) Wextê berê-niha, 10) Wextê wê bê şerti.

Wextê niha (nîka)

I30. Li Kurmancida du wextê niha hene. Yekira dibêjin wextê nihayi dirêj, yê dinra dibêjin wextê nihayi ber çavan (wextê hazir).

Wextê nihayi dirêj

I31. Ji wi wextira dibêjin wextê nihayi dirêj, yê ku nişan dîke, ku bûyinek, kirînek niha dibe yanê ji niha tê kirî-nê, ew nişan dîke, ku îşek li nav rojekê, du rojan, yan ji sê-çar rojan dibe u tê kirî-nê, lê hela hê xilas ne bûye, dî k'îşe u dirêj dibe. Seba vê yekê navê wi wexti lêkirîna wextê niha dirêj.

Mesele: Ew k'itêbê dik'ire; tu ji sibê heta êvarê dixûni; gundi her roj li çolê dixebitîn; Gelek p'ale u rencberên welatê me mecburîn, jin u zaruwên xwe dihêlin, diçine welatên Evropayê, li karxananda dixebitîn, peran qezinc dikin, dişinne malê xwe. Xortên K'urd yên niha li Evropê dixebitîn u hin dibin, baş zimanên Evropanyi dizanin. Îsal heft sale em li vi şeharida dimînin, li k'arxananda dixebitîn.

Wextê nihayi dirêj bi vi t'eheri tê çêkirinê: li pê-
 siyê pêşp'irtika "di" diqihije binyata (binaxa) wextê ni-
 ha, li paşê nişanên dêma (kesan) -im, -i, -in zedeyi ser
 binyatê dibin. Mesele: Ez dik'evim; tu dik'evi, ew dik'eve,
 em dik'evin, hûn dik'evin, ewan (a) dik'evin.

NASÎNIVÎSAR:

1) Eger paşkoka binyata niha sewta dengani (dengder) be,
 li şûna nişanên dêma ewil -im dinivîsin 'm; li şûna nişa-
 na -i dinivîsin (yanê ji dibêjin) -yî, li şûna nişana her-
 sê dêmên (kesên) p'irani (gelekani) -in dibêjin -n, mese-
 le: Ez têm, tu têyi, ew tê, em tên, hûn tên, ewan (a) tên.

2) Wextê niha bi xeberên "iro", "niha", vê gavê, vê se-
 hetê tê eşkera kirinê, mesele: Ez niha dixûnim, tu iro çi
 dikî? Vê gavê em li vira dimînin.

Formên bûyinê, kirinê

132. Du formên kirinê, bûyinê hene: Forma erêni (erêkirinê)
 forma nanayi (nana kirinê).

Forma erêni nişan dike, ku bûyineke tiştêki, yanê ji
 kirina keseki tê kirinê, diqewime, kesek nabêje nayê kirinê,
 dibêje "erê" ew dike, yan ji iş, tişt dibê, diqewime,
 lema navê wê formê lêkirine forma "erêni", lê forma nanayi
 nişan dike, ku kesek inkar dike, nabêje "erê", dibêje "na"
 "nana", eva nişan dike, ku filan tişt ne bûye, nabe, lema
 ji wi formêra dibêjin forma nanayi, yanê navê wê formê for-
 ma nanayi (nanakirinê).

Nîmûnê veguhastina fêlê li wextê nihada

Forma erêni (erêkirinê)

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez dik'evim	em dik'evin
Dêma duwani	tu dik'evi	hûn dik'evin
Dêma séani	ew dik'eve	ewana (ew) dik'evin

Forma nanayi (nanakırinê)

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewıl	ez nak'evım	em nak'evın
Dêma duwani	tu nak'evi	hûn nak'evın
Dêma sêani	ew nak'eve	ewana (ew) nakevın.

Forma nanayi bı arık'ariya pêşp'irtıka "na" tê çêkırinê. Ev p'irtık lı şûna pêşp'irtıka "dı" tê gotinê: dınlıvısım, nanıvlısım.

Wextê niha yê ber çavan

I33. Wextê niha yê ber çavan nişan dıke, ku bûyına tışteki, yanê ji kırına keseki nıka lı ber çavan, vê sehetê, çaxê axaftınê dıbe, yanê ji tê kırinê. Ew wexta bı arık'ariya p'irtıkên wê, ya, awa tê nişankırinê. Ev p'irtıkanê lı pêşiya forma wextê niha dirêj tene xebitandinê, mesele: Ez wê dınlıvısım, ew va tê, em wê tên, hûn va rûniştine, ew wê tê, em wa dırevın, hûn wê dıçın, ew va direve.

NASINIVISAR: Carnan lı şûna p'irtıkên "va", "wê" lı xeberdanêda p'irtıka "ê" didine xebitandinê. Eva p'irtıka digihije paşkoka kırıyan (fêlkeran), mesele: Ezê dıxunım, Ros temê dıbêje, guhdari bıke, Reşitê tê malê (yanê ji Reşit wê tê malê), ezê dıbinım tu nexweşi (yanê ji ez wê dıbinım tu nexweşi).

SPARTIN.

1) Van gıliyên jêrin bıxûnın u nişan bıkın, lı k'iderê formên wextê niha dirêj hatine gotinê, lı k'iderê ji formên wextê niha ber çavan hatine gotinê.

2) Nişan bıkın, lı k'iderê formê erêni hatine gotinê, lı k'iderê ji formê nanayi hatine gotinê.

K'olos sibe-sibe ra dıbe dıçe ber berxan, ew hınıxwên dınê nabe, lı gundê meda mekteb t'une, roma reş me lı tari yê dıhele, lê welatek heye, K'urdên me têda bı bextewari

dîjin, ew mîna me birçî u tazi nînin, lî mektebanda zarûwên wan hin dîbin; jî destê zordariyê em jî welat direvin, diçine welatên Evropayê, lî k'arxananda dixebitin. Lî gundên K'urdên Kurdistanê axa beg xûna gundiyan, rênçberan u şivan u gavanan dimêjin, bûne xûnxwarên me, me diçewsinin. Tu dîbini ew niha jî xewa k'ûr hişyar bûne, şer dîkin, ew wê derk'evî meydana şerê azadbûn u serxwebûna xwe u welat; Zorc tu dîbini, Kolos wê tev wan bûye, ew jî bûye hevalê wan. Hûn dibehên, Keleş dibêje: "Bîrano, metîrsin, werin t'ev me bin, em bîbin yek, şer bîkin bo xatirê Kurd u Kurdistanê". Axa begên me bûne layengirên dijminê me, ew dibêjin "Na, em nabînin piştivanên we, em tev we şer nakin".

Wextê berê-niha

134. Wextê berê-niha nişan dîke, ku bûyinek, yanê jî kirînek berê hatiye kirinê, qewamiye, lê eseriya wê bûyinê u wê kirinê niha lî ber çavane, yanê jî nişan dîke, ku bûyina berê, kirîna berê heta niha jî dibe, tê kirinê u dik'îşe. Wextê berê-niha bi vi t'eherî (cûreyî) tê çêkirinê: Nişanên dêman (kesan) -me, -yi, -ye, -ne lî ser axariya binyata berêda zêde dîbin, lî nivê binyatê u nişanên dêmanda sewta nivdengani "i", yanê jî "i" tê gîtinê, mesele: Ez ha time, tu hatiyî, ew hatiye, em hatine, hûn hatine, ewana hatine.

Wextê berê-niha di forma erêni u nanayîda bi vi cûreyî tê çêkirinê:

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	gelekani (p'îrîani)
Dêma ewil	ez k'etîme	em k'etîne
Dêma duwani	tu k'etiyî	hûn k'etîne
Lêma sêani	ew k'etiye	ew (ewana) k'etîne

XORTÊN GUNDÊN ME

L1 gundên meda k'omeke pioneran saz bûye. Navê wê k'o mê b1 dizivaye (sîrîye), hemû biçûkên gundê me b1 zimanê xwe naxûnîn, her b1 t'enê b1 zimanê T'irki dixûnîn, b1 diziva ew zimanê xwe hin dibîn u herfên latini destnawisarên K'urdi dixûnîn u dinawisîn. Ew dibêjin: "Hemû mîlet (netewe) pêşve çûne, bûne xudanê mal u dewlet, lê mîletê me l1 paşda maye, l1 welatê meda u l1 derva xortên me K'urd ko ma azadkırın u serbestiya Kurd u Kurdistanê çêkırine, ew şeş dıkın, ku me azad bıkın, ku em b1 serbesti hin bıbın, bixûnîn, em dixezın bıbine arıkarên wan. Meha gulanê sala I979 şıvan, rênçber u gavan u gundiye belengaz berhev bûne u derketine dervan, xwe nişan kırine, ku mafê xwe merıvi u inşanetiye bıstinın. Me sond xweriye, ku ida em mina berê l1 xewa kurda naminın, l1 du axa, begên xwefiroş naçın, nabine qulên dijmanê neteweyê xwe.

PIRS:

1. Bêjin, b1 ç1 teheri wextê-berê niha tê çêkırın?

2. B1 arık'ariya ç1 nişanê wextê-berê tê çêkırın?

SPARTIN.

Qısa jorin bıxûnîn u nişan bıkın l1 k'iderê wextê-berê l1 forma erêni hatiye gotinê, l1 k'iderê ji l1 forma na nayida hatiye gotinê.

Wextê berê bıhırı

I35. J1 wi wextira dibêjin wextê berê bıhırı, ye ku nişan dıke, ku kırınêk, yanê ji bûyineke berê: duş, pêr, pêrar, par, sehetekê berê, yanê ji çend seheta berê hatiye kırinê, bûye u çûye. Wextê berê bıhırı b1 vi teheri tê çêkırinê: nişanên dêman (kesan) zedeyi ser paşkoka bınyata berê dibın, mesele: ez hatım, tu hati, ew hat, em hatın, hûn hatın, ewana hatın.

Wextê berê bıhırı ji b1 forma erêni u forma nanayida

tê xebitandinê:

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez k'etım	em k'etın
Dêma duwani	tu k'eti	hûn k'etın
Dêma sêani	ew k'et	ew (ewana) k'etın

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez nek'etım	em nek'etın
Dêma duwani	tu nek'eti	hûn nek'etın
Dêma sêani	ew nek'et	ew (ewana) nek'etın

NASINIVISAR: Çaxê forma wextê berê bîhri li pêşiya nawan tene xebitandinê, hingê nişanên dêman (kesan) yên dêmên ewil, duwani yekani u wusan ji nişanên her sê dêman yê pira ni hîneki tene guhastinê. Mesele: Ez hatme malê, ew hate gund, em (hûn, ewan) hatne şêherê Bitlisê.

PIRS:

1. Bêjin, bi çî teheri wextê berê bîhri tê çêkirinê?
2. Bi arik'ariya k'ijan xeberan em dikarin nişan bikin, ku filan wext li wextê berê bîhrida hatiye xebitandinê.

SPARTIN.

Vê serhatiya "Daykê" bixûn u nişan bikin li k'iderê forma berê bîhuri hatiye gotinê.

DAYK

Ev breke baharê, wextê em li ber deri nûniştibûn u me ji xwera sohbet (gotibêj) dikir, qeziyak qewimî. Li paşi wê qeziyae ez nikarim wê êvarê ji bir bikim.

Dûmeqeskekê li bin banê xaniyê meda hêlûna xwe çêkir

bû. Her sal, payzê ew dîfirî diçû, baharê disan dîfirî u dihat, diket hêlûna xwe.

Dema bahar dihat, dilê me ji ve dibû. Wextê ku dûmeqesk li gundê me, çivte-çivt dikir, şahî dikete nav me. Ewê sibe-sibe li ber pencera me dikire çivte-çivt u êvar-êvar bi hevalên xwera dîfirîne ser t'areki dirêj u dikirne qib-qib, wi wexti kêfa me xweş dibû.

Awa disan rojekê baharê ew firî, hate hêlûna xwe, ewê hêk kir u cucuk der anin, sibê heta êvarê ewê bi şayi dikî re çive-çiv, xurek dani ji cûcûkên xwera. Cûcûkan bi şabun serê xwe ji hêlûnê der dixistin nukulê xwe dirêj dikirin. Di wi wexti, nîzanîm çawan qewîmi, cûcûkek ji wan, dibe ji bîfesaliyê bû, yan ji ji birçibûnê bû, serê xwe ji hêlûnê derxist, xwe dirêj kir u k'ete erdê. Daykê kire çivtin, xwe li pey cûcûkê avit. Lê li wi wexti, nîzanîm ji kiderê pişikê derket, banz da u cûcûk girt. Me banz da u kire qirîn, got: "P'îşte-p'îşte", wi wexti dûmeqeskê ji bi dengêki ziz kire çive-çiv u çivtina xwe dirêj kir u da dû p'îşikê, li dor wê firî, nukulê xwe lê xist, xwest ku cûcûka xwe ji nav lepê p'îşikê derxe, lê tişt jê derneket, pişik revî, çû. Pişik revî, çû, kete bin banê embarê, xwe teland.

Eva yeka wusan zû qewîmi, ku me nikar bû tiştêk bikiira. Dûmeqeskê disan bi dengêki ziz kire çivte-çivt u çivtî na xwe disan dirêj kir li dor embarê çû, hat. Me zaruwan ji çomax li bin embarê bir u ani. Li k'utasiyê pişik ji bin embarê der ket, devê xwe dalast u ber bi kadinê revî.

Dema ku dûmeqeskê pişik bê cûcûk dit, bi dengêki kizîn u zarîn kire çive-çiv u ber bi quncê darê firî, dani u bi çivtineke dilbirin ji ser qunc hate xwarê, me nişkêva dit, ku ew mina kevîreki kete erdê. Em ber bi quncê darê revin, nezîk bûn, me dit, ku ew ketiye, ruh têda ne maye, bûye meyt.

Eva qeziya êvareke baharê qewîmi. Gelek sal derbas bû ne, lê ez wê qeziyayê ji bir nakim, cara ewil bû, ku ez pê

hesiyam, ku dûmeqesk ji daykeke mina dayka me, ku dilê wê ji mina dilê dayka meye, çawan dayka me xwe qurbana me dîkin, wusan ji ew xwe qurbana cûcûkên xwe dîkin.

Dayki şirîne, qedirê dayka xwe zanîbîn, şirê dayka xwe ji bir mekîn.

Hovanes TUMANYAN

Wextê berê dirêj

136. Wextê berê dirêj nişan dîke dirêjayiya bûyinekê, yanê ji dirêjayiya kîrînekê di wextê berêda, ew wusan ji nişan dîke, ku bûyinek tiştêki, kîrîneki keseki li nav sehetekê, rojekê, heftekê, mehekê, salekê, yanê ji li nav çend salanda dibû, di hate kirinê u gelek wext dik'îşand u di hate ducar kirinê. Wextê berê dirêj bi vi teheri (cûreyi) tê efrandinê: a) p'irtîka "di" digihije paşkoka benyata wextê berê, b) nişanêd dêman li ser binyatêda zêde dibîn: Min duh dinivîsi, te par li mektebêda dixwend, ewana her roj dihat ne malê, em diçûne şêher, me ji malêra kel-mel dikîrîn.

Wextê berê dirêj ji bi forma erêni u forma nanayidatê gotinê.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez dik'etim	em dik'etin
Dêma duwani	tu dik'eti	hûn dik'etin
Dêma sêani	ew dik'et	ew (ewana) dik'etin

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez nedik'etim	em ne dik'etin
Dêma duwani	tu nedik'eti	hûn nedik'etin
Dêma sêani	ew nedik'et	ew (ewana) nedik'etin

SPARTIN.

Serhatiya "Daykê" bixûnîn u nişan bîkîn lî kiderê wex tê berê dirêj hatiye gotinê.

PIRS:

Bêjin, bî arik'ariya çî nişanan wextê berê bîhîri u wextê berê jî hev têne çudakirinê?

Wextê berê zûda (zûva) bîhîri

I37. Wextê berê zûda (zûva) bîhîri nişan dîke; ku wextek lî beri wexteki dinê, lî berêda bûye, hatiye kirinê; wextê berê zûda bîhîri bî vi teheri tê çêkirinê: jî fêla "bûyinê" bînyata wê ya wextê berê -"bû" lî ser paşkoka fêlêd dînda zêde dîkîn, lî paş wê lî nav wanda sewta dengani "I" yan jî sewta nivdengani "I" dînvîsîn u nişanên dêma lî ser paşkoka "bûda" zêde dîkîn, mesele: Duh êvarê es beri Mîsto ha tîmbûm malê; par gundiyên me beri we nan çandibûn.

Forma erêni dî wextê berê zûda bîhîrida

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez ketîbûm	em ketîbûn
Dêma duwani	tu ketîbûyi	hûn ketîbûn
Dêma sêani	ew ketîbû	ew (ewana) ketîbûn

Forma nanayi dî wextê berê zûda bîhîrida

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez ne ketîbûm	em ne ketîbûn
Dêma duwani	tu ne ketîbûyi	hûn ne ketîbûn
Dêma sêani	ew ne ketîbû	ew (ewana) ne ketîbûn

SPARTIN.

Qîsa jêrin bixûnîn, nişan kîn, lî kiderê fêl lî wextê

berê bîhîrida hatiye xebitandinê, li kiderê jî li wextê berê zûda bîhîrida hatiye xebitandinê.

DENGBÊJÊ BERBANGÊ

Tav hela hê dernek'etibû, çiya u bani, mêrg u zevi, ge li, deşt u daristan welatê meyi bindest bê deng u hiş bû, gîşk keş u lal' bû, hemû li xewa k'îbirda bû. Nişkêva li pişt ta çiyayê li pêşberî gundê me rojê penc veda, tirêja wê avite nav kevir u zînanan, nav dar u berdan, avite ser gundên me u hemû ci u war ronkayi kirin, hemû tîşt, hemû dor berên gund -çiya u bani jî xewa k'ur rabûn. Li deştan umêrgan, li binatara çiyayê Sipanê li ci-cina qîşa k'etibû, li cina jî avi girtibû. Jî serê çiya baki nerm hêdi hat, çiqilên daran, jî hêşnayiya mêrgan dilopê aviyê k'etin. Dengê çûka vitvitani jî besta mijgirti hat. Ew jî zeviya şovkari, jî hêlûna xwe rabû, bî peş u baskên xwe kirê p'îrîn u f'îrî, li pey wê çavikê çavikên din jî firîn, balindi ezman bûn u e'lam kirin, ku sîba bîharê hat. Gundi, şivan u gavan pê hesiyan, ku dengbêjê berbanga bîharê gazi wan dîkin herne ser îş u k'arê xwe. Gîşk bî k'êfxweş u dilşad çûne ser şixulê xwe; şagirtên mekteba gund zû-zû hişyar bûn, jî nav nîvinên xwe rabûn, ser u çavên xwe şuştin, taştîya xwe xwerin, çentên xwe hilgirtin u ber bî mektebê çûn.

Wextê berê şerti

I38. Jî wi wextira dibêjin wextê berê şerti, yê ku nişan dîke, ku bûyîneke tîşteki, yanê jî kirîneke meriveki girêdayîye bî bûyin u kirînên dinêra, yan jî bûyin u nebûyîna tîşteki, kirin u nekîrîna meriveki wê bîhata qedandinê, eger kirin u bûyîneke din biqewmiya, bîhata seri.

Wextê berê şerti bî vi teherî tê çêkirinê: pêşp'irtîka BI digîhije pêşîya bînyata wextê berê, lê pîrtîka a digîhije paşîka bînyatê u nişanên dêma (kesan) li ser wêda

têne gotinê, yan ji lî ser wêda (a -da) zêde dibin. Xênc ji wê pirtîka "Ê" zedeyî ser kiryar (fêlker) dibe. Zêdebûna pirtîka "Ê" lî ser kiryar bî xebitandina xeberên şertira (eger, weki, ku, gerek, xwezîl) girêdayîye: Eger ev xeber lî cumla (hevoka) şertida hebin, pirtîka "Ê" nagihîje paş-koka kiryar. Bî vi teherî forma wextê berê şerti bî du curan têne gotinê: 1) Cûreki pirtîka "Ê" zêdeyî ser kiryar (fêlker) dibe, 2) Cûreki ji pirtîka "Ê" zêdeyî ser kiryar (fêlker) nabe, lê bî herdu cûran forma wextê berê şerti ya fêlan mîna hev têne çêkirinê, mesele: Ezê bîhatama, eger te bîgota; Weki te ez negirtama, ezê bîketama.

Forma erênî, ya kiryar bê pirtîka "Ê" têne gotinê

Forma Şerti Yek

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewîl	ez bîketama	em bîketana
Dêma duwani	tu bîketayî	hûn bîketana
Dêma sêani	ew bîketa	ew (ana) bîketana

Formê Şerti Dudu

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewîl	ezê bîketama	emê bîketana
Dêma duwani	tuyê bîketayî	hûnê bîketana
Dêma sêani	ewê bîketa	ew(ana)yê bîketana

Forma nanayî

Lî forma nanayîda ya wextê berê şerti yek u şerti dudu lî şûna pêşpirtîka "BI" têne gotinê pirtîka nanayî "NE", mesele:

Forma Şerti Yek

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez neketama	em neketana
Dêma duwani	tu neketayi	hûn neketana
Dêma sêani	ew neketa	ew (ana) neketana

Forma Şerti Dudu

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê neketama	emê neketana
Dêma duwani	tuyê neketayi	hûnê neketana
Dêma sêani	ewê neketa	ewanayê neketana

SPARTIN.

1. Van hevokên (cumlên) jêrin bixûnin.

2. Nişan bikin, li k'ijan hevokêda wextê berê şerti yek u wextê berê şerti dudu hatine xebitandinê.

3. Nişan bikin, li k'ijan hevokêda forma erêni u forma nanayi hatine xebitandinê.

(Eger) em paşda neketana, emê bi tera bighiştana; Ezê bihatama cem te, lê dayka min ne hişt; (weki) min bida du te, minê tu bigirtayi; (xwezil) tu bihatayi, teyê Sonê bihata, minê arik'ari wi bikira; Baran bibariya, gihiyayê hêşin bibûya; Berf neketa, emê biçûna şehir; Li gundê meda mektêb hebûya, meyê bi zimanê Kurdi bixwenda; weki ez nexweş neketam ezê rand hini zimanê Almanî bibûma; eger we gazi ne nekira, em ne dihatine cem we.

SPARTIN.

Fêlên jêrin revin, geřin, xebitin li deftera xwedaser forma şerti yek u forma şerti dudu li teherî forma erêni u forma nanayida veguhêzin.

PIRS:

1. Bêjin, bi k'ijan partîkan wextê berê şerti tê çêkirinî.

2. Çı ferqi heye lı nav wextê berê şerti yek u wextê berê şerti dudu?

3. Çı ferqi heye lı nav wextê berê şerti erêni u nanayida? Bı çı pirtıkanva ew jı hev têne cudakırınê?

Wextê paşwext (wextê wê bê)

139. Jı wi wextira dıbêjin wextê paşwext (wextê wê bê), yê ku nişan dıke bûyına tışteki, kırına keseki iro nayê kırınê, wê (dê) sıbê bıbe, du sıbe, yan jı mehekê, salekê u çend sala paşê wê bıbe, lema jı navê wi wextê danine "Wextê paşwext" yan jı "wextê wê bê".

Wextê paşwext bı vi teheri tê çêkırnê: Pêşpirtıka "BI" dıgıhije pêşkoka bınyata niha, nişanên dêman. (kesan) jı dıgıhijne paşkoka bınyata niha, lı paşı wê pirtıka "Ê" jı dıgıhije paşkoka cinavên dêman:

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewıl	ezê bıkevım	emê bıkevın
Dêma duwani	tuyê bıkevi	hûnê bıkevın
Dêma sêani	ewê bıkeve	ewanayê bıkevın

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewıl	ez nakevım	em nakevın
Dêma duwani	tu nakevi	hûn nakevın
Dêma sêani	ew nakeve	ewana nakevın

NAS İNİVİSAR:

I. Formên nanayi yên wextê niha u wextê wê bê mina hevın (Bınêre rûpêlê 96-97): Wextê niha: ez niha nakevım, wext wê

bê: sibê ez nakevîm.

2. Formên fêlan yên wextê wê bê u wextê wê bê şerti ji mîna hevîn, bî fîkîra xebîtandîna fêlan lî wextanda ew ji hev cuda dibî. (Bînerê jêrê).

Wextê wê bê şerti

140. Wextê wê bê şerti ji bî arik'ariya pirtîka "BI" tê çê kirî, u digîhîje pêşkoka bînyata nîha, cinavên dêman jî digîhîjne paşkoka bînyatê. Wextê wê bê nişan dîke, ku bûyî neke tîşteki, kîrînakeseki girêdaye bî bûyîn u nebûyînatîşteki, bî kîrîn u nekîrîna keseki wê bê qedandî, bê seri wî çaxî, çî çaxî bûyîna tîşteki, yan jî kîrîna keseki wê lî paşwextiyê bê kîrînê.

Du cûrê wextê wê bê (paşwext) şerti hene: Wextê wê bê şerti yek u wextê wê bê şerti dudu.

Wextê wê bê şerti yek

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ez bîkevîm	em bîkevîn
Dêma duwani	eger tu bîkevi	eger hûn bîkevîn
Dêma sêani	ew bîkeve	ewana bîkevîn

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ez nekevîm	em nekevîn
Dêma duwani	eger tu nekevi	eger hûn nekevîn
Dêma sêani	ew nekeve	ewana nekevîn

Wextê wê bê şerti dudu

Forma erêni

	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ezê bîkevîm	emê bîkevîn
Dêma duwani	tuyê bîkevi	hûnê bîkevîn
Dêma sêani	ewê bîkeve	ewanayê bîkevîn

Forma nanayi

Lı forma nanayida ya wextê wê bê şerti dududa pirtî-kên "NA" u "NE" lı şuna pirtîka "BI" têne xebitandinê:

A

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ez nakevım	em nakevın
Dêma duwani	tû nakevi	hûn nakevın
Dêma sêani	ew nakeve	ewana nakevın

B

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ezê nekevım	emê nekevın
Dêma duwani	tuyê nekevi	hûnê nekevın
Dêma sêani	ewê nekeve	ewanayê nekevın

SPARTIN.

1. Van hevokên jêrin bixûnin.

2. Nişan bıkın lı k'ijan hevokêda wextê wê bê şerti yek u wextê wê bê şerti dudu hatine xebitandinê.

3. Nişan bıkın, lı k'ijan hevokêda wextê wê bê şerti lı forma erêni u forma nanayida hatine gotinê.

Eger em dereng nekevın, emê bı wera bıgıhıjın; ew gu-
râ te bıke, ewê hini xwendinê bıbe; Hûn arik'ari hev bıkın,
hûnê serkevın, mafê xwe bıstının; hûn arik'ari hev nekın,
hûn ser nekevın, mafê xwe nastının; eger baran ne bare, emê
lı çolê xebatê bıkın; Tu namê jı mınra bınvısi, ezê ber-
sıva te bışınım; Ew iznê bıde, ezê jı tera kıtêban bıkı-
rım; Bavê wi bıhêle, ewê heêre şehr bıxebıte, peran qezınc
bıke; Eger em erqê bıqelêşın, avê lı ber gundra bıkışe; we
ki ew peran bıde, ezê bıxebıtım, peran nede, ez naxebıtım;
heta em mafê xwe nestının, em destê xwe jı şer nakışının;
Eger gundiyeın belengaz, şıvan, gavan u pale yek bıın, wê xwe,
zar u zêcên xwe jı stemkariyê u çewsandinê azad bıkın.

Wextê şerti bargirani

I41. Du wextê şerti bargirani hene: I. Wextê berê şerti bargirani u wextê wê bê şerti bargirani. Ji wan wextê şertira dibêjin wextê berê şerti bargirani u wextê wê bê şerti bargirani, çimkî herdu wext ji du fêlan têne çêkirinê; ji fêla binaxe (binyat) u ji fêla ardîmîyê "bûn":

Wextê berê şerti bargirani

I42. Wextê berê şerti bargirani ji binyata fêla binaxe ya wextê berê u ji binyata wextê berê ya fêla "bûyin"- bû çê dibe; li pêşiyê binyata wextê berê tê gotinê, li dû wi binyata fêla "bûyin-bû" u nişanên dêma (kesan) -ma, -ayi, -a, -na, li ser paşkoka fêla ardîmîda (binyata "bûlin" -bû -da) zêde dibin. Xênc ji wê yekê pirtîka "Ê" li paşkoka cinavan da tê gotinê. Gelek car ji ew pirtîk ("Ê") li paşkoka cinavanda nayê gotinê.

Forma erêni

I. Cûrê kiryar (fêlker) bê pirtîka "Ê" tê gotinê:

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	(eger) ez ketibûma	(eger) em ketibûna'
Dêma duwani	tu ketibûyayi	hûn ketibûna
Dêma sêani	ew ketibûya	ewana ketibûn

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez ne ketibûma	em ne ketibûna
Dêma duwani	tu ne ketayi	hûn ne ketibûna
Dêma sêani	ew ne ketibûya	ewana ne ketibûna

2. Cûrê kiryar (fêlker) bi partîka "ê-va" tê gotinê:

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê ketibûma	emê ketibûna
Dêma duwani	tuyê ketibûyayi	hûn ketibûna
Dêma sêani	ewê ketibûya	ewanayê ketibûna

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê ne ketbûma	emê neketibûna
Dêma duwani	tuyê neketibûyayi	hûnê ne ketibûna
Dêma sêani	ewê neketibûya	ewanayê neketibûna

Wextê wê bê şerti bargirani

143. Ji wi wextira dibêjin wextê wê bê şerti bargirani, yê ku ji binyata wextê berê, u ji binyata wextê niha ya fêla "bûyin" -b- peyda dibe. Li forma fextê wê bê şerti bar giranida li pêşiyê binyata berê tê gotinê, li du wê binyata fêlê "bûyin-bûn" tê gotinê u paşkokên dêman (kesan) li ser wêda zêde dibin.

Du cûrê wextê berê şerti bargirani hene: I. Cûreki kiryar bê partîka "Ê" tê gotinê, cûreki ji kiryar bi partîka "ê-va" tê gotinê.

I. Cûrê kiryar bê partîka "Ê" tê gotinê.

Forma erênî

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez ketibim	em ketibin
Dêma duwani	tu ketibi	hûn ketibin
Dêma sêani	ew ketibe	ewana ketibin

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez ne ketibim	em ne ketibin
Dêma duwani	tu ne ketibi	hûn ne ketibin
Dêma sêani	ew ne ketibe	ewana ne ketibin

2. Cûrê kiryar bî partîka "Ê"-va tê gotinê.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê ketîbîm	emê ketîbîn
Dêma duwani	tuyê ketîbî	hûnê ketîbîn
Dêma sêani	ewê ketîbe	ewanayê ketîbîn

Forma nanayî

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
êma ewil	ezê neketîbîm	emê neketîbîn
Dêma duwani	tuyê neketîbî	hûnê neketîbîn
Dêma sêani	ewê neketîbe	ewanayê neketîbîn

PIRS:

1. Bêjin, çawan wextê berê şerti bargirani çê dibe?
2. Bêjin, çawan wextê wê bê şerti bargirani çê dibe?
3. Bêjin, çend cûrê wextê berê şerti bargirani hene?
4. Bêjin, çend cûrê wextê wê bê şerti bargirani hene?

SPARTÎN.

1. Fêlên "HATÎN" u "MAYÎN" lî wextê berê şerti bargirani da lî forma erêni u nanayida veguhêzin.

2. Fêlên "REVÎN" u "ÇÛN" lî wextê wê bê şerti bargirani da lî forma erêni u nanayida veguhêzin.

3. Van giliyên jêrî bixûnî u nişan bîkî lî k'îjan hevokêda wextê berê şerti bargirani hatiye gotinê.

NASINIVISAR: Çaxê nav lî wextên berêda têne xebitandinê, hûn gê jîmara wan lî paşkoka fêlanda tê nişankirinê, mesele: "keçîk hat" tê fahmkirinê, ku keçîkek hat, lê "keçîk hatî" tê fahmkirinê, ku gelek keçîk hatî, çimki nişana pirani (geleki) lî paşkoka fêlêda hatiye gotinê -"in", wusan jî "şivan hat" u "şivan hatî", "xort revî" u "xort revî".

Çaxê lî wextê berê şerti bargirani da nav têne xebitandinê çawan (wek) kiryar, hingê partîka "Ê" di gihîje paşkoka

wan, mesele, keçikê hatibûya, lê dayka wê ne hîşt; xortê hatibûya, lê bavê wi ew şande gundeki dîn.

Eger em hatibûna, meyê tu bîditayî; eger ew reviya bu ya, ewê jî dest dijmin xilas bûbûya (bîbûya); Şagirta zman zanibûna, weki min baş jî wanra şiro bikira; Ez hatibûma, minê tu bîditayî; Minê gazi te kirbûya, eger min zanibûya, ku tu lî maleyî; Weki ew nerevîbûya, ewê bihata kuştinê; Simo nama xwe şandibûya, minê bîda te; eger xebatkar neçûbûna, meyê bigota wan; Weki mamosta nexweş ne ketibûya, wê em rind hîni xwendinê bikirana; Eger lî gundê meda mekteb vekirî bûya, zarên gund wê biçûna hin bîbûna, lî gundda mekteba zîmanê Kurdi vekirîbûya, zarên me wê bî zîmanê dayka xwe bixwendana.

Fêlên derbas (têper)

I44. Jî wan fêlanra dibêjin fêlên derbasi, yên ku nişan di kî nîşan merîvek, kesek tiştêk kîr yan jî dîke, ku kîrîna wîderbasi ser tiştêki u keseki dîn hatiye kîrînê, yan jî tê kîrînê, mesele: "ez namê dînvîsîm" nişan dîke, ku îşê min nîvîsandîna namê ye, ku nîha ez dînvîsîm; "mîn rê vekîr" nişan dîke, ku kîrîna mîn vekîrîna rêye, ku kîrîna mîn ew bû, ku mîn rê vekîra.

Veguhastîna fêlên derbas (têper)

I45. Lî zîmanê Kurmancîda fêlên derbas bî du cûran têne veguhastîna. Cûreki ew mîna fêlên nederbas têne veguhastînê, e va cûra her lî wextê nîhada u lî wextê wê bêda tê gotînê. Cûrê dinê fêlên derbas bî tehereki dîn têne veguhastînê, veguhastîna wan ne mîna ya fêlên nederbas e; bî vî cûreyî ew her lî wextê berêda têne veguhastînê.

Veguhastina fêlên derbas li wextê nihada

I46. Min jorê nivisi, ku veguhastina wextê niha mina veguhastina fêlên nederbase. Li wextê nihada kiryar li forma halê rastda tene gotinê, nişanên dêman digihijne paşkoka binyata niha, mesele: ez dinivisim, tu dinivisi, ew dinivise; em, hûn, ewana dinivisin.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ez dinivisim	em dinivisin
Dêma duwani	tu dinivisi	hûn dinivisin
Dêma sêani	ew dinivise	ewana dinivisin

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Lêma ewil	ez nanivisim	em nanivisin
Lêma duwani	tu nanivisi	hûn nanivisin
Lêma sêani	ew nanivise	ewana nanivisin

Veguhastina fêlên derbas li wextê wê bêda

I47. Veguhastina fêlên derbas li wextê wê bêda mina veguhastina wextê nihaye (binêre jorê). Ferqi her ewe, ku partika "Ê" digihije paşkoka cinavên dêman, li şûna partika "DI" partika "BI" digihije pêşkoka binyata niha, mesele: ezê binivisim, tuyê binivisi, ewê binivise, emê binivisin u yên din.

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	ezê binivisim	emê binivisin
Dêma duwani	tuyê binivisi	hûnê binivisin
Dêma sêani	ewê binivise	ewanayê binivisin

SPARTIN.

1. Vê qısa jêrin bixûnın.

2. Nişan bıkın, lı kiderê wextê berê dirêj u wextê berê bıhıri u wextê niha hatine xebitandinê?

REWAN

Rewan berê navê Êrêvanê bû, berê Êrêvanêra Kurdan dıgotın "Rewan", lê niha mina xelqê dın dıbêjin Êrêvan.

Êrêvan lı milê çemê Hırazdanê çêbûye, lı dora wi bax u bostan, darıstanên nû daçıkandi hatiye gırtın.

Gelek kûçe, şeqem u parizên vi bajari hene. Navên hel bestvanan, qehremanan u serkaran lı van kûçan, şeqeman u parızan kırıne. Xebatkar u qulıxdar sıbê zû jı xewê hişyar dıbin u dıçıne ser xebata xwe. Lı nav bajarêda tramvayı, av tobos u trêlêbûs dıçın u tên. Lı Êrêvanê herdem xaniyan dırust dıkın, lı hemû ciyan cûre-cûre mal u xaniyên nû hene.

Berê, sala 1928 lı Êrêvanêda wek si u pênc hezar kes dıji, lê niha Êrêvan gelek mezin bûye, têda milıonek xelq dıji.

Lı Êrêvanêda cûre-cûre karxane, malên zaruwan, mekteb, institût (zanıng), tatron u kına (sinema) hene. Êrêvan bû ye ci warê zanıstiyê, lı Êrêvanêda gelek Kurdên êzdi dıjin, ew dı gel dostê xwe Ermenıyan lı şeherde bı bıratı dıxebıtın u hin dıbin. Êrêvan niha bûye merkeza (navenda) kûltûra Kurdê Sovêtistanê. Lı vıra cûre-cûre kitêb bı zımanê Kurdı çap dıbin, lı zanınga Êrêvanêda xort u qızên Kurdên me hin dıbin, dıxûnın, lı akadêmiya Ermenıstanêda zanyarên Kurd lı ser tarix (dırok) u şarıstaniya Kurdan kitêban dınavısın; lı vi şeherde rojnama (gazêta) "RİYA TEZE" bı zımanê Kurdı zaravê Kurmanci çap dıkın, bı zımanê me radio her roj xeber dıde u hemû Kurdên derva deng u basê welatê Sovêtê dıbıhên u şad dıbin, ku bı zımanê dayka wan şırın u helal lı Sovêtistana Yekiti kitêb u gazêt der dıkevın, ku Kurdên Sovêtistanê bı bextewari dıjin.

Veguhastina fêlên derbas li wextên berêda

148. Li wextê berêda fêlên derbas bi du cûran têne veguhas-
tinê:

1. Cûreki fêlên derbas mina fêlên nederbas têne veguhas-
tinê.

2. Cûreki ji fêlên derbas mina fêlên ne derbas nayên ve-
guhastinê.

Veguhastina fêlên derbas mina fêlên nederbas

149. Li wextê berêda fêlên derbas mina fêlên nederbas têne
veguhastinê, çaxê berkiryar (obyêkt) li cumlêda (hevokêda)
têne gotinê, xenc ji wê kiryar li halê çavaneda têne goti-
nê, hejmara kiryaran li forma kiryaranda tê nişankirinê, lê
hejmara berkiryaran li forma fêlanda tê nişankirinê.

Wextê berê bîhîri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	mîn tu diti	me hûn dîtîn
Dêma duwani	te ez dîtîm	we em dîtîn
Dêma sêani	ewi ew dit	ewana ew dîtîn

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	mîn tu nediti	me hûn neditîn
Dêma duwani	te ez neditîm	we em neditîn
Dêma sêani	ewi ew nedit	ewana ew neditîn

Wextê berê zûda bîhîri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	mîn tu dîtîbûyi	me hûn dîtîbûn
Dêma duwani	te ez dîtîbûn	we em dîtîbûn
dêma sêani	ewi ew neditîbû	ewana ew neditîbûn

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	mîn tu ne diditî	me hûn ne diditîn
Dêma duwani	te ez ne diditîm	we em ne diditîn
Dêma sêani	ewi ew ne didit	ewana ewnediditîn

Wextê berê nîha

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma ewil	mîn tu ditiyi	me hûn ditine
Dêma duwani	te ez ditîm	we em ditine
Dêma sêani	ewi ew ditiye ewê ew ditiye	ewana ew ditine

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mîn tu ne ditiyi	me hûn ne ditine
Dêma duwani	te ez ne ditîme	we em ne ditine
Dêma sêani	ewi ew ne ditiye	ewana ewne ditine

Wextê berê şerti

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	(eger) mîn tu bîditayi	me hûn bîditana
Dêma duwani	te ez bîditama	we em bîditana
Dêma sêani	ewi ew bîdita	ewana ew bîditana

Veguhastina fêlên derbas bê berkiryar

150. Lî hemû wextê berêda çaxê veguhastina fêlên derbasber
kiryar lî hevokêda tune, yanê ji naye gotinê, lê kiryar her
dem lî halê çivaneda tene gotinê, hejmara wan forma wan nî

şan dîke. Lî hemû wextên berêda fêl nayêne veguhastinê, paş
koka wan lî dêma sêanida tê gotinê.

Wextê berê bîhîri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mîn kîr	me kîr
Dêma duwani	te kîr	we kîr
Dêma sêani	ewî, ewê kîr	ewana kîr

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mîn ne kîr	me ne kîr
Dêma duwani	te ne kîr	we ne kîr
Dêma sêani	ewî, ewê ne kîr	ewana ne kîr

Wextê berê zûda bîhîri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mîn kîr bû	me kîr bû
Dêma duwani	te kîr bû	we kîr bû
Dêma sêani	ewî, ewê kîrbû	ewana kîr bû

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mîn ne kîrbû	me ne kîrbû
Dêma duwani	te ne kîrbû	we ne kîrbû
Dêma sêani	ewî ne kîrbû	ewana ne kîrbû

Wextê berê dirêj

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mın dıkır	me dıkır
Dêma duwani	te dıkır	we dıkır
Dêma sêani	ewi dıkır	ewana dıkır

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mın ne dıkır	me ne dıkır
Dêma duwani	te ne dıkır	we ne dıkır
Dêma sêani	ewi ne dıkır	ewana ne dıkır

Wextê berê şerti

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	(mın wê) minê bıkira mın dê	meyê bıkira
Dêma duwani	(te dê) teyê bıkira	weyê bıkira
Dêma sêani	(ew dê) ewê bıkira	ewanayê bıkira

NASÎNIVÎSAR: Wextê berê şerti bî sê cûran tê gotinê: 1. Mı nê bıkra, 2. Mın vê bıkira, 3. Mın dê bıkra, te wê bıkra, te dê bıkra, te wê bıkra.

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	minê nekıra	meyê nekıra
Dêma duwani	teyê nekıra	weyê nekıra
Dêma sêani	ewê nekıra	ewanayê nekıra

Wextê berê-niha

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mankiriye	me kiriye
Dêma duwani	te kiriye	we kiriye
Dêma sêani	ewê, ewi kiriye	ewana kiriye

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mın ne kiriye	me ne kiriye
Dêma duwani	te ne kiriye	we ne kiriye
Dêma sêani	ewi, ewê ne kiriye	ewana ne kiriye

PIRS:

1. Bêjın, bı çı nişanan veguhastina fêlên derbas lı wextên berêda jı fêlên ne derbas têne cudakırine?

2. Lı wextê berêda çend cûran fêlên derbas têne veguhastinê?

SPARTIN.

1. Serhatiya jêrın bıxûnın; 2. Nişan bıkın, lı kiderê kîjan wextê fêlan hatine gotinê.

ROJ

Keç u kurên delal, guhdari bıkın, hûn dıbihên (dıbihîzın) ez çı dıbêjim? Hinekî rawıstın, ezê jı wera jı serida gışkı gılı bıkıım...

Hûn ranawestın, dıçın? De baş, ezê jı gulan u hêşnayêra qıse bıkıım...

Kulilk u gulên qeşeng u bedew, hûn guhdariya mın bıkın, ezê jı wera serhatiya (serpehatiya) rojê bıkıım...

Qizkinga mın nexweş bû, nexweşiya wê bı xeder bû.

Kulilk u gulno, hûn dızanın, ku ew mına we geleki be-

dew u qeşeng bû. Reng u rûyê wê rind, porê serê wê zer, çavên gır u belek.

Qiza mın nexweş bû, delala dilê mın bedhal bû. Hekim hat, dakete jêrê, hate mala me bînerd, rengê wi bî xem bû.

Erê, tê bira mın, ewi qatê jêrın, mala bînerd hez ne dıkır.. Ew hate xwarê, kete hundurê malê, lı qiza mın nihêri, lı diwarê malê nihêri, dit, ku diwar gişk şilorekine, kef girtine, bin tenge; Ewi got: -Mala xwe biguhêze, otaxeke ronkayi bî roj u tav lê peyda bıke... Lı paşê ewi jı mın pırs kır, got: -Çend zarokên te hene?

Mın got: -Sê zarwên mın bûn, dudu mırın, eva tênê maye, qizika mın xılas bıke, ez lı ber bextê teme, doktor can, de ew ruhê mala mıne; Ewi kaxezek nıvisi, bı rûki bı xem kaxez dirêji mın kır, da destê mın, got: -Pê vê kaxezê derman jı dermanxanê bıstine, bıde qiza xwe. Ewi wusan got u jı malê derket çû.

Qızika mın delal jı mın pırs kır, got: -"Bavo, hekim çı nıvisi?"

Mın got: -Lawo can, ewi rêşêpt nıvisiye, têda nıvisiye: "Eger roj tava xwe bıde ser qiza te, germ bıke, ewê jı nexweşiyê xılas bıbe".

Mın kaxez hılda u wê rojê jı ez çûm lı rojê u tava wê geriyam, çûm lı kêleka (teniştı) şeher u mın berrojek dit, mın mala xwe hişt u lı wi berrojı xanıq jı xwera dit. Gulbaxanê bedew, kulilkên lawên berroj, baş dibû, weki ez bıhatama cem we, mın keçıka xwe baniya nık we? Weyê ew bıkesk u sor bıxemılanda... Lê ez dızanıam, weyê nan ne da wê, hûn bı aviya sıbê dijın.

Kulilkên delale rengawaz, disan guhdari bıkın, mın hê serhatiya xwe xılas nekiriye... Rojtıra dın pêwıst bû ez qızika xwe bıbıme mala berroj, lê heta sıbe safi bû, ewê gazi mın kır, destê mın girt, mın dit çavên wê hatne girtınê.

Lı rojtıra dın cıran u hevalên mın hatın u ew bıırın...

U dema gulizera mın em hıştın, çû rehmê, em gışk ge-
leki gıriyan u wê rojê jı xema rojê, jı xema tava rojê em
gışk nexweş ketın. Ez çûme ser goŕa keçıka xwe şırın u de-
lal, ez lı ber goŕê rûdınıştım u hiviya hılatına rojê dı-
mam.

U her dem me didit, ku keçıka mın tava rojê hemez kı-
riye u guliyên xwe lı ser wêda anine xwarê, belav kırıne.
Lê dema ku mın derheqa rojê gılı dıkır, jın u dayka mın ba
war ne dıkırın. Wana tirê ez jı hişê xwe çûme u ser mında
dıgıriyan, çavên wan jı gırinê sor u zaha dibûn.

Carekê mın jı rojêra got: -Roja mezin, ez şıkyatê xwe
lı te dıkım, çıma te keçıka mın kuşt, bır? Çıma te tımati
kır, tirêja xwe neda ser keçıka mın?

Hoj xemgıri bû, rengê wê tari bû, gıriya got: "Heŕê,
jı dınyayêra bêje qatê ser tirêjên rojên u tavê dizine, lı
qatê jêrın kırıne tari u tarıstan u keçıka gulizer kuştı-
ne".

Teherê kırın u bûyinê

I51. Lı zımanê meda çar teherê kırın u bûyinê hene, ew te-
her evın: 1. Teherê xwe-xwe kırın u xwe-xwe bûyin, 2. Tehe-
rê hatın kırın, 3. Teherê dane kırın, 4. Teherê fermankı-
rın (fermani).

Teherê xwe-xwe kırın u xwe-xwe bûyinê

I52. Teherê xwe-xwe kırın u xwe-xwe bûyinê, nişan dıke, ku
merıv bı xwe kareki dıke, yan jı kır, ku tıştek bı xwe bû,
qewımı u yan jı dıbe, dıqewıme. Veguhastına fêla lı teherê
xwe-xwe kırın u xwe-xwe bûyin lı rûpêlên 95-120 da hatiye
nişan kırınê, lema her lı vıra pêviste du-sê meselan jı wi
teheri nişan bıkm, mesele, mın kır, mın dıkır, mın kırabû,

eger min bikira nişan dıkin, ku min bı xwe kır, keseki emir lı ser min ne kiriye, wusan ji ez dıkım, ezê bikım nişan dıkin, ku ez bı xwe dıkım, ezê bı xwe bikım, keseki dın na ke. Wusan ji baran bari, baran bari bû, baranê bıbariya, ez ne dıhatım, baran bariye nişan dıke, ku baran bı xwe bari, bariye u dibare, wê bıbarê ji.

Teherê hatın kırınê

153. Teherê hatın kırınê, ku tıştek yan ji karek bı destı yeki (merıveki, yan ji keseki) hate kırın yan ji tê kırın u wê bê kırın. Teherê hatın kırın bı vi cûreyi tê çêkırınê: Lı hemû wextada fêla ardımıyê "HATIN" dıdine xebıtandinê lı pêşiya fêla bıxaxe derbas. Fêlê ardımıyê tê veguhastınê, lê fêla bıxaxe nayê veguhastınê:

Wextê berê bıhiri
Forma erênı

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ez hatım girtinê	em hatın girtinê
Dêma duwani	tu hati girtinê	hûn hatın girtinê
Dêma sêani	ew hate girtinê	ewana hatine girtinê

Forma nanayi

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	ez ne hatme girtinê	em ne hatne girtinê
Dêma duwani	tu ne hati girtinê	hûn ne hatne girtinê
Dêma sêani	ew ne hate girtinê	ewana ne hatne girtinê

NASINIVISAR: Lı dêma yekê u sêanida fêla "HATIN" lı wextê berêda bı du cûran tê gotinê u tê nivisandinê: Ez hatım girtinê u ez hatme girtinê; ew hate girtinê u ew hatiye girtinê, wusan ji lı hersê dêmên pıranida (gelekanida) fêla ha

tin bî du cûran tê gotinê u nivisandinê: Em hatine girtinê u em hatne girtinê. Nivisandina herdu cûran ji raste.

NASÎNIVÎSAR: Lî wextê berê zûda bîhiri, wextê berê dirêj, wextê berê şerti u wextê berê nihada fêla "HATIN" lî teherê hatina kirinê tê veguhastinê mina fêla ne derbas (binêre rûpêlê (94-104) lê lî wextê nihada u wê bêda hineki bî cûreki din tê guhastinê: Ez têm girtinê, tu têyi girtinê, ew lê girtinê; em, hûn, ewana têne girtinê; ezê bêm(e) girtinê, tuyê bêyi girtin, ewê bê girtinê; emê, hûnê, ewanayê bêne girtinê; ez nayê girtinê, tu; ew; em, hûn, ewana nayên girtinê.

Teherê dane kirinê

154. Ji wi teherira dibêjin teherê dane kirinê, yê ku nişan dike, ku kesek (merivek) kareki (şixuleki) dide yê din, ku ew bike, ya ji ew işê xwe, karê xwe dispêre yeki din, ku ew bike. Teherê dane kirin bî arikariya fêla "DAN" (dayin) tê çêkirin. Fêla "DAN" lî pêşiya fêla binaxe tê gotinê u lî hemî wextanda tê veguhastinê, fêla binaxe hergav lî forma xwedaye:

Wextê berê bîhiri

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	min da çêkirinê	me da çêkirinê
Dêma duwani	te da çêkirinê	we da çêkirinê
Dêma sêani	ewi da çêkirinê	ewana da çêkirinê

Wextê berê zuda bîhiri (Forma erêni)

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	min dabû çêkirinê	me dabû çêkirinê
Dêma duwani	te dabû çêkirinê	we dabû çêkirinê
Dêma sêani	ewi dabû çêkirinê	ewana dabû çêkirinê

Wextê berê dirêj

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mın dida çêkırnê	me dida çêkırnê
Dêma duwani	te dida çêkırnê	we dida çêkırnê
Dêma sêani	ewi dida çêkırnê	ewana dida çêkırnê

Wextê berê şerti

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	eger mın bida çêkırnê	eger me bida çêkırnê
Dêma duwani	te bida çêkırnê	we bida çêkırnê
Dêma sêani	ewi bida çêkırnê	ewana bida çêkırnê

Wextê berê niha

Forma erêni

D ê m	y e k a n i	g e l e k a n i
Dêma yekê	mın daye çêkırnê	me daye çêkırnê
Dêma duwani	te daye çêkırnê	we daye çêkırnê
Dêma sêani	ewi daye çêkırnê	ewana daye çêkırnê

SPARTIN.

3 Wextên berê bihiri, berê zûda bihiri, berê dirêj, berê şerti li forma nanayida li deftera xweda binivisîn.

Teherê Fermani

155. Ji wi teherira dibêjin teherê fermani, yê ku nişan dike, ku yek e'emir dike ser yekî din, fermanê dike ser wi, ku ew bike. Teherê fermani ji binyata niha bi vi cûreyi çê

dibê: Pirtîka BI digihije pêşkoka binyata niha, li paşê bo na jimara yekani pirtîka "Ê" u ji bona jimara pirani pirtîka -IN zedeyî ser paşkoka binyatê dibin. Mesele, bike, bîfroşe, bilize, bixûne, binivîse, bixûnin, bîfroşin, bilîzin, binivîsin, bikin, bikiîrin, bîdîn .

Li forma nanayida du cûrên pirtîkên nanayî didine xebitandinê: "NE" u "ME".

Forma erêni

Yekani

tu bikeve
tu bike
tu bistine
tu bixweze

Gelekani

hûn bikevin
hûn bikin
hûn bistinin
hûn bixwezîn

Forma nanayî

nekeve, mekeve
neke, meke
nestine, mestine
nexweze, mexweze

nekevin, mekevin
nekin, mekin .
nestinin, mestinin
nexwezîn, mexwezîn

NAS ÎNIVÎSAR:

1. Eger pêşkoka binyata niha bi sewta "B" -va dest pê dike, pirtîka "BI" nayê xebitandinê, mesele, bêje, bêjin. Li vîra li şûna bibêje, bibêjin dibêjin u dinivîsin bêje, bêjin. Bi herdu cûran ji raste.

2. Eger pêşkoka binyata niha bi sewta dengdarva be, hingê her bi tîne sewta "B" zedeyî ser pêşkoke dibe, mesele, bine, bajo, bavêjin, binin.

3. Çaxê fêlên bargirani li teherê fermanida tîne xebitandinê, hingê li forma erênida pirtîka "BI" nayê gotinê, me-

sele, veke, hilgire, nişan ke, raxe, rakeve (vekın, hilgırın, nişan kın, raxın, rakevın).

4. Lı xebitandına fêlên bargıranıda lı teherê fermanıda lı forma nanayıda pirtıkên "NE", "ME" dıkevne niveka bınyatê niha u pêşpirtık u pêşxeberên peıra têne xebitandinê, mesele: veneke (vemeke), hilnegıre (hilmegıre), ranexe (ra mexe), nişan neke (nişan mekın), komneke (kom mekın), çêneke (çêmeke) u yên dın.

PIRS:

1. Bı zar bêjın, çend teherê kırınê u bûyinê hene u bı çıva ew ji hev têne cudakırınê?

2. Hemû wextê jorê yên teheri kırın u bûyinê wergerının ser forma nanayi u bêjın çı ferqi heye lı nav forma nanayi wextê berê u nihada?

3. Kijan fêlên ardımıyê didine xebitandinê bona çêkırna teherê hatın kırınê u dane kırınê?

SPARTIN.

Van fêlên jêrın şuştın, raxıstın, rûniştandın, lezandın, xebitandın, xwendın, şandın, vexıstın, kuştın, veguhêzın ser teherên hatın kırın u dane kırın.

FÊLNIŞ

156. Jı wan xeberanra dibêjın fêlniş yan ji fêlnişanker, yên ku nişan dıkın çı wexti, çı qeydeyi, bı çı teheri iş dıkın, yan ji dıbe, dıqewıme.

Lı zımanê meda sê komên fêlnişan hene, ew kom evın:

1. Fêlnişên wextê kırın u bûyinê nişan dıkın.
2. Fêlnişên ci u warê kırın u bûyinê nişan dıkın.
3. Fêlnişên ku qeyde u teherê kırın u bûyinê nişan dıkın.

Fêlnişên wextê kırın u bûyinê

157. Jı wan fêlnişanra dibêjın fêlnişên wextê kırın u bûyi

nê, yê n ku nişan dîkin kengê, çiçax filan kîrîn u bûyin qe wîmiye. Lî zîmanê meda ev xeberên jêrîn têne hesabkîrîn çawan fêlnişên wextê kîrîn u bûyinê: Par, pêrar, duh, duhinê, êvarê, paşê, lî pêşiyê, niha (nîka), êvarda, parva, berê, berêda, zûda, zûva, rojê, nivro, havînê, payzê, bîharê, zîvîstanê, îro (hiro), îşev, şevê, îcar, hergav, herdem, herro, herşev, wî çaxî, wî wextî, wê demê u gelekên din.

Hemû fêlnişên wextê kîrîn u bûyinê caba (bersiva) van pîrsan didîn: kengê, çiçax, çî wextî?

Mesele:

- Kengê te mekteba jêrîn xîlas kîr?

Cab: - Mî nî par mekteba jêrîn xîlas kîr.

- Koma we çî çax teşkil bûye?

Cab: - Koma me havîna çûyî saz bûye.

- Çî wextî Mîsto hate girtinê?

Cab: - Duh êvarê cenderme hatin ew girtin.

- Tuyê kengê bêyî malê?

Cab: - Ezê sibe bême malê.

- Kengê te kaxez jî mî nîra nivîsî?

Cab: - Mî nî zûda kaxez jî tera nivîsîye.

SPARTIN.

Van hevokên jêrîn bixûnîn u nişan kî nî, lî kîdere fêlnişên wexta kîrîn u bûyinê hatine gotinê:

Îşev baran bari; Sîbê bîna erdê xweş be; Gundî jî parva jî gund derketin çûne ser xebatê; Berê gundî u xebatkârên welatê Rûsan bîrçî u tazi bûn, niha çî bêjî lî mala wan da heye, malên wan têr u tîjî bûne. Îsal nanê gundê me gihiştîye; Zîvîstanê gelek berf lî ser serê Sîpan ket; Lî pêşiyê bîfîkîre, paşê bêje; Lî van salên paşîn Kurdên Roma reş dîçîne welatên Ewropê lî karxananda dîxebîtin, ku çend rûblan qezinc bîkîn.

Fêlnişên nişankîrîna çî u warê kîrîn u bûyinê

I58. Jî wan fêlnişanra dîbêjî nî fêlnişên nişankîrîna çî u wî

ci u warê kirinê u bûyinê nişan dîkin. Ev xeberên jêrîn ci u warê kirin u bûyinê nişan dîkin: vêderê, wêderê, vira, wu ra, jêrê, jorê, kelekê, fêza, rex, kiderê, derva, jî jorda, jêrda, ku, kuda, wêda, virda, virda-wêda, dora, çaralî, çarnîkal, dor ber u yêr dîn.

Ev fêlnişên jorîn caba (bersîva) van pîrsan didîn: Ku (lî ku), kiderê (lî kiderê).

Pîrs: — Kiderê av dîkîşîya ?

Cab (bersîv): —Av lî jêrê dîkîşîya.

Pîrs: — Lî ku (lîkuderê) cîvata xortên Kurd dibe?

Bersîv: —Cîvata xortên Kurd lî vêderê dibe.

Pîrs: —Kaniya gund lî kiderê bû?

Bersîv: —Kaniya gund lî fêza gund bû?

Pîrs: —Sîlo lî ku ma?

Bersîv: —Sîlo lî wêderê ma.

Pîrs: —Kiderê te xwendîna xwe temam kir?

Bersîv: —Mîn lî mektebê xwendîna xwe kuta kir.

Pîrs: —Gundî lî kiderê gîhayê dîçînin?

Bersîv: —Gundî lî mêrgê gîhayê dîçînin.

SPARTIN.

Hevokên jêrîn bixûnîn u nişan bîkî lî kiderê fêlnişên ci u warê kirin u bûyinê hatîne gotinê.

Hespa Rizgan wêda çû, eskerê dijman lî dora gund girt; mîn jî dûrva dit, ku ew virda dîhatî; Em lî ber xanî rûniştibûn; kevîrê diwar jî jorda hatne xwarê; pale lî rex loda gîhayê rûniştî; cenderma ketne nav gund u virda-wêda hatî çûn.

Fêlnişên nişankirna teherê kirinê û bûyinê

I59. Jî wan fêlnişanra dîbêjin fêlnişên nişankirna teherê kirin u bûyinê, yêr ku nişan dîkî bî çî teherî, çawan filan kirin u filan bûyin dîçewime, tê kirinê, yan jî dîkî.

Ev xeberên jorê gîşk çawan fêlnişên nişankirna cûre u teherê kirin u bûyinê caba van pîrsên jêrîn didîn:

Çawa(n), çî teherî, bî çî cûreyî, bî çî qeydeyî.

Mesele:

-Te xebat çawa(n) kîr?

-Mîn xebat zû kîr.

-Ew çawan hat?

-Ew hêdi hat.

-Ew çawan bî hev hatîn?

-Ew bî hevaltî bî hev hatîn.

-Ewî çawan cab da?

-Ewî bî rastî cab da.

NASÎNIVÎSAR: Lî zîmanê meda gelek caran xeysetnavan didine xebitandinê mîna fêlnişên nişankirna cûre u teherê kirin u bûyişê: Ew çapîk hat; rast bajo; ewî nîmz xeber dida; Sîmo rînd xebat kîr; bîlînd bêje, ez dengê te nabizim; Te serhatîya xwe dirêj got, dirêj mebêje.

SPARTIN.

1. Van gîliyên jêrîn bixûnîn.

2. Bî arik'ariya xebera "çawan" bîzan bîn çî fêlniş hatine xebitandinê.

Nado sibê zû jî xewê rabû, çû ser xebata xwe; Bekîr rast çû zeviya ber gund; caba mîn dereng hat; Hêdi bajo, me leqîne, bîrîndarîm; Ewî bî hêrs xeber da, nerm caba mîn ne da; xort cot bî cot rêda dîçîn; Dengbêj bîlînd distîra; me komên xwe saz kirîne; bere-bere ber bî merem u mebesta xwe dîçîn; Hodax reve-rev jî derstê dijîmîn xîlas bû; ew revî çû xwe lî nepeniyêda veşart; tu vê xebatê tele-tel meke.

SPARTIN.

1. Serhatîya "Ahmedê Xanî" bixûnîn.

2. Lî deftera xweda hemû cûre u teherê fêlnişan bînivîsîn.

AHMEDÊ XANÎ

Ahmedê Xanî şayrê Kurdane, nav u dengê wî lî dinyayê belav bûye, gîşk dîzanî, ku ew helbestvanekî mezîne. Lê ne

e'yanê kijan salê Ahmedê Xani jî dayka xwe bûye, lê aşkeraye, ku Ahmedê Xani di qurna. (sedsaliya) XVII'da dastana xwe "Mem u Zin" u ferhenga xwe "Erebi-Kurdi" nivisiye. Wusa jî aşkeraye, ku Ahmedê Xani jî qebila Xaniyane. Qebila Xaniyan sala 1892 li axa Bazidêda ci u war bûbû. Wi wextî Kurdistan hatibû du parkirinê. Pareke wê ketibû bin destê Siltanê Romê, para din jî ketibû bin destê Şahê Iranê. Lê li wan herdu parên Kurdistanêda li ci ciyan mirtiya mlkdarên Kurdan hebûn. Mirtiya xweseri xwe u bi serbixwe ya mlkdareki Kurd wi wextî li axa Bazidêda hebû.

Kar u jiyina Ahmedê Xani li axa Bazidêda derbas dibûn. Ahmedê Xani rind zımanên Erebi, Fârsî u Tırki zani bû. Ewi edebyeta xelqên Rohilata Nêzik zani bû. Mesele, ewi nivisarên helbestvanên Kurd yê Eli Herîrî, Melayê Cızîrî, Feqê Teyran baş zanibûn. Ewi wusan jî nivisarên Nizami, yên Navayî, Firdewîsî, Camî u yên din zanibûn.

Wextê Ahmedê Xani li Bazidê bû, axa, beg, mir u serekên Kurdan xweseri xwe serwerî li axa xwe, li êla xwe, li welate xwe dikirin. Lê ew mîna niha bêtifaq bûn, radbûne rûberî hev, bi hevra şer dikirin, ne dixebitîn xelqê xwe bikine ser rîya xwendinê, hêz u qewatên xwe bikin yek, şer bikin raberi zewtkaran bo xatirê serxwebûna Kurd u Kurdistanê.

Ahmedê Xani eva yeka baş zanibû. Ewi wusan jî halê xelqê Kurd, yê perişan, belengaz u bindestî baş dîzanibû, ewi bi dil u can dixwest mîletê xwe jî tari u taristanê derxe, bine ser rîya ronahî u rast, ewi haj bi qewat u hezên neteweyê Kurd hebû, rind zanibû, ku li nav xelqê gelek merên mêrxas, qereman, dilewer hene, li nivisarên xweda dinivîsî, ku her mêreki Kurd, her mireki Kurd mîna Rostemê Zalın, lê sed mîxabîn ew gîşk bêtifaqın, her yek jî wan xulamtiyê jî, siltanê Romêra u Şahê Iranêra dîke, ewi dixwest, ku hemû Kurd yek bin bo xatirê azadbûn u serxwebûna xwe. Ewi ev fikara u bir u raya xwe, xwestina xwe li nivisarên xweda

nivisine, mesele, ew nivisiye: "Ger dê hebûya me itfaqek, vêkra me bıkıra inqiyadek", yanê eger yekitiya me hebûya, meyê sazmanek danibûya".

Ahmedê Xani lı Bazidêda medrese u mızgevt bı kisi xwe çêkırbûn u lı medresêda bı xwe ders dıda zaruwên Kurdan, ku ew bı zımanê xwe bixûnın, qedrê zımanê xwe bızanbın u baş hini zımanê xwe u zımanê Erebi bıbın. Navê ferhenga wi "Nû bar" bû (yanê nû bahar). Eva ferhenga du caran hatiye çapkırınê, cara pêşın Üsif Ziya Uddin Xalidi sala 1871'da çapkır, cara dıdwan rohilatnas Lêkok sala 1912 çapkır. Xên jı wê yekê niha lı destnıvisarxanên dewletên derva destnıvisa rê Ahmedê Xani ya "Nûberê" hene.

Ahmedê Xani dastana xwe "Mem u Zin" jı çiroka miletê xwe hılda u wergıtiye u kırıye helbesta dastani. Ew dastan sê caran hatiye çapkırınê: Cara yekê lı sala 1920'da lı Stembolê hate çapkırınê, lê Roma reş ew çapkırın şewıtand. Cara dıduwan lı Helebê sala 1943 hate çapkırınê, cara sısiyan lı Sulêmaniyê sala 1950 hate çapkırınê. Beri van çapkırına lı sala 1898'da lı gazêta "Kurdistanêda" çend parçên "Mem u Zin" a Ahmedê Xani hatne çapkırınê, çend parçe jı lı kovara "Hewarêda" lı nav salên 1932-1943'da çap bûne. Sala 1968'da zanyarê Kurd Mehemed Emin Bozerslan "Mem u Zin" a Ahmedê Xani lı Stembolê bı latini çapkır.

Destnıvisarên dastana "Mem u Zin" a Ahmedê Xani nihalı destnıvisarxanên dewletên derva hene, lê heta van salên paşın qet lı welatekida ew çap nekırne u tercıme nekırne. Sa la 1949 mın destnıvisareke "Mem u Zin" a Ahmedê Xani lı arxıva institûta rohilatnasıyêda lı Leningradêda dit u spar te şagırta xwe Margarita Barisovna Rûdenko, ku wê destnıvisarê bı tercıma Rûsıva çap bıke. M.B. Rûdenko weke hevt destnıvisarên "Mem u Zin" a Ahmedê Xani weke hev kırın, tercıma wan bı Rûsı hazır kır u sala 1960'da çap kır. Lı paşi vê zanyarê Kurd Bozerslan "Mem u Zin" a Ahmedê Xani bı herfên latini u tercıma Tırki çapkır.

Ahmedê Xani lî destana xwe "Mem u Zin"êda jiyina Kurdan u halê wan lî qurna XVII'da aniye ber çevan, ewi dosti û helaliya mêrxasên Kurd baş neqışandiye u nitirandiye, paşê evintiya Mem u Zinê helbestên xweşxan u bedew luvandiye.

Ahmedê Xani wusan ji gelek xweşxan u helbestên evintiyê u filosofiyê nivisîne, jî wan çend heb M.B. Rûdenko çap kirine. Bî nivisarên Ahmedê Xaniva tê e'yan u aşkera kirinê, ku ewi bî dil u can xelqê xwe u wetanê xwe hez dîkır, dîxwest ku medenyet u şaristaniya Kurdan heêre pêş, Kurd yek bın, jî bın destê dijmanan derkevın, azad bıbın, bıkevne ser riya rast u fire, riya azadiyê u serxwebûnê.

BERNAV

160. Jî wan xeberanra dibêjin bernav, yê ku lî ber navan, lî pêşiya navan têne xebitandinê u bî vi teheri halê navan nişan dîkın, kırın u bûyina merıveki yan jî tışteki lî dor ber ciyan nişan dîkın.

Lî zımanê meda sê komên bernavan hene, ew her sê kom evın: 1. Bernavên kevn; 2. Bernavên nû (t'ezê); 3. Bernavên bî cot.

Bernavên kevn

161. Bernavên kevn ew bernavın, yê ku zûda jî navan peyda bûne u nıha mina (wek) navên heyne naêne xebitandinê, ew her lî pêşiya navan têne xebitandinê.

Bernavên kevn evın: Jî, lî, bî, dî, bo, bona, ba, bê, dû, pey, cem, gel.

Çaxê van bernavan (xên jî bernava bê) lî ber navan dîdine xebitandinê, hingê nav lî halê çıvaneda (tewangeda) têne gotinê, Mesele:

I. Jî: Mar jî qulê. kışiya; sêv jî darê ket; min jî te pırs kır; Rıhan jî Porsorê mezintire; Keleş jî birê xwera

kitêb kîrin. Mamosta ji şagirtanra got.

2. L1: L1 mêrgê kulîlk gelekî. Dema tu hati, Bêdir l1 malê bû. L1 çiyayê Elegezê berf ket. Şekîr l1 gund hat. Kînc l1 te tîn. Ew l1 nav me çû. Tu likê digêrî? Ew rabû, l1 ser rûniştêkê rûn şt. Ew l1 wê derê z

3. B1: Ewi b1 destê xwe erze nivisi. Em b1 dosti dijîn. Kur b1 bavê xweva l1 Êrêvanê dîman. Şivan pez ber b1 avê ajot. Gundîyan dest b1 xebatê kîr. Me b1 arîk'arîya we aza diya xwe stand.

3. D1: Şagîrt d1 dersxanêda rûniştine. D1 wi gundida xwen dîngêh tunebû. D1 kitêbêda tîştên baş nivisîne. D1 êvarda baran dibare.

5. Ba (bal): Ew ba bavê xwe ma. Ez çûm ba serkarê koma xortan. Du xort ba hev rawestabûn. Mîsto, were, ba min rûne. Heval, bêje, ba we tîştên b1 hewas hene?

6. Bo (Bona): Miletên biçûk bo azadiya xwe şer dîkîn. Bekîr kondere bona xûşkên xwe kîrîne. Bo namûsê, bo wetan me xûna xwe rêt. Hûn bo ç1 hatîne vîra?

7. Du: Ez dû wi çûm. Tu du wi mekeve. Zaru du hev rawustîyan. Pez dû garanê bajo. Ewi Mîsto şande dû Bekîr.

8. Heta (ta): Em Heta êvarê xebitîn. Tu Heta kiderê çûyi? H'eta sibê ez ranezam. H'eta êvar bê, ewê heêre gund. Heta me xwe nas kîr, me mala xwe xîrab kîr.

9. Cem: Cem bavê min pere tune. Tu cem min rûnê, min şad bike. Zaru cem hev kom bûne. Xudo cem xalê xwe maye. Keleş Çolo şande cem apê xwe. Reşit vem dersdar hîni xwendinê d1 be. Heêre cem wi peran bine.

10. Pey: Ew pey hev rêda diçûn. Tu pey min ga bajo. Kuro, ew diçe, bide pey. Zarô çûn pey mêvan. Şadbûn l1 pey şabûnêra tê.

11. Bê: Bernavê "BÊ" l1 pêşiya navan tê xebitandinê, l1 nav l1 du wê nayê guhastinê, l1 halê rastda tê gotinê, mesele: Ew bê dayk u bav maye, êtim. Tu bê pere meçe şêher. Em bê çek u silîh bûn, îê me dijminê me ser neket. Bê tevr

û bêr çê nabin dêr.

I2. Gel: Ew dî gel mîn hate Bitlisê. Were gel jin mêran bixawe. Xorta dî gel hev şer dîkir.

NASINIVISAR: Lî folklorêda, lî zaravê Soranida lî şûna "dî gel" dibêjin "lî gel": Le gel mîn were.

SPARTIN.

Van bêjeyên jêrîn bixûnîn u lî şûna niqitkan bernavên lazîm lî deftera xweda binivisîn.

Av ... kaniyê dikişiya. Meriv ... gund derketin u ber ... çiya çûn. Mîn ... teña name şand. Ew ... te rindtir hin dibe. Eva kara ... destê wi qewimiye. Şagirt ... malêda kom bûne. ... gundda pênci mal hene. ... destê mînda tîşt tune. Dewar ... mêrgê diçêre. Sal ... sal, xwezla sala par. ... hêrs xeber mede. Xwendingeha ... navê Ahmedê Xani. Ewi ... arik'ariya hevalan xebata xwe kir. Sîmo çû ... Mîsto. Tu ... mîn bajo. Ezê ... te bême malê. Hêsirê me ... nan u ... av lî colê ma. ... derva baran dibare. Dîj-mîn ... hev hatin. Tu kijan salê ... dayka xwe bûyi? Kinc ... tê tîn. Me ... namûsa xwe, ... wetenê xwe xûn rê.

Bernavên nû (teze)

I62. Jî wan bernavanra dibêjin bernavên nû (teze), yê ku nû peyda bûne, jî navan peyda bûne u heta niha gelek caran lî zîmînda mîna navên heynê têne xebitandinê.

Bernavên teze evî: Ser, ber, nav, paş, pêş, rex, bîn.

1. Ser: Ser texte kitêb hene. Silo rabû ser banê xani. Doktor hate ser nexweş. Ser giliyên xwe bîn, devê xwe meguherîn. Ser wîra tu mêr tune.

2. Ber: Pêşve herîn, rîya fire ber meye. Tîşteke hate ber çavên mîn. Tu ber wi xeber mede. Here ber diwar rûnê. Belgi bide ber serê xwe, tu rehet razêyi. Xwarinê bide ber xwe, têr bixwe.

3. Nav: Nav me xerib tune. Zaru hatin nav gund. Ew ke-

te nav avê. Qiz nav mêrgê digêrîn. Esker nav mêşerâ çû. Nav zimanê meda gelek xeberên ejnebiyan hene. Wi nav xweda veşêrîn. Ewana nav avê derketin.

4. Pêş: Pêş xwe binêre, ew her pêş min sekiniye. Bûk pêş mezinan xeber nade. Zû bikin, herne pêş! Pêş gundê me çiyaye. Riya fire pêş meye.

5. Paş: Paş te kesek ne ma. Lez mekeve, paş xwe binêre. Paş mala me. Haj xwe hebe, dijmin paş te tê. Yek-pêş çûyek ji paş çû.

NAS ÎNIVISAR I: Gelek caran li şûna bernava paş li xeberdanêda bernavên piş, pişt, pişti, paşi didin xebitandinê.

6. Rex: Ew hat rex darsêvê rûnişt. Rex mala me bostane. Bar dayne rex zinar. Ewana rex hev ketin, çûn. Ewi rex zeviyêra ajot.

7. Bin: Kursi dayne bin xwe, rûnê. Doşekê bin xwe raxe. Bin e'rdê neft heye. Bedir ketibû bin galiyan. Ewi tu kiri bin bandûra xwe. Mar kîşiya bin kevir. Av bin pirêra dikişiya.

NAS ÎNIVISAR: Li paşi xebitandina bernavên ser, ber, nav, rex, bin li xeberdanêda gelek caran paşpirtika "ra" tê gotinê u ew pirtik digihije xeberên (navên) li du wan têne gotinê, mesele: Nav gundra çûn, ser pirêra hatin, bin malê ra kîşiya, rex diwarra kîşiya, ber me'ra revî. Rex me'ra firî.

NAS ÎNIVISAR 2: Li xeberdanêda û navisandinêda gelek caran li pêşiya bernavên ser, ber, nav, paş, pêş, bona, dû, pey, cem, rex, bin bernavên kevn ji, li, di didine xebitandinê (binêre bîra "Bernavên bi cot").

SPARTIN.

Bêjeyên jêrîn bixûnin u li şûna nîqitka wan bernavên teze binivisin, yên ku lazîmîn.

... van xeberan cixizê bikişînin. ... me e'erdê, ... me ezmane. ... malê tîşt tune bû. Şivan ... siya darê rûniştîye. Ew ... te rabû ser piya. Em rêda diçûn, riya fire...

me bû. Xorto, zû were, ... nekeve, pêşve heře. Kitêbê day-
ne ... texte. Hekim hate ... nexweş. ... gundê me mêrgeke
hêşine, ... rex gund çiyaki bîlînde. Ew çû ... xalê xwe. Ke-
rem ke, pêşda were, ... kulav rûnê, balgi' dayne ... pala
xwe.

Bernavên bî cot

163. Jî wan xeberanra dibêjin bernavên bî cot, yê ku bî
cot têne gotinê, yê ku jî du bernavane, bî hevra têne xe-
bitandinê u diha bî zelal u safî fîkîra raberkîrîna kîrîn u
bûyinê nişan dîkîn.

Bernavên bî cot evî: Dî gel (lî gel), ber bî (berbî),
lî jêr, lî jor.

1. Dî gel (lî gel): Me dî gel dijminê şeř dîkîr. Zoro dî
bawê xwe çû Wanê. We derheq çî dî gel hev xeber dîda? Tu
xûşka min dî gel xwe bibe Diarbekîrê ser xwendinê.

2. Ber bî (berbî): Cîmo ber bî gund çû. Zaru ber bî ka-
niya gund revîn. Şîvan pez berbî çiyê bîr. Em ber bî hev ha-
tîn. Riya şeřê me ber bî riya aşiti, dostî u hevkarîya ne-
tevanê.

3. Lî jor: Lî jor binêre, lî ser tera ezmanê. Ew rabû jor
u lî me temaşê kîr. Tu çîqas jor kevi, tuyê ewqas jî jêr
kevi.

4. Jî jêr: Av jî jêr tê. Heře, dakeve jêr, binere, çî lî
jêr heye.

Bernavên kevn jî, lî, dî lî pêşîya bernavên teze ser,
ber, nav, bîn, paş, pêş, bona, du, rex, pey, cem didine xe-
bitandinê û bî vi teherî tevi wana dibîne bernavên bî cot,
Mesele:

1. Lî ser, jî ser.

2. Jî ber, lî ber, dî ber.

3. Lî nav, jî nav, dî nav.

4. Jî bîn, lî bîn, dî bîn.

5. J1 rex, l1 rex, d1 rex.
6. J1 paş, l1 paş, d1 paş.
7. J1 pêş, l1 pêş, d1 pêş.
8. J1 cem, l1 cem.
9. J1 bona.
10. L1 dû, j1 dû.
11. L1 pey, j1 pey.
12. L1 jor, j1 jor.
13. L1 jêr, j1 jêr.

SPARTIN.

Beyeyên wusa di deftera xweda binivîsin, ku têda bernavên bi cot, yên li jorê nivîsandî bêne gotinê.

PIRS:

1. Bi zarê xwe şiro bikin -bernav çaye?
2. Çend komên bernavan hene bi çi nişanan ew j1 hev têne veqetandinê?

PEVGIRÊK

I64. J1 wan xeberanra dibêjin p'evgirêk (bi hev girêk); yên ku navan, fêlan u hevokan bi hevra didine girêdanê.

Zimanê meda du kom pevgirên hene: 1. P'evgirêkên yekta, 2. P'evgirêkên duta.

P'evgirêkên yekta

I65. J1 wan xeberanra dibêjin p'evgirêkên yekta, yên ku bi tenê têne xebitandinê, yekta têne gotinê u bi vi teheri navan, fêlan u hevokan bi hevra girêdidin.

P'evgirêkên yekta evin: "u", "j1", "lê", "lema", "eger", "weki", "ku" u yên din.

Meselên jêrin nişan dîkin çawan pevgirêkên yekta li zimanê meda didine xebitandinê:

I. U: Gur u rûvi rêda diçûn. Şagirt diçûn u tîn. Simo u birê wi hin nabin. Xort u gizêd gund çûne mêrgê u gûlçinîn.

2. Ji: Ba hat u bager ji pêra hat. Mın xebata xwe êvarê xilas kîr. Miho ji vê sibê xilas kîr. Dayka mın dew dîkîla, xûşka mın ji teşi dîrîst. Nı dîxum çerezan, ne ji dîdîm hevrazan.

3. Lê: Dayk u bavê mın man lî serê çîyan, lê ez mam lî gundda. Mın got: bike, lê ewî nekîr. Ferman got: ezê jî tera namê bînvîsîm, lê nenîvîsî. Mın xwest ez herme dabîstanê hîn bîbîm, lê bavê mın nehişt.

4. Lema: Te got were, ezê arîk'arî te bîkîm, lema ez hatîm. Em hevkarî hev u arîk'arî hev nakîn, lema em bîn destê dijîmînda dîrîzîn. Me xebata xwe berî we xilas kîr, lema ewana em azad kîrîn.

5. Eger: Egere hûn arîk'arî hev bîkîn, hûnê zû azad bîn. Eger ew hînî xwendînê bîbûna, ewanayê fehm bîkîra u bîzanbûya kîye dostê wan, kîye dijîmînê wan.

NASÎNÎVÎSAR: Dî litêratûra me kîlasîkîda carnîna lî şûna p'evgîrêka "eger", mesele, dî "Mem u Zîna" Ahmedê Xanîda hatiye navîsandînê: "Ger dê me hebûya îtfaqek, vêkra me dijî inqîyadek" yanê: Eger yekîtiya me hebûya, meyê sazmanek lî hev banîya...

6. Wekî: Wekî tu bîxwezî, tuyê wî şîxulî bî rehet bîkî. Ez hatîme, wekî qîza te jî kurê xwera bîxwezîm. Wekî ez bî çûma dabîstanê, ezê rînd hînî xwendînê bîbûmâ. Wekî baran nebîrîya, meyê bêder bîkuta. Wekî galîyên te rastîn, veneşêre, bêje.

7. Ku: Ez hatîm, ku îşê xwe bîkîm. Ew bûne heval, ku arîk'arî hev bîkîn. Duh êvarê çî ku te got, jî bîra mın naçe, ez ku çûme gund, ezê jî bavê tera bêjîm.

P'evgîrêkên duta

166. Jî wan xeberanra dîbêjîn p'evgîrêkên duta, yêna ku du tane, du parên wan hene, takî wan lî hevokêda tê gotînê, takî dîna lî hevokêda dînda têne gotînê u bî vî teherî her-

du hevokan b1 hevra didine girêdanê.

P'evgirêkên duta evin: ji ji; wusan çawan; çawan wusan ji; ne ne ji; yanê ji, hem (hin) hem (hın), hem hem ji; car caran ji (caran ji); çiqas ewqas ji; ewqas çiqas ji u yêndın.

1. Ji....ji: L1 gotarxanêda mêr ji, jin ji berhev bûne. Zanînga Êrêvanêda keç ji, xort ji hin dıbin. Ez ji şagirtım, tu ji şagirti.

2. Wusan ji: Serekê xortan gote Seyranê: "Heêre, keçikan l1 pêşiyê berhev bike, hini xwendinê bike, paşê wana hini reqasê bike u b1 hevra bilizin. Te çawan got, mın wusan ji kır.

3. Wusan (usan)..... çawan: Ew şixul ne wusane, çawan tu dibêji. Şixulê wusan qewimî, çawan mın texmin dıkır.

4. Ne ne ji: L1 welatê Sovêtêda ne bêxebatkari heye, ne ji belengazi heye. L1 Sovêtistanêda xelqê çewsenkerên xwe qewirandine, l1 wêderê ne axa u beg mane, ne ji kapitalist.

5. Yanê yanê ji: L1 cem we germe, yanê sare? Tuyê bêyi, srik'ari me biki, yanê ji nayêi?

6. Hem hem (hın..... nın): Edo hem hin dibû, hem dixebiti. L1 cem me hem germe, hem sare. L1 dabistanên gündên meda keç u xortên me hem b1 Kurdi hin dıbin, hem ji b1 Ermeni u Rûsi.

7. Çawan wusan ji: Mın çawan nişani wi kır, ewi wusan ji kır. Te çawan gotê, ewi wusan ji çêkır. Ew çawan hat, wusan ji çû.

8. Car caran:ji: L1 serê çiyayê Sipanê caran berf dibare, caran ji baran dibare. Ew caran (carnan) rûdinişt, caran (carna) ji radibû. Carnan av ji kaniyê tê, carnan ji nayê.

9. Ewqas çiqas: Ewqas berf hat, çiqas baran. Zeviya me isal ewqas nan neghişt, çiqas par ghişt.

IO: Yanê yanê ji: Emê derkevin meydana şer, şer bıkın, yanê emê serkevin, yanê ji dijminê serkeve. İro ewr rawiye, yanê berfê bibare, yanê ji baranê bibare.

II. Çıqas ewqas ji: Em çıqas xebitin, ewqas ji me feyda da gundiyan. Me çıqas pere heqê xwe xwest, ewi ewqas ji da me. Çıqas h'ewase ewqas ji bese.

DEŞTA ARARATÊ

Deşta Araratê gelekî bedew u rengine, jî vê deştêra dî bêjîn "Deşta xêrdar u gulistan". Lî aliki deşta Araratê çiyayê Ararata ser sıpiye, lî aliki wê deştê dinê çiyayê Elegezêye, Elegeza çar seri. Lî nav herdu çiyayên mezin deşta Araratê dirêj dibe, ew deşta Ermenistanê here mezinê u here dewlemende, gelek caran e'wrê tenik ser wê deştêda digire. Jî serê çiyayê Elegezê û jî çiyayê Gêxamê serekaniyên çem u rûbarên Kasaxê, Azadê û Vêdiyê vedabın, ber bî jêr dikişın u deşta Araratê ber roj av didın, bax u bostanan u zeviyan avreşan dıkın. Lê pêviste bê gotinê, ku çemê Erez deşta Araratê av dide u ruh tine ber.

Ereza şêlû zû-zû jî çiyayê Byûrekanê dikişe jêr, hêdî tê, dıkeve nav deşta Araratê, avê dide u ber bî behra hêşın dikişe.

Tarixa deşta Araratê qedimi (berepêşın) heye, lî vıra gelek şeherên Ermenistanê hebûn, mesele, Artaşat, Armavir, Vagarşapat (Eçmiyadzin). Gelek sedsal derbas bûne u deşta Araratê bî guhastınanra reng u rûyên xwe guhastiye.

Lî beri danina diwani Sovêtê lî Ermenistanêda rêng u rûyên deşta Araratê bî cûreki dın bû. Jî tune bûna avê'rd u axa vê derê zuha dıbû, diqelişi, hêşnayî jî ber tavê dişewiti, deşta şên u bî xêr dî rengê niv çolostanêda bû. Lê paşi danina qanûnên Sovêtê zehmetkêş, gundi u rênçber bûne xudanê e'rd, xaliyê u avê, ewana bî serkariya partiya Lêninê mezin bûne xwediyê hebûn, abûreke sosyalistî nû (teze) e

fırandine.

Niha li kenarên çemê Erez, li deşta Araratê bax u bos tanên hêşin bûne, zeviyên pembû, baxê fêki, ji hemû deran, darsêv, darhurmê, darzerdele, darşivtele pîrîn; gelek-gelek erq u karêz e'rd u zeviyên kolxozvanan av didin, li vir, li wê darên sîpandar hêdi-hêdi dihejin, li ser serê qulingan hêlûna xwe çêkirne. Li deşta Araratê avayi u gundên şên u gulvedayi ci u war bûne, ji bo'riyên karxanan şev u roj dû qulap-qulap dikişê. Li riya asfaltkirida newestiyayi maşinên barbir u merivbir diçin u tîn. Li deşta Araratê gund u avayen teze hatine çêkirnê. Şahûmyan, Axta, Êçmiyadzên, Hok temberyan, Artasat bûne şeherê şêne gulvedayi; kûçe u şeqamên wan asfaltkirine, mal u xanê wan qat-qatine, li hemû deran lempên îliç diçûrîsîn.

Deşta xêrdar u gulistan

Deşta Araratêra dibêjin "Deşta xêrdar u gulistan". Deşta Araratê geleki bedew u rengine. Li aliki vê deştê ser sipiye, li aliyê dinê tari.

Li hemû gundên deşta Araratê klûb, kino, têtır, baxê zaruwan, dabîstan, kitêbxane hene, lê li malên kolxozvanan da têlêfon hene, radio (pêlavêj), dûrditonok (têlêvizon) hene.

Awa li nav pênci salanda, bi saya serê xerêqiya partiyayê u serkariya partiya Lêninê mezin deşta Araratê bûye gulistan, bûye deşta xêrdar. Paşroja deşta Araratê wê diha baş, bedew u rengin be u diha gulvedan be u diha berq vede.

Ji nivisara A. OHANYAN

BERÊ ÛNIHA

Beri şûrsa Aktyabirê Rûsistan hebsxana (girtixana) miletan bû, berê Kurdên Kavkazê belengaz, pêrişan u bîndest bûn, niha li paşi şûrsa Aktyabirê li Sovêtistanêda hemû mîlet azadî, bi bextewar dijîn, bûne xwedî mal, xwedî hebûn, xwedî zanîn u şarîstan.

Berê li welatên pişt Kavkazêda axa, beg, mîlkdar u ka pitalistên Rûsistanê Kurd didan zêrandinê, bê ci u war dihiştin, niha Kurdên Sovêtê bûne xwediyê mafê xwe, ci u war bûne u bûne heval u hevkarên mîletên Gurc, Ermeni, Azêrbecan u Rûsan. Berê mafê wan ne wek mafê hemû mîletên Sovêtê bû, berê ew bîndest bûn, niha ew serbestin, serferazin u li hemû pîrsanda mafê wan heye.

Berê jinên Kurdan nexwendewar bûn u heqbiîr bûn, niha ew xwendewarin, heqe wan, mafê wan wek heq u mafê jinên mîletên dîne.

Berê litêratûra Kurdên Rûsistanê tune bû, niha ew bûne xwedî edebiyet, bi zîmanê wan cûre-cûre kitêb neşir dibin, gazêta wan "Riya Teze" jî sala 1928 heta niha çap dibê.

Sala 1927 hukmetê jî Kurdanra alîfba derxist, jî wê salê heta niha mekteb (dabîstan) li gundên Kurdanda hatne vekirne u heta niha zîmanê Kurdî li gundên Kurdanda ders di dîne zaruwan. Bi zîmanê Kurdî rêzmana Kurdî, berehevokên folklorê Kurdî, kitêbên dersan, berehevokên litêratûra Kurdên Ermenistanê hatine çapkirinê. Bi zîmanê Kurdî gelek nîvisarên helbestvan u nivîskarên Ermenîyan u Rûsan hatine wergerandinê, "Manîfêsta Komûnîstiyê", qanûnnema Sovêtê bin gehin, nîvisarên Marks, Lénin xortên me bi azadî u serbestî dixûnin bi Kurmanci.

Berê helbestvan, nivîskarên Kurdên Kavkazê tune bûn, niha li rex koma nivîskarên Ermenîyan li Êrêvanê koma nivîskarên me Kurdan hene, nivîskarên hîneka jî wan wergeran

dine ser zimanê Ermeni u Rûsi.

Bî zimanê Kurdî nivisarên A.S. Pûşkin "Çiroka masî û masîgir", Çiroka keşiş u xulamê wi efsane", nivisarên Lêrmantov "Hêsirê Kavkazê", Hovanês Tumanyan "Anûş", Maksim Gor'ki "Zaruti", "Dayk", "Makar Çûdra" u gelege dîn hatine çap kirinê.

Berê li nav Kurdên Kavkazêda qet ulmdarek u zanyarek tune bû, niha li nav wanda gelek ulmdar, zanyar, injinêr, hekim hene; li Êrêvanê, li şeherên Leningradêda, Maskvayêda, Bakûyêda zanyarên Kurd, injinêr u hekimên Kurd di gel hevalên xwe Ermeni, Rûs, Azêrbêcan dixebitîn u arîk'ari hev dikin bo xatirê yekiti, dosti, birati u hevkarîya milletên Sovêtê u bo xatirê xweşbextiya wan.

Niha li institûtên rohilatnasîyêda yê akademîya Ermenistanê, Gurcistanê u Rûsistanê gelek zanyarên Kurd dixebitîn, pertok u nivisarên zanyari derheq tarîx, ziman, li têrtûr u folklorê milletê Kurda dînvîsîn u çap dikin. Nivisarên Eminê Avdelê rehmetî u Hacıyê Cîndî derheqê êtnograf, folklor u litêratûra Kurdên Ermenistanê pîr baş u hevesdarî. Di wanda tê ber çawan çawan abûr u kultûra Kurdên Ermenistanê saya serê politika Partiya Komûnistên Sovê tê hatiye guhastinê, pêşve çûye, bilind bûye u çawan Kurdên Sovêtîstanê bî bextewar u azadî dîjin.

ROJ Î WEXTÊ ROJÊ

Şev u roj rojekî, roj bist u çar sehetî. Li jiyîna xweda meriv ew bist u çar sehet awa parevekirne: Heşt sehetê ew dixebitîn, îş u karê xwe dikin, heşt sehetan ra dizên (dixewî), heşt sehetan jî azadî, li nav wan heşt sehetanda meriv hene rehet dibî, digêrî, diçîne nav şeher seyranê, dixûnî, hin dibî, meriv jî hene şîxûlê mala xwe dikin. Merivên pêşketî, şarîstanî wextê xwe badihewa u belaş derbas nakin. Ew wan heşt sehetên xwe baş parevedî-

kın. Ew çûyin u hatına xwe, kirinên xwe bi sehet u deqîçe hesab dîkîn.

Sehet pare ve dibe ser şêst deqîqan, meriv wextê xwe bi sehet u deqîqan dîkîn. Eger kesek hiviya yeki bû, ew ne hat, ew dibêje wi: "Ez sehet nîvekê hiviya te mam, lê tu ne hati, te got niv sehetê li vira be, ez bêm", lê di wextêda ne hati.

Simo ji Keleş pirs kir got: "Sehet çende"? Ewi got: - Sehet heft nive (nivê heştane), ji heştan si deqîçe kêmin.

Bekir got: -Min li sehetê nihêri, dit, ku deh deqîqexê bitîye heştan (yanê sehet heft u deh deqîqeye).

Bist deqîqan ji şeşan kêm ezê bêm cem te, tu li hiviya min be.

Êvarê nivê seheta pêncan xort li kılûbê ber hev bûn, gotarbêj li nav sehet nîvekida gotara xwe derheqa pîrsa serbestiya Kurdanda xilaskir.

R'ASTNIVISANDIN

167. R'astnivisandin p'areke hînbûna zîmanê litêratûrêye, têda qanûnên nivisara r'ast têne şirovekîrînê. Lî her litêratûrazîmanada rastnivisandina xwerû heye.

Lî zîmanê K'urdida nivisara yekcûr'eyî t'une, sebeb wê yekê niha mîletê K'urd jî nebûna yekitiya K'urd û K'urdistanê mecbûre'êdebyeta xwe bî alifban çap bike. Ew alifbavî: 1. Alifbayê E'rebî, 2. Alifbayê Latîni, 3. Alifbayê R'ûsî. Bî alifbayê E'rebî jî destpêka sedesalîyên navînda litêratûra mekilasîkî dîhate nivisandinê û niha jî bî alifbayê E'rebî K'urdên Iraqê û Iranê litêratûra xwe dînivîsîn û çap dîkîn. Bî alifbayê latîni jî destpêka sala 1932 K'urdên Siriyê, Libnanê litêratûra xwe çap dîkîrîn heta van salên paşîn. Bî vî alifbayê K'urdên Tirkîyê litêratûra xwe çap dîkîn. Berê jî sala 1928 heta salên 1937 K'urdên Sovêtê jî bî alifbayê latîni kitêb, pêrtok çap dîkîrîn. Paşê me mîna xelqê Azêrbêcan, Qazax, Ûzbêk û Tirkmên dest pê kir bî alifbayên Rûsî litêratûra xwe bî zîmanê xwe çap kir. Niha K'urdên Sovêtê bî wî alifbayî kitêbên dersan, yê be-debyeta mîletê K'urda yekitiya cur'ekî t'une.

Kêmasîyên van hersê alifbayan heye, û ew jî hev cudane; cudatiya wan nek bî tenê jî cur'ê nivisandina herfane, lê wusan jî jî wê yekêye, lî her alifbayêda xeberan bî çend cûr'an dînivîsîn. Sebeb vê yekê heta niha lî nivisara e'-'debyeta mîletê K'urda yekitiya cur'ekî t'une.

Bona ku nivisara K'urdi yekiti be, xebatk'ar û bire-

warên K'urdan pîrs danine ber xwe ku bere-bere derbasi a-
lifbayê latini bibin u nîvisara zîmanê xwe bi alifbaki bi
nîvisin. Bê şik li paşi derbazbûna h'emû K'urdan ser alif-
bayê latini pîrsa r'astnîvisandina zîmanê K'urdi wê bê sa-
fi kirin u bê qedandinê. Lê herçend li vê rêzmana xwede ez
her derheqa qanûnên zaravê Kurmanci dinîvisim, pêvîste ez
çend qanûnên r'astnîvisandina wi zaravi ji binîvisim. Ez
hivîdarim, ku li paşrojê ew qanûnê bêne xebitandinê.

Berê pêşîn divêt ez bêjim, ku li zîmanzanînêda sê prin-
sip (qanûnên) r'astnîvisandinê aşkera u e'yanin. Ew prin-
sip evin:

1. R'astnîvisandina bi qanûnên fonêtiki yan r'astnîvisan-
dina ser cûrê axaftin u lêvkîrîna xeberan.

2. R'astnîvisandina bi qanûnên morfoloji (yanê bi qanû-
nên veguhastînen formên xeberan li hevokanda (cumlanda).

3. R'astnîvisandina bi qanûnê edetê nîvisara tarixi (di
roki), yanê r'astnîvisandina xeberan li zîmanda mina cûrê
u edetê nîvisara berê.

Aşkeraye, ku li dinyayêda gelek zîman hene, her zîman
qanûna r'astnîvisandina wi heye, her zîmaneki e'debetî bi
cûreki, bi pîrînsipeki dinîvise. Mesele, r'astnîvisara zî-
manê İnglîsi, zîmanê Fîransîzi litêratûri niha mina e'detê
tarixi, ber çawan dinîvisin, wusan ji dinîvisin, li nav a-
xaftin u nîvisara wan nihada ferqî (cudatî) heye.

P'îrîaniya mîletan r'astnîvisandina zîmanê xwe bi qanû-
nên fonêtiki li hev anîne, rastnîvisara wan bi cûrê axaft-
tin u lêvkîrîna xeberane, lê zîman hene, ku r'astnîvisandin-
a wan bi hersê cûr'e u pîrînsipên min jorê navê wan got, di
dine xebitandinê. Mesele, r'astnîvisandina zîmanê R'ûsi bi
qanûnên fonêtiki, morfoloji u t'arixi hatiye danînê.

Nîvisandina zîmanê me Kurmanci pîrani bi qanûnên fo-
nêtikiye, em bi pîrani çawan diaxifin, xeberan lêv dîkin,
wusan ji dinîvisin, lê gereke em guh bidîne çen qanûnên
morfolojiyê (qanûnên nîvisandina formên xeberan u guhasti-

na wan).

Sebebiya t'unebûna yekitiya r'astnîvisandîna zîmanê K'urdi ewe, ku niha her nivisarek bi zaraveki, bi qeydê xê berdana merivên neh'iyên xwe, bi gori axaftîna xwe u lêv-kirna xwe dinivise. Ji ber vê niha li nivisandîna Kurmancîda yekitiya nivisarê t'une.

Bona ku pîrsa yekitiya r'astnîvisandîna K'urdi bê qedandinê, bê seri, min têr'a layq dit, ku çend qanûnên r'astnîvisandîna zîmanê K'urdi zaravê me Kurmancîda binivisim.

R'astnîvisandîna formên xeberan li halanda

168. Li zîmanê K'urdîda paşkoka gelek xeberan : bi sewtên "t", "d", "v" -va tê gotinê. Li guhastîna navanda çaxê paş pirtûkên "ra", "va", "da" di gihijne paşkoka xeberên vi cûr'eyî, hingê li nivisarêda wan xeberan bi şaş dinivisim. Bona şaşiyê nekne nav nivisandîna formên halê navan ez jêrê r'astnîvisandîna formên halê tevayî, halê bi hevra u halê ci u war dinivisim.

I. R'astnîvisandîna forma xeberên li halê tevayîda

Ew xeberên ku paşkoka wan bi sewta "v" -va tene gotinê, pêvîste bi vi cûr'eyî bêne nivisandinê:

Çav: Ewî belgê hewazê bi çavva zelîqand.

Zirav: Min kîmber bi bejna wê ziravva girêda.

Piristav: Ez u Piristavva çûne diwanxanê.

Xav: Pivaza bi goştê xavva hûr bike u têke kifte.

Ziv: Simo zincir kirî u seheta xwe bi zîncira zivva

kir.

2. R'astnîvisandîna forma xeberên li halê hevra'da

Li zîmanê meda xeberên wusan hene, ku paşkoka wan bi sewta "r" -va tê gotinê, mesele, kuṛ, keṛ, cêṛ, zêṛ û gele kê din. Li halê hevra'da xeberên awa pêvîste bi vi cûreyîbêne nivisandinê:

Kuṛ: Min ji kuṛra du cot sol kirine.

keṛ, Keṛ: Kulık bı keṛra çû hespa mirê ereban Bêcanê binın.
Cêr: Mışk lı qula cêrra derket.

Kevır: Mar lı ber kevırra kışiya.

Sor: Simo ber xaniye sorra çû.

Jir: Dersdar ji şagirtên jirra pêşkeş anin.

NASINIVISAR: Lı nıvisara K'urdên Siriyê û Tırkıyêda carnan paşp'ır'tıka "ra" cuda dınavısın: Mın ji kur ra got. Nıvı-sara vi cûreyi neraste, şaşe, lazıme pirtıka "ra" bı xebe-rêva bınavısın.

3. R'astnıvisandına forma xeberên lı halê ciwarda

Dı zımanê meda xeberên wusan hene, ku paşkoka wan bı sewtên "d" u "t" -va têne gotinê. Ew xeber nivı navên cınsi mêrın (nêrın), nivı ji xeberên keysetnavın (rengnavın):

a) Navên eslı mêr (nêr): gund, derd, K'urd, xort, dost u yên dın.

b) Rengnav: rınd, bılınd, kurt, xurt û yên dın.

Xeberên vi cûr'eyi yên eslı mêr lı halê ciwarda pêvıste awa bêne nıvisandınê:

Gund: Lı gundda mekteb saz kırıne, zaru dıçıne ser xwendınê.

K'urd: Lı nav mıletê K'urdda merıvên pêşketi gelekın.

Dost: Ew lı mala dostda ma, dost ne hışt bê.

Xort: Dı dılê xortda xem u xıyal ne man.

Xeberên rengnış pêvıste lı halê ciwarda wusan bênemıvisandınê:

Kurt: Lı rêzmana mine kurtda formên xeberan hatıne şı rovekırnê.

Bılınd: Em dersxana bılındda hın dıbın.

Rınd: Qelem lı destê keçıka rındda bû.

Lı forma berember kırınêda xeberên rengnış gerek bıvi cûr'eyi bêne nıvisandınê:

Ev rê ji wê rê kurtıre (lê nek kurtıre), dıwarê xanıyê me ji dıwarê xanıyê we bılındıre (lê nek bılındıre), beranê Rostem ji beranê Xudo xurtıre (lê nek xurtıre) u

yên dın.

R'astnivisandına xeberên ku paşkoka wan bî sewtên dengani-
va têne gotinê

I69. Lî zımanê meda çaxê paşkokên xeberan u paşp'irtikên formên halê navan lî rex hev têne gotinê, hingê lî nivisan dınêda gelek xeberan bî şaşî dınavısın. Bona r'astnivisandına wan xeberan ez lî jêrê çend qanûnên r'astnivisandinê dınavısım.

1. Xeberên ku paşkoka wan bî sewta dengani "i" -va têne gotinê pêviste lî halê hevbendi bî vi cûr'eyi bêne nivisandinê:

a) Kani: kaniya sar; xani: xaniyê bilind; meri: meriyê xêrxwez; car: cariya xatûnê; nêri: nêriyê nav pez; xirabi: xirabiya wan; qenci: ez qenciya te jî bir nakım; pîrani: pîranîyê mêrê gund lî çolê bûn; şirani: şiraniyê bûkê xwarım; mêrani: mêraniya wan mezin bû.

b) Serk'ari: serk'ariya partiye; serk'ariyê bike! sosya list: miletên sosyalistiyê; dijmanî: bî hevra dijmanîtiyê mekın; dijmanîtiya me gelek ne kışand; hevaltî: hevaltîya me; koma hevaltî: koma hevaltîyê u yê dın.

MASÎNIVÎSAR: Gelek caran lî nivisandinêda hinek dınavısın: kanya sar; serk'arya partyê; dostya miletên sosyalistiyê u yê dın. Nivisandına vi cûreyi ne raste, pêviste bınavısın mîna cûr'ê nav bendên "a" u "b" -da hatiye nivisandinê.

2. Xeberên ku paşkoka wan bî sewta "u" -va têne gotinê , pêviste bî vi cûreyi bêne nivisandinê: strû: strûyê ga; mê jû: mêjûyê serê wi; dû: dûyê agir; rû: rûyê wi; mû: mûyê serê wi. Carnan wan xeberan awa dınavısın: strye ga; mej yê serı; mûyê bızınê; ryê wi; dyê agir; Nivisandına vi cûr'eyi ne raste, şaşê.

3. Xeberên cınsî mêr, yê paşkoka wan bî sewta dengani "a" -va têne gotinê, bî du cûr'an lî nivisandinêda dınavı-

sin: ga: gaê me u gayê me; bira: biraê mın u birê mın; zeva: zevê me u zevayê me; ba: baê sar u bayê sar. Bı fıkıra mın nivisandına: "birayê mın", "gayê me", "birayê te", "zeva yê me", "bayê sar" raste.

NASINIVISAR: Lı xeberdanêda van xeberan lı halê çıvaneda bı vi cûr'eyi didine xebitandinê: Çermê gê (yanê çermê ga), dengê birê (yanê dengê bira); mala zevê (yanê mala zeva); lı ber bê (yanê lı ber ba) u yêñ dın. Herdu nivisandin ji rastın.

4. Lı zımanê meda gelek xeberên wusan hene, ku paşkoka wan bı sewta dengani "a" -va têne gotinê. Xeberên wusan lı halê hevbendida paşkoka xwe naguhêzın; mesele, par:para me zın; çıra: çıra biçûk; şıma: şıma zer; serma: serma çolê u yêñ dın. Lı halê tewangida (çıvaneda) paşkoka wan "a" tê guhastinê u lı şûna wê forma "ê" tê gotinê, mesele, kevirê pırê; şewqa çırê; lı ber sermê.

5. Komêk xeber lı zımanê meda hene, ku paşkoka wan bı sewta "e" -va tê gotinê. Ew xeber nivî xeberên esli jının, nivî ji xeberên esli mêrın.

Xeberên esli jın bı ser qanûna xwe têne guhastinê, xeberên esli mêr ser qanûna xwe têne guhastinê, mesele, halê hevbendida: pale: palê çolê; erebe: ereba mezin; sele: se-la nan; mele: melê gund; pere: perê zer; perde: perda dikayê. Halê çıvaneda: heqê pale; nirê erebê; nanê sêlê; kurê mele; qazinc kirina peran u yêñ dın.

6. Lı zımanê meda wusa ji xeberên wusan hene, ku paşkoka wan bı sewta "e" -va tê gotinê. Xeberên wusan lı halê hevbendida pêviste awa binivisın: rê: riya rast; dê: diyamm; kırê: kırıya malê; pê: piyê mın; sırê: sırıya mîne. Nivisandına rya teze, dya mın, sırıya mın, pyê mın, kırıya otaxê ne raste, şaşê.

7. Wusan ji çend xeberên wusan lı zımanê meda hene, ku paşkoka wan bı sewta dengani "u" -va tê gotinê, mesele, zaru, dudu, biru, xasu u yêñ dın. Xeberên awa pêviste lı ha-

lê hevbendida bî vî cûr'eyî bêne nivisandinê: zaruya min, yan ji zaruwên min; duduyê wî yan ji duduyên wî; birûyê reş, birûwên reş. Li halê çivaneda van xeberan pêvîste awa binî visin: dengê zaruwan; yê duduwan; mûyên biruyan u yên din.

R'astnivisandina sewta "1" li xeberanda

170. Li zimanê K'urdida sewta "1" sewteke gelek muhîme, ew sewta banga dîefîrîne u li nav xeberên yekbangî, dubangî, gelek bangida peyda dibe. Li xeberên yekbangida ew sewt hergav tê bîhistinê u nivisandinê, mesele: dil, mîl, zil, kîl, çîr, gir, liv, bîsk, mişk, çîlk, gîşk, rîşk, tîşt, dîz, sîst, dîms, pişt u gelekê din.

Li halê hevbendida u li halê çivaneda xeberên yekbangida sewta "1" nayê guhastinê u hergav çawan tê bîhistinê, wusan ji tê nivisandinê, lê nav xeberên dubangida u pîrbangida sewta "1" li axîriya halê hevbendida u li halê çivaneda nayê bîhistinê, yan ji nayê gotinê, mesele, sitil: sitla mezin, ava sitlê; bîzin: bîzna mezin, şîrê bîznê; dij min: derdê dijmin, dijmnê min; kîrîn: kîrna min, wextê kîr nê; mîrîn: mîrna bavê, wextê mîrnê; hesîn: hesnê germ, reş gê hesîn; mezin: meznê gund, gundê mezin.

Xeberên sê-çar bangî, yên ku paşkoka wan bî sewta "1" -va têne gotinê, li halê hevbendida u li halê çivaneda sewta "1" nayê gotinê u sebeb wê yekê wê sewtê gelek caran na nivîsin, mesele, halê hevbendî: nivisandna namê; naqîşandna diwar; rîxistna doşekê; veguhastna fêlan; çêrandna pez u gelekê din. Halê çivane: wextê rûniştinê; qelema nitirandnê; meydana revandnê; dersê xwendnê u yên din.

MASÎNIVÎSAR: Li vê kitêba xweda ez hemû xeberên dubangî, sê-çar bangî yên ku li paşkoka wanda sewta "1" tê gotinê li hemû halanda sewt "1" li paşkokêda dinivîsim; bî fîkîra min wusan başe, çimkî bî cûr'ekiye -kuştin: kuştina dijmin, meydana kuştinê; gotin: gotina min; wextê gotinê ez li wir

bûm; çêrandin: çêrandina pez; ewi pez ji çêrandinê ani, ma la xwendinê; xwendina min; bızın hat; bızına reş; şirê bızınê; mezin hat, mezinê gund; gazi mezinan bike; xwendin u nivisandin rehetin; kitêba xwendinê u nivisandinê.

R'astnivisandina xeberên ducarkiri

I/1. Li zimanê meda gelek xeberên ducarkiri hene, li nivisarêda wan xeberan bi cûr'eki nanivisin, hinek wan bi cûr'eki dinivisin, hinek ji bi cûr'eki din.

1- Xeberên ducarkiri, yên ku bi fikira xweva nêziki kirinê u bûyinê ne, bi fêlanra girêdayine, pêviste zaxê li nav carkirna wanda bê nivisandinê, mesele, reqe-req, vize-viz, nale-nal, zare-zar, vîre-vîr, gîre-gîr, paste-pist, gîrme-gîrm, xuşe-xuş, fişe-fiş, fîre-fîr, xule-xul, qaje-qaj, qije-gij u gelekê din.

Xebitandina van xeberên ducarkiri nişan dîke, ku ew bi fêlên kirin u bûyinêra girêdayine, ku kirin yan ji bûyin li dû hev diqewime: qije-qij kirin nişan dîke, ku li pey hev, li du hev dikin qijin.

2- Xên ji van xeberan li zimanê meda xeberên ducarkiri wan hene, yên ku paşkoka wan bi partikên -ok, -k, -i, -andin, -stan têne gotinê. Pêviste xeberên awa bi cuda (ducarkiri) nenivisin, gerek wan hergav bi hevva binivisin, çimki ew xeber gişk mina navan têne xebitandinê u fikira wan bi navanra girêdaye, mesele:

1. Mijmijok, gezgezok, firfîrok, kemkenok, barqbarqok, qarqarok, ganginok, leqleqok, şirşîrok, bilbalok, gergerok u gelekê din.

2. Gezgezk, mijmijk, xaşxaşk, rēşrēşk, bîrbîrk, zerzerk, mezmek, kîrkîrk, çîrçîrk, pîrpîrk u gelekê din.

3. Qulquli (qulqulki), sorsori (sorsorki), bîrbîrki (bîrbîri), zaxzaxi (zaxzaxki) hûrhûri (hûrhûrki) u gelekê din.

4. Pîrpatın, xımxımın, xulxulın, qacqıcın (qıcqıqıcın), mıl mılın, gulgulın, xıxıxışın u gelekê dın.

5. Pîrpatandın, xımxımandın, xulxulandın, gulgulandın, gır gırandın, çırçırandın u gelekê dın.

6. Gôr-gorıstan, dar-darıstan, çol-çolıstan, çiya-çiyas-tan, germ-germıstan u gelekê dın.

R'astnıvisandına xeberên jımaran

I72. Lı zımanê meda çend xeberên jımaran hene, ku rast nıvisın. Ew evın: deh, sed u çend xeberên jımaran yê̄n bargırani.

a) Xebera deh bı du cûr'an dınvısın: de û deh, wusan ji xeberên bargırani yê̄n bı arik'ariya xebera deh peyda bûne, bı du cûr'an dınvısın: a) yanzde, donzde, sêzde, çarde, panzde, şanzde, huvde, hijde, nozde; b) yanzdeh, donzdeh, sêzde, çardeh, panzdeh, şanzde, huvdeh, hijdeh, nozdeh. Nıvisara lı benda "a"-da raste, wusan ji bınvısın.

b) Xebera sed cûda dınvısın; lê wê xeberê lı nav xeberên bargıranıda du cûr'an dınvısın: a) dused, sêsed, çarsed, pênsed, şeşsed, hevtsed, nehsed, b) dusıd, sesıd, çarsıd, pencsıd, şeşsıd, hevsıd, nehsıd. Nıvisara lı benda "a"-da raste, wusan ji bınvısın.

c) Xeberên pêncsed, şeşsed, hevsted, heştsted, nehsed ji carnan dınvısın: pênsed, şesed, hevsted, heştsted, nesed. Pêviste bınvısın pêncsed, şeşsed, hevtsed, heştsted, nehsed, dehsed u yê̄n dın.

R'astnıvisandına fêlan

I73. Hemû fêlên hesane bınaxe, yê̄n efırandı u bargırani, yê̄n têne xebıtandınê çawan mesder (navê kırıne u bûyinê) lı halê rastda, halê hevbendıda u halê cıvaneda bı cûr'eki tê̄ ne nıvisandınê:

1. Fêlên hêsane binaxe: hatın u çûyin ne rebete; hatına me baş bû; çaxê hatinê em ne li wê bûn; ketın u rabûnawan; ketına dar; wextê rêketinê bû u yên dın.

2. Fêlên efirandi: kışandın; kışandına avê; revandın: revandına jinê; roja revandinê; gerandın: gerandına hespê; hespê bide gerandinê; nıvisandın: nıvisandına kitêbê; kitêb hate nıvisandinê u yên dın.

3. Fêlên efirandi yên pêşpirtıki: vekırın: vekırına deri; deri dane vekırinê? hılgirtın: hılgirtına barê gırın; mengena hılgirtinê; wergerandın: wergerandına kitêbê; wextê wergerandinê u yên dın.

Dı hemû wextanda pêşpirtıkên fêlên efirandi bergav bı fêlanra têne gotinê u nıvisandinê, mesele: vekırın: mın ve kır, venekır, vedıkır, vekırıbû, vekiriye, vedıkım, venakım, veke (yan ji vebıke), vemeke; wusan ji raxıstın: raxıst, ranexist, radıxıst, raxıstıbû, raxıstiye, radıxım, rānaxım, raxe, ramexe u yên dın.

R'astnıvisandına fêlên bargırani, yên ji navan u fêlên ardımı peyda bûyî

I74. Fêlên bargırani, yên ku ji navan u fêlên ardımı hatıne çekırinê, pêviste bı cûrê jêrın bêne nıvisandinê:

Navan li rex (kêleka) fêlên ardımı dınvısın, mesele, hazır kırın; nıvisandına wan gerek li guhastına wextanda bı vi cûr'eyi be. Mın hazır kır, hazır dıkır, hazır kırbû, hazır bıkira, hazır kiriye, ez hazır dıkım, ezê hazır bı kım, hazır bıke.

SPARTIN.

Van fêlên bargırani, yên ji navan u fêlên ardımı çêbûyî ne mina fêla "hazırkırın" veguhêzın: hın bûn, hın kırın, rast hatın, gazi kırın, nas kırın, azad bûn, azad kırın, nişan dan, çê kırın, ava kırın, dûr ketın.

175. Fêlên bargirani, yê ji xeberên ducarkiri u fêlên ardımı çêkiri fêviste bî vi cûr'eyi bêne nîvisandinê: xeberên ducarkiri pêviste lî rex fêlên ardımı (kırın u bûn)cu-da bînvîsîn, mesele, nalenal kırın, nale-nal dîke, nale-nal dîkir, nale-nal kırîye, nale-nal meke, nale-nal nakım, nale-nal bîkîn, nale-nal bîkîra.

SPARTIN.

Van fêlên bargirani, yê ji xeberên ducarkiri u fêlên ardımı hatine çêkırinê, mîna fêla nale-nal kırın lî hemû wextanda veguhêzîn: gaze-gaz kırın, qije-qij kırın, gîrme-gîrm kırın, xuşe-xuş kırın, çîrê-çîr kırın, pîste-pîst kırın.

R'astnîvisandin bînyata wextê berê yê fêlên dubangi

176. Lî zîmanê meda gelek fêlên dubangi, yê nederbas he-ne, ew bî paşkoka "in"-va têne ber çawan çawan mesder (navê bûyinê). Dî nîvisandinêda bînyata wan ya wextê berê bî sê cur'an dînvîsîn:

Mesder	bînyata	wextê	berê
fîrîn	a) fîrî	b) fîrîya	c) fîrîya
gerîn	gerî	gerîya	gerîya
dîrîn	dîrî	dîrîya	dîrîya
gîrîn	gîrî	gîrîya	gîrîya
bezîn	bezi	beziya	beziya
revîn	revî	revîya	revîya

Bî fîkra mîn nîvisandinê cûr'ê bîn stûna "a" u "b"-da raste, pêviste bînyata wextê berê ya fêlên nederbas herdem wûsan ji bînvîsîn. Mesele: ez gerîyam, tu gerîyayî, ew gerîya; ezê bigerîyama, tûyê bigerîyayî, ewê bigerîya u yê dîn.

- c) ez reşım, tu reşi, ew reşe; em, hûn ewana reşın.
 d) ez çarım, tu çari, ew çare; em, hûn, ewana çarın.

B.

- a) ez ım, tu yi, ew e; em ın, hûn ın, ewan ın.
 b) ez Kurmanc ım, tu Kurmanc i, ew Kurmanc e; em, hûn, ewana K'urd ın.
 c) ez reş ım, tu reş i, ew reş e; em, hûn, ewana reş ın.
 d) ez çar.ım, tu çar i, ew çar e; em, hûn, ewana çar ın.

Nivisandına ber benda "A" raste, ew bı edete, zûva wu san dınavısın, xwendın u nivisandına wi cûr'eyi bı hesantê xwendinê, gotinê u nivisandinê. Pêviste bı wi cûr'eyi ji bınavısın.

Nivisandına ber benda "B" teze lı litêratûra K'urdên Tırkiyêda dınavısın, ne ya edetiye, nivisandin, xwendın u gotına wi cûr'eyi ne hesane, lema ji ne lazım bı wi cûr'eyi bınavısın.

Nivisandına fêla "BÛYIN"ê (bûn)

179. Fêla bûyin (bûn) nivisarêda bı du cûr'an dınavısın: 1. Cûr'eki bı sewta "v" tê gotinê u tê nivisandinê, 2. Cûr'eki bı sewta "b"-va tê gotinê u tê nivisandin, mesele:

- a) dibûm, dibûyi, dibû, dibım, dibe, bıbım, bıbi, bıbe, bıbın.
 b) dıvım, dıvı, dıve, dıvum, bıvım, bıvı, bıve, bıvı u yêndın.

Nivisara lı benda "a"-da raste, bona r'astnivisandinê pêviste wusan ji bınavısın, nivisandinê wê fêlê gerek herdem bı vi cûr'eyi be: ez bûm, tû bûyi, ew bû; em, hûn, ewana bûn; ez dibûm, tu dibûyi, ew dibû; em, hûn, ewana; dıbûn; ez bûme, tuyi, ew bûye; em, hûn, ewana bûne; ez dıbım, tu dıbi, ew dibe; em, hûn, ewana dıbın; ezê bıbım, tuyê bıbi, ew bıbe; emê, hûnê, ewanayê bıbın.

NASÎNIVÎSAR: Fêla bûyin (bûn) didine xebitandinê çawan fêla ardîmiyê, bî arik'ariya wê jî navên fêlên bargirani çêdibin, mesele, ava bûn, qul bûn, ter bûn, xwar bûn, fire bûn. Pêviste fêlên bargirani, yên ku bî ardîmiya fêla bûyin jî navan hatine çêkirinê, cuda, lî rex hev binivîsîn: a va be, ava dibe, ava bike, ava kiribûn, ava dikim, ava nakim u yên din.

Navisandîna xeberên bî du cûr'an

180. Lî zîmanê meda gelek xeber hene, ku wan lî nivîsarêda bî du cûr'a dinivîsîn. Ew xeber evîn:

a) sibe, sibê	b) sive, sivê
sebeb, sebebi	sevev, sevevi
h'esab, h'esabdar	h'esav, h'esavdar
mek'teb	mek'tev
kîtêb, kîtêbxane	kîtêv, kîtêvxane
cab, cabdar,	cav, cavdar
xebat, xebatkar	xevat, xevatkar
xebitîn, xebitandin	xevitîn, xevitandin
dibêje, dibêjim	divêje, divêjim
dibe, dibin	dive, divin
dibine, dibinin	divine, divinin
bûm, bûbûm	vûm, vûvûm,
reben	reven
sabûn, sabûnçi	savûn, savûnçi
heb, hebek	hev, hevek
heber, xeberdan	xever, xeverdan

u gelekê din.

Lî xebirdanêda (axaftinêda) herdû cûr'e jî têne gotinê, lê lî nivîsarêda bona yekitiya nivîsandîna wan pêviste wana mina nivîsandîna lî benda "a"-da binivîsîn, nivîsandîna wi cûr'eyî r'aste.

181. Bı sebebiya cudatiya zaravan lı zımanê meda wusan ji cûr'e xeber hene, ku lı nivisarêda bı du cûr'an dınavısın. Pıraniya wan xeberan dı axaftınêda bı vi cûr'eyi têne gotınê;

a) durust	b) dırust
hınur	hınur
hubur	hubır
şuxul	şıxul
buhur	bıhur
buhurin	bıhurin
buhurandın	buhurandın
hukmet, hukumet	hıkmet, hukmet
hukum	hukım
bulbul	bılbul

Bı fıkıra mın nivisandına herdu cûr'an ji raste, lê bona yekitiya nivisandına zımanê me litêratûri pêviste nivisandına lı benda "b"-da hesab bıkın çawan nivisara rast u bı wi cûr'eyi ji bınavısın.

182. Lı zımanê me Kurmancida çend fêl hene, ku lı bınyata wanda sewta "u"-va têne gotınê, mesele xu(ji fêla xwerın), şıxul (ji fêla şıxulın), kuj (ji fêla kuştın) u yên dın. Çaxê veguhastına van fêlan lı şûna pirtıkêd "dı", "bı" dibêjin "du", "bu", mesele: duxum, buxum, duşxulım, buşxuli, dukujım, bukujım u yên dın. Lı nivisandınêda pêviste pirtıkên "dı", "bı" nenivısın "du", "bu", lê dı, bı: dıxum, bıxum, dışxulım, bışxuli, dıkujım, bıkuji.

183. Pevgırêkên "u" u "ji" lı xeberdanêda gelek çaran bı xeberên pêşiyêva têne gotınê u sebebi vê yekê lı nivisarêda wana tevi berên pêşiyê dınavısın, mesele:

a) ez u tuhatın	a) ez ji hatım
jin u mêr çûn	mın ji got

bav u bira
dost u dijmin

min çawan got wusa ji bû,
gundi ji li wur bûn

184. Bernavên bi cot u wusan ji bernavên kevn li, di, ji, bi u teze (ser, ber, nav, bin, jêr, jor, pêş, paş) bi hevra têne gotinê u sebebi vê yekê wana bi tev hev dinivîsîn, çar nan ji wana ji hev cuda dinivîsîn:

a) digel, ligel	b) di gel, li gel
berbi	ber bi
dibin, libin, jibin	di bin, li bin, ji bin
liser, jiser	li ser, ji ser
linav, jinav, dinav	li nav, ji nav, di nav
lijêr, jîjêr	li jêr, ji jêr
lipêş, jîpêş	li pêş, ji pêş
liber, jiber	li ber, ji ber

Pêviste mina nivîsandina li ber benda "b"-da binivîsîn, ew nivîsar r'aste, çimki nivîsandina bernavên kevn u teze bi tevayî xwendin u fehmkirina wan xwendevanan şaş di kîn, wana tirê ew xeberên t'ezene, ne bernavî. Bi tomerî (geleperî) gotî bi tev hev nivîsandina xeberan li zîmanê me da ne r'aste, xirabe. Bona vê yekê pêviste ez du meselan bi nivîsîm:

1. Ham dil bana banê mezin

2. Kaçûmadan çîye.

Ev herdu mesele ji nayên famkirinê. Mesela pêşîn: "ham dil bana (dilbana) banê mezin" nayê fehmkirin, çimki xeberên dil bana (dilbana) li zîmanê meda tune, ev xeber ji çar xeberan ji sebebi zû gotin u xeberdanê peyda bûne: ji ha, m (mîn), ji d (dit) li û ban (an) yanê ha mîn di li bana banê mezin. Wusan ji xebara "kaçûmadan" ji çar xeberan gihîştine hev: "ka çû ma dan". Westê zaro bi hevra têderxistinok dilizîn, ew dibêjin "kaçûmadan çîye"? Ev xeberên "ka, çû,

ma, dan" b1 tevayi dibêjin, ku kesek tê dernexe. Eger em
ji qanûnên r'astnîvisandîne hin ne bin, çawan diaxivîn, wu-
san ji binivîsîn, emê r'ast u çep herin, tu caran qanûnên
r'ast yê r'astnîvisandîna zîmanê dayka xwe hin nabîn.

S I N T A K S I S (R I S T E S A Z I)

185. Sintaksis (ristesazi) zanista sazkirin u çêkirina rîsta (hevokane); ew şirovedike bi çî teherî rîste (hevok yan ji cumle) ji xeberan çê dibîn, çawan bendên xeberan li hevokanda li hev tên, çawan hevok bi hevra têne girêdanê u çend cûr'e hevok li xeberdanêda (axaftinêda) hene.

Lî hev hatina xeberan u çêkirina hevokan
(cumlan)

Hevok (cumle):

186. Hevok ji xeberan çê dibîn. Çaxê em xeber didin, em fîkîra xwe bi xeberan dibêjin. Fîkîra temam tê gotinê bi ari'k'ariya bi hevra girêdana komên xeberan, mesele:

Sibe safî bû; Hewa xweş bû; bîna min derket; baran di bare; tari kete e'rdê.

Di vê benda jorînda pênc fîkîrên temam hatine gotinê, her fîkîrek hatiye gotinê bi çend xeberan, benda wan xeberan bi hevra hatiye girêdanê, yan ji benda wan xeberan li hev hatiye.

Navên xeberên li hev tên u fîkîreke temam nişan dîkin danine hevok. Li xeberdanêda (axaftinêda) hevok bi gotina nîzm u bilind ji hev têne cudakirinê. Li nivîsarêda cumla bi ari'k'ariya nîqatkan u nişanên pîrsan u heyholanê ji hev cuda dinivîsin, mesele:

Lî pêşberî gundê me çiyayê Elegezê bû, serê çiya mij û dûman girtî bû; me ji dûrva şemala lempa êlêktrîkê dit, em ji ciyê xwe rabûn, ketne rê u me xwe bi lempa elektrîkê girt, çûn.

Parên Hevokê

187. Ji wan xeberanra dibêjin parên (beşên) hevokê, yê di hevokêda têne gotinê. Mesele: Koma eskerê dijmin sibê zû ser gundda girt.

Pîrs: - Kê ser gundda girt? Cab(bersiv): - Koma esker. Lî vira "koma esker" tê hesabkirinê çawan kiryar (fêker).

Pîrs: - Koma eskerê kê ser gundda girt? Cab: - Koma eskerê dijmin. Lî vira xeberên "eskerê dijmin" xebera "kom" şirovedikin.

Pîrs: - Koma eskerê kê ser gundda girt? Cab: - Koma eskerê dijmin ser gundda girt. Lî vira xebera "dijmin" xebera "esker" şirovedike;

Pîrs: - Koma eskerê dijmin çî kir? Cab: - Koma eskerê dijmin ser gundda girt.

Pîrs: - Kengê koma eskerê dijmin ser gundda girt? Cab: - Sibê zû ...ser gundda girt. Lî vira xeberên "sibê zû" fêla "ser ...da girt" şiro dîkin.

Pîrs: - Koma eskerê dijmin ser kêda girt? Cab: - Koma eskerê dijmin ser gundda girt. Lî vira xebera "gund" fêla ser....da girt şirovedike.

Ev xeberên jorin, yê ku caba (bersiv) didin, têne hesabkirinê parên hevokê. Bi giliki, eger wusane, divêt em bêjin, ku ji wan xeberanra dibêjin "parên hevokê", yê ku caba pîrsan didin.

Parên hevokê du cûr'ane. Ji cûr'ekira dibêjin "Parên sereke", ji cûr'e dinra dibêjên "parên nesereke". Parên hevokê yê sereke ew xeberin, yê ku fikira hevokê binaxe nîşan dîkin, mesele, gundi sibê zû rabûn, lî nav mêrgêra çûne serê çiya. Lî vê hevokêda xeberên "gundi rabûn; çûn" parên hevokê yê serekene, xeberên din ji parê hevokêne, lî ne yê serekene, ew her xeberên lî nav hevokêda yê sereke (- gundi rabûn ...çûn) şiro vedîkin. Lî wê hevokê da xe-

berên "sîbê zû" xebera "rabûn" şîrovedîkîn, çîmkî pîrs tê danîn. Gundi kengê rabûn? Cab tê gotinê: "Sîbê zû", xeberên "lî nav mêrgêra" xebera "çûn" şîrovedîkîn, çîmkî pîrs tê danîn: Lî nav çîra çûn? Xeberên "serê çîya" jî xebera "çûn" şîrovedîkîn, çîmkî pîrs tê danînê: "Gundi çûnê kiderê? Cab tê gotinê "çûne serê çîya".

Ev meseleyên jorin nişan dîkîn, ku parên hevokê yên seroke ew xeberin yên nişan dîkîn fikîra cumle a bînaxe (tan yati), lê parên hevokê yên nesereke ew xeberin, yên ku xeberên hevokê yên sereke şîro vedîkîn.

Lî hevokêda kiryar (fêlker), berkiryar (yan jî berkar) û felgotî têne hesabkirinê çawan parên hevokê sereke, lê xeberên wana şîrovedîkîn, têne hesabkirinê çawan parên cumle nesereke (yan jî xeberên şîrokerên parên hevokê sereke).

Hevokên hêsan, fire û nefire

188. Hevok lî Kurmancîda parevedîbîn ser sê koman: Hevokên hêsan, hevokên fire u hevokên nefire (teng).

1. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên hêsan, (ne fire), yên ku çê dibin her jî parên hevokê, yan jî her jî du-sê xeberan çêbûne. Mesele: baran bari, berf dibare, ba tê, ez dixûnim, Mîsto çû, roj derket, sîbe safibû.

2. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên hêsan fire, yan ku jî parên hevokê sereke u nesereke çêbûne, yan jî çê dibin. Mesele, Îsal me dereng xwendina mektaba jorin xilas kir. Êvarê xort u keç jî malan derketin, çûn meydana reqsê; Mamosteyê zîma nê Kurdi rind şîrovekir. Jîna jîr zû radibe, taştê hazirdî ke.

Hevoka navan

189. Jî wê hevokêra dibêjin hevoka navan, ya ku her bî tenê jî navên heynê çêdibe. Dî Kurmancîda du cûr'e hevokên

navan hene:

1. Cûr'eki hevoka navan her jî du navên heynê tê çêkirinê.

2. Cûr'eki jî gelek navên heynê (jî sê -çar u penc navan) tê çêkirinê.

Herdu cûr'ê hevokên navan bi arik'ariya partikên hev-
bendi "a", "ê" "ên" yan jî "êt" (êd) çêdibin. Ev partik e-
leqetiya (pêvendiya) nişan dakin, mesele, a) ferizê wetên;
partiya demokrat; serwerê gund; dostiya miletan; welatên
sosialisti; Rostemê Kekan, Reşitê Ozman. b) ferizê welatê
Kurdistanê; partiya demokratiya azadi; şerê azadkirna mile-
tên bîndest; Keleşê Xudoê Sêlimê sipki; Qeremanê rêspûbli-
ka Sovêtê sosialistiyê.

Hevokên nava yên têkel (tev hev)

190. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên nava yên têkel (tev
hev), yên jî navên heyinê, xeysetnavan u cinavan çê dibin,
yan jî hatine çêkirinê. Hevokên vi cûr'eyî jî bi arik'ari-
ya partikên "a", "ê", "ên", "et" yan jî "êd" bi hevra têne
girêdanê u ew partikên eleqetiya (pêvendiya) wan bi hevra
nişan dakin. Mesele:

1. Bejna bilind; çiqilêdirêj; belgên biçûk; konê reş; ci-
narê baş; keçika bedew; kitêba sor; xaniyê fireh; zimanê gi-
rîn.

2. Bejna Seyranêye bilind (yan jî bejna Seyranê a bilind);
konê reşî mezin (yan jî konê reş ê mezin); kevçiyê zêrini
dirêj (yan jî kevçiyê zêrin ê mezin); r'êzmana zimanê Kur-
di ya kurt.

3. Bejna mine bilind (yan jî bejna min ya bilind); xeber-
dana teye Kurdi (yan jî xeberdana te ya Kurdi).

Xeberên tayinkirî u tayinker lî hevoka navanda

191. Lî hevoka navanda u lî hevoka navan yên têkel nav pa-

ravedibin ser navên tayinkiri u navên tayinker. Navên tayinkiri ew navin, yên li hevoka navanda li pêşiyê tê gotinê u tê nişankirinê şan ji tê kîşkirinê, tê e'yan kirinê, xeysetê wi, reng u rûyê wi çiyê u eleqetiya (pêwendiya) wi çiyê bi nav, xeysetnav u cinavên li du wi têne gotinê, mesele:

- a) bejna bilid; giliyê r'ast; dostê baş; kaniya sar.
- b) Qeremanê welat; serwerê gund; deşta Rewanê; meydana şerê serxwebûnê.
- c) Qeremanê welatê me; giliyê wiye r'ast (yan ji giliyê wi yên r'ast).
- d) Hevalê minî xêrxwez (yan ji hevalê min yê xêrxwez); meydana şerê azadbûna me u yên din.

Li hevoka navanda li şûna xebera tayinkiri (sereke) navên heyinê xeysetnav, mesder (navê kirin u bûyinê) u xeberên jîmaran têne xebitandinê, mesele:

1. Navên heyinê li şûna xebera tayinkiri li hevoka navanda:

Fêrizê welat; partiya azadixwez; Riya rast; serkarê xebatkars; ava sar; konê reş; mala mezin; hevalê min; cînarê baş u yên din.

2. Mesder (navên kirin u bûyinê) li şûna xebera tayinkiri li hevoka navanda:

Kirina min; gotina şivan; hatina esker; çêkirina xani; nivisandina kitêbê; qijina zaruwan; şkestina şûşê; rabûna xelqê Kurdistanê; serxwebûna mîletên bîndest u yêdin.

3. Xeysetnav li şûna xebera tayinkiri li hevoka navanda:

Bedewa gund; delala malê; germa havina welatê rojhat; rînda nava malên sipkanda; belengazên gund; şirina min; delalê dilê wi.

4. Navên jîmaran li şûna xeberên tayinkiri li hevoka navanda:

Çaxê navê jîmara li şûna xeberên tayinkiri li hevoka navanda têne xebitandinê, hingê ew li forma gelekaniya tê-

ne gotinê:

Dûduê pêşin; sîsê paşên; çarê min; pêncê wi; şeşê teze; bistê meha gulanê; çarde deqîqê sehetê u yên din.

NASINIVISAR: Jimara "yek" lî şûna xebera tayinkirî lî hevoka navanda tê xebitandinê çawa navê ducînsî: yeka min; yekê gulanê.

Xeberên tayinker lî hevoka navanda

192. Ji wan xeberanra dibêjin "xeberên tayinker", yên ku lî dû xebera tayinkirîda têne gotinê u xwerû u reng u rêyê wê nişan dîkin. Xeberên tayinker caba van pîrsên jêrin dîdîn: çawane? kija ne? çiqase? ya kê? ya çî? Mesele:

Giliyê r'ast. Pîrs: Giliyê çawa? Cab: - Giliyê r'ast; berxa xurt. Pîrs: kijan berx? Cab: -Berxa xurt; kitêba Mîsto. Pîrs: -Kitêba kê? Cab: -Kitêba Mîsta (yan ji ya Mîsto); Qîza Seyranê. Pîrs: -Qîza kê? Cab: -Qîza Seyranê (yan ji ya Seyranê); xebata malê. Pîrs: -Xebata çî? Cab: -Xebata malê; belgê darê. Pîrs: -Balgê çî? Cab: -Belgê darê (yan ji ya darê) u yên din.

193. Lî hevoka navanda lî şûna xebera tayinker navên heyinê xeysetnav, mesder (navên kîrîn u bûyinê) u cinav têne xebitandinê, mesele:

I. Navê heyinê lî şûna xebera tayinker lî hevoka navanda:

Çaxê navê heyinê lî şûna xebera tayinker lî hevoka navanda têne xebitandinê, hingê ew eleqetîya (pêvendiya) arzi ti nişandîkin, yan ji nişan dîkin, ku tîştê jî tîştê din peyda bûye (çê bûye); yan ji tîştê tê hesabkirinê malê arzi, malê merîki, yê kesekî, mesele:

Çiqilê darê; belgê kitêbê; şîrê çêlêkê; rîya hesûn; avayî; gihayê mêrgê; gola Wanê; hevaltîya gundiya; berxa miyê; welatê Kurdistan; partiya komûnîstan; folklorê Kurdî; xwendina Kurmancî; nivîsandina çirokan; serokê komeleyê; şikilê Fêrizê gund; civata gundiyan Sengerê u yên din.

2. Xeysetnav li şûna tayinker li hevoka navanda:

Çaxê xeysetnav li şûna xebera tayinker li hevoka navanda têne xebitandinê, hingê ew reng u rûyê xeberên tayin kiri nişan dîkin, mesele:

Mala bîlind; dengê ziz; berxa sor; şeva reş; roja safî; dara hêşine bîlind; xaniyê mezîni çarqati; meydana fire u yê din.

3. Mesder li şûna xebera tayinker li hevoka navanda:

Çaxê mesder li şûna xebera tayinker li hevoka navanda têne xebitandinê hingê ew nişan dîkin, ku filan kîrîn yan jî filan bûyin divêt bê kîrîn, biqewime, yan jî divêt bibe, mesele:

Kitêba xwendinê; deftera nivisandinê; giliyê gotinê; pîrsa azadbûnê; mala rehetbûnê; meydana listinê; teştî kînc şuştinê; rawestga cêribandinê; ava vexwerinê; nanê parevekirinê; şerê biraquştinê u yê din.

4. Cinav li şûna xebera tayinker li hevoka navanda:

Çaxê cinavên çivane li şûna xebera tayinker li hevoka navanda têne xebitandinê, hingê ew eleqetiya (pêvendiya) ar zitiyê nişan dîkin, ku filan tîşt, yan jî filan kes yê filan kesiye, filan tîştîye, mesele:

Mala mî; birê te; xûşka wê, kitêba wi, dostê me; xwendina wan, bavê wê u yê din

PIRS:

1. Bêjîn, çiye xebera tayinkirî u li kiderê li hevoka navanda têne gotinê?

2. Bêjîn, çend cûr'ê xeber li şûna xebera tayinkirî têne gotin.

3. Bêjîn, çaxê cinav u navên heyinê li şûna xebera tayinker têne gotinê, ew çî nişan dîkin?

4. Bêjîn, çiye xebera tayinker u çend cûr'ê xeber li şûna wi li hevoka navanda têne xebitandinê?

SPARTIN.

Hevokên jêrîn bixûnîn u nişan bîkin, li kiderê li şû-

na xebra tayinker çı xeber hatine xebitandinê.

Lı gundê tezeda xaniyê kinonişankırınê hatiye çêkırinê; Lı gundê meda mekteba nivin vebûye; Lı hewşa fîreda da rên bilind hêşin dibin; merivên jêhati jı xortên gundê me derketine; Bejna Seyranê ya zırav bı wi xwe hat; Kıtêbên xwendinê arzan bûn; Taxa razanê teng bû; Cinarên we komeke didine hev; Dostiya mîletên Sovêtê; Şirê çêlekan vexun; Bı-lindiya diwarê mala Mısto pênc mêtır bûn; Meydana gulaşgır tinê; Ez tucaran hevaltiya baş jı bir nakım; Cıvata mamostayên mektebên navin ya zımanê daykê xılas bû; Yekitiya rêş pûblikên Soveti (yê) sosyalisti (yê) organa bınci ya partiya komûnistî (yê); Komitêta partiya komûnistên rêşpûblika dêmoqrati; Kıtêba zımanê Kurdi u yên dın.

Parên hevokê yên sereke

194. Dı hevoka xeberdanêda sê parên wên sereke hene, ew her sê par tê evın: kırıyar (fêlker), fêloti u berfêlker (berkırıyar). Lı dora van her sê parên hevokê xeberên şıroker yên parên hevokê nesereke têne gotinê.

Kırıyar (fêlker)

195. Kırıyar yan jı fêlker ew xebere, ya ku nişan dike, ku merivek; yan tıştek dike, yan tıştek lı tışte dın dike, yan jı nişan dike tıştek lı filan tışti diqewime, merivek işeki, şıxuleki dike, hergav iş u karê wi, fêlê wi kırıneke, le ma jı jêra dibêjin kırıyar, fêlker.

Fêlker (kırıyar) caba van pırsa didın: kî, kê, çı, çı dike? Mesele;

Çı ket? Cab: - Kevır ket; Çı dibare?: Cab: - Baran dı bare; Kê distrê? Cab: - Şıvan distrê; Kê dınvise? Cab: - Ez dınvısım; Kê kır? Cab: - Mın kır; Kê got? Cab: - Mın got; Kê revî? Cab: Gundi revî.

Lı vıra xeberên "kevir", "baran", "şivan", "ez", "mın", "gundi" kıryarên (fêlkerın), çımkı ew caba pırsa dıdın u nişan dıkın, ku kırınêk yan ji bûyinek, işek, karek tê kırınê u qewmandınê. Lema ji navê meriv u tışt, iş u kar dıke, yan ji kırıye danine kıryar (fêlker). Lı zımanê meda pırani kıryar lı destpêka hevokêda tê gotınê: Şivan dıstra, şivan dıstrê, gundi hat, gundi tê, mın got, ew revı u yên dın.

Fêlgoti

196. Jı wê xeberêra dibêjın fêlgoti, ya ku kırın, bûyına kıryar nişan dıke, e'lam dıke, ku meriyek işeki, kareki dıke yan ji, tıştek dıqewıme, fêlgoti caba van pırsa dıde: kıçı dıke?; kı lı çı halıdaye?; çı çawane?; kı kiye?; çı kıye?; kıjane?; çı qewımı?; çı dıbe?; kê kır? Mesele:

Baran dıbare; pırs: çı debe, çı dıqewıme? cab:dıbare; çı ket? cab: berf ket; kıtêb sore; Mın nıvısı; Mısto kır; Şivan dıstrê; Zaru dıxûne; av dıkele; ew direve; te got; Xudo hat; ez dibêjım, hûn revı.

Lı vıra xeberên "dıbare", "ket", "sore", "nıvısı", "dıstrê", "dıkele", "dıreve", "got", "hat", "dibêjım", "revı" fêlgotine, çımkı ew nişan dıkın, yan ji dibêjın ci bû, qewımı, hate kırın. Fêlgoti lı hevokêda pırani lı paşi kıryar tê gotınê: baran bari, berf ket, şivan hat, zarû dıxûnı, ewı got, mın anı, gundiyan revand, şivan çû.

SPARTIN.

1. Van hevokên jêrın bıxûnı u wan lı deftera xweda bıvısın.

2. Lı bıniya wan xeberanda bınvısın kıjan kıryarın, kıjan xeber ji fêlgotine.

Dergevan zengıl xıst, zaruwan dengê zengıl bıhist, gışk revın, çûne dersxanê; Sımo hışyar bû; şagırtan dengê zengıl bıhistûn; wana çentê xwe hıldan u ber bı mektebê revın;

Fırinde jorda hate xarê, lı meydanê dani; Fırindevan jı fı rındê derket; Ew ber bı günd çû; Lı mêrgê gul dıgahijın, bı na xweş jı gulan tê; Bahar hat kêfa me xwe xweş bû; Me des tê hev girt; Keçıka govend girt; Xort dilızın, hewar jı me ra hat; Wana komek da me; qewata wı tune, derva sare, were mal; dû biland dibe, ağır ve dise; Sımo jı mııra qenci kır, ez tu cara jı bir nakım.

Lı hev hatına kırıyar u fêlgoti lı hevokêda

197. Formên yekani u gelekani yên kırıyar lı halê rastda bı arik'ariya paşkokên fêlgotiya tê nişankarınê, mesele:

Lı jımara yekanida: Gundi lı çolê dixebiti; Pale dahat malê; Baran dıbari; Xort diçû dersxanê; Jı dırva çırak diçırûse; Sıbêda xort radıbû.

Lı jımara gelekânida: Gundi lı çolê dixebitın; Pale dihatın; Xulolik dibarin; Xort diçûne dersxanê; jı dırva çıra diçırûsın; sıbêda xort radıbûn.

1. Eger du - sê kırıyar lı hevokêda bêne gotinê, hingê paşkoka fêlgoti lı forma jımara gelekânida tê xebitandinê u bı vi cûr'eyi benda fêlker (kırıyar) u fêlgoti lı hev tên, mesele:

Pale u gundi dixebitın; Ba û baran dihatın; Kur u keç lı mektebê dixûnın; Mışk u mar ketne qula xwe; Çiya u bani hêşin dıkın; Lı mêrgê gul u sosın dıgahijın, qız u bûk gula diçının; Xûşk u bırava çûne dersxanê; Em malêva lı Gule sorê dıman; Ez u hevalê xweva hatne vıra; Emê bı heval u hoğırava arik'ari we bıkın.

2. Lı Kurmancida bı forma paşkoka bıryarva ne aşkeraye, kırıyar lı jımara yekânidaye, yan jı lı jımara gelekânidaye. Hingê jımar wı lı forma paşkoka fêlgotida tê gotinê, mesele: Pale hat; pale hatın; Gundi xebiti, gundi xebitın; Xort diçû, xort diçûn; Meri rabû, meri rabûn; Şagirt dixûne, şagirt dixûnın.

3. Eger lı şûna xebera kıryar cinav bêne xebitandinê, hıngê benda jımara yekani u gelekani ya kıryar u fêlgoti lı hev tên, mesele:

- a) Ez hatım, tu hati, ew hat.
- b) Em hatın, hun hatın, ewan hatın.

4. Eger fêlgoti fêla derbas be u lı wextê berêda hatıbe xebitandinê, hıngê bênda jımara yekani u gelekani ya kıryar u fêlgoti lı hev nayê, mesele:

- a) Mın kır, te kır, ewi kır, ewê kır.
- b) Me kır, we kır, ewana kır.

NASİNIVİSAR: Jımara yekani u gelekani ya kıryar (fêlker) lı paşkoka fêlgotiyada nayên nişankırınê, lı formên kıryarda têne gotinê: "Mın kır" nişan dıke, ku bın bı tenê kır, lê "me kır" nişan dıke, ku nek mın tenê kır, lê tev (dı gel) mın merivên dın ji, kırın.

NASİNIVİSAR: Eger navên heyinê lı şûna xebera kıryar bêne xebitandin u eger fêlgoti fêla derbas be u lı wextê berêda bê gotinê, hıngê kıryar lı du formada tê xebitandinê: Forma yekanida u forma gelekani (binêre jêrê)

Formên kıryar u lı hev hatına wan bı formên fêlgotira

I98. Çaxê lı hevokêda navên heyinê, cinav, xeysetnav û mesder têne xebitandinê çawa kıryar, hıngê ew lı du formada têne gotinê.

- a) Kıryar lı forma jımara yekanida.
- b) Kıryar lı forma jımara gelekani.

Kıryar lı forma jımara yekanida

I. Lı hevokêda lı forma jımara yekanida têne xebitandinê lı hemû wextên fêlên nederbusda u jımara wan lı paşkoka fêlgotiyada tê nişankırınê, mesele:

Baran dıbare, çêlek dıçêre, çêlek dıçêrın, ga hat, ga

hatın, mêr revî, mêr revin, pale dıxebiti, pale dıxebıtın, jın çû, jın çûn, dar ket, dar ketın, sêv gıhiştiye, sêv gıhiştine u yên dın.

2. Lî hevokêda kıryar wusan ji lî forma yekanida têne xebıtandinê her lî xebıtandına fêlên derbas lî wextê nihada u jımara wan lî paşkoka fêlgotiyêda tê nişankırınê; mesele:

Şagirt dınvise, şagirt dınvısın; Xort dibêje, xort debêjin; Qiz dilize, qiz dilızın; Şıvan dıçêrine, şıvan dıçêrinın; Zaru dıxûne, zaru dıxûnın u yên dın.

3. Eger lî hevokêda fêlgoti fêla derbas be u lî wextê berêda bê xebıtandinê, kıryar we lî forma yekani halê çıvane da bêne gotinê:

Forma çıvane ya kıryarê esli jın "ê" tê gotinê, lê forma çıvane ya kıryarê esli mêr tê gotinê "i" (eger kıryar bî paşkoka "ek"-va be).

a) Baranê vekır; Çêlekê golik ani; Xezalê tevn vegırt; Jınê got; Kevaniyê nan pa't; Seyranê gore çêkır; Sinemê stra; Sinemê got.

b) Cinareki dit; Xorteki ani; Hevaleki nıvısı; Merıveki got; Beraneki xwer; Mêreki kuşt; Şıvaneki bır; Gundiki ani; Kêncbereki xwest.

c) Cinar dit; Xort ani; Heval nıvısı; Merıv got; Beran xwer; Mêr kuşt; Şıvan bır; Gundi ani; Rêncber xwest u yên dın.

MAE INIVISAR: Hinek navên esli mêr lî forma çıvane yekanida lî çûna kıryarê fêlgotiya fêlê derbas lî wextê berêda forma xwe diguhêzin: -Sewta dengani ya hundurê wan -"a" derbasî "ê" dibe, mesele: ga (gê). nır şkenand; Şıvan (şêvên) got; Cinar (cinêr) komek da mın; Agır (êgır) ew şewıtand; Bıra (bırê) name jêra şand.

4. Kıryarê fêlgotiya fêlê derbas lî wextê berêda lî jımara gelekani forma xwe gelekani "a" (an) distının, mesele:

Jına (n) got; Kevaniya (n) pa't; Cınara (n) komek da mın; Xorta (n) lî derva dılist; Keçıka (n) pıncar dıçını;

şagirtan name dînivisi.

Lî wextê berêda jîmara yekani û gelekani ya kiryar lî forma wida têne nişankirinê, fêlgoti her gav lî formekêdaye, mesele:

Şivan kır, şivanan kır; Keçika got, keçikê, got; Şagirt nivisi, şagirtan nivisi; Cinar komek da min, cinara komek da min û yên din.

Meseleyên jorin nişan dîkin, ku kiryar lî jîmara ge-
lekanidaye, lê fêlgoti lî jîmara yekanidaye, benda wan lî
hev nayê..

5. Çaxê navê jîmaran lî şûna kiryarê fêlên derbas lî wex-
tên berêda têne xebitandinê, hingê ew jî mina navên heyinê
forma xwe distinin paşpirtika "a" (an): mesele duduwa(n) ez
ditim, çara(n) ani, pênc(a) qet tîştêk nekır, deha(n) in-
tam da, heyşt(a) neda.

NASÎNIVÎSAR:

1. Çaxê navê hejmara lî pêşiya navê heyinê têne xebitan-
dinê u nişan dîkin çend kesan, yan jî çiqas meriya iş kır,
hingê paşpirtika gelekani zêdeyi ser navê heyinê dibe, me-
sele: pênc xorta(n) mekteb xilas kır, sê xorta(n) intamê
da, du hevala(n) jî minra pêşkêş şandin, çar meriya gazi
wi kır, deh pala çêkır.

2. Eger navê hejmara "yek" lî şûna kiryarê esli jin be,
forma çivane "ê" distine; eger lî şûna kiryarê esli mêr be,
wê forma xwe çivane pirtika "i" distine:

a) du qiz lî wê derê bûn, yekê got.

b) du xort hin dibûn, yeki rind dixwend.

SPARTIN.

1. Van hevokên jêrin bixûnin u nişan bikin, lî kiderê
kiryar hatine gotinê.

2. Nişan bikin, lî kiderê jî fêlgoti hatine gotinê

Sibe bû; baran bari; xewa hingori xilas bû, lê min ne
dixwest ez jî xewa hingori rabûna; dayka min ez hişyar kı-
rım; Meriki dıkr derge vekıra, lê ew ve ne dibû; nişkêva

deri vebû u kara mine calebelek revî, hate cem min; Ez ra-
bûme ser xwe u bî kara xwe mijûl bûm.

Berkıryar (berkar)

199. Jî wê xeberêra dibêjin berkıryar, ya ku lî ber kıryar
(berkar) tê xebitandinê. Berkıryar iş u karê kıryar nişan
dıke, nişan dıke çî kar, çî iş lî ber wiye, ku ew bıke, yan
jî dıke, yan jî kıriye.

Xebitandina berkıryar (berkar) bî fêlên derbasra gi-
rêdaye; çaxê fêlên derbas lî hevokêda têne xebitandinê, hın
gê dıvêt pêra bê gotinê kıryar lî ser çî iş u kar dıke.

1. Çaxê berkıryar lî hevoka fêlên derbasda lî forma wex-
tê nihada tê xebitandinê, hingê ew lî halê çıvaneda têne go-
tinê: berkıryarê esli jin lî forma xweda têne xebitandinê,
berkıryarê esli mêr lî forma xweda têne xebitandinê.

a) Ez kitêbê dınvısım; Bekir namê dıxûne; Nıvıskar çı-
rokê dınvıse; Almast kıttanê dıdırû; Ew xûşkê hez dıke.

b) Ew şıvan hez dıke; Zarû nan dıxwe; Bekir xanî çêdıke;
Şagirt ders dıxûne; Almast kıras dıdırû.

c) Ez kitêban dınvısım; Bekir nama dıxûne; nıvıskar çı-
rokan dınvıse; Ew şıvanan hez dıke; Şagirt dersan dıxûne;
Almast kırasa dıdırû.

2. Eger berkıryar lî hevoka fêlên derbasda be û fêl lî
forma wextê berêda be, hingê forma berkıryar nayê guhastı-
nê, yekani u gelekaniya wi lî paşkoka fêlgotiyêda têne ni-
şankırınê, mesele:

a) Mın kitêb xwend; Me keçık dıt; Zaru totık xwer; Gul-
zerê kıras dırû; Şıvan beran bır; Reşıt sêv xwer.

b) Mın kitêb xwendın; Me keçık dıtın; Zaru totık xwerın;
Gulizerê kıras dırûtın; Şıvan beran bırın; Reşıt sêv xwe-
rın.

Meseleyên jorın nişan dıkın, ku jimara yekani û gele-
kani ya berkıryar lî paşkoka fêlgotida tê nişan kıırınê (mın

kitêb xwend u min kitêb xwendin).

3. Lî hevokêda nek bî tenê navên heyinê lî şûna xebera berkiryar têne xebitandinê, têda wusan jî cinav, navê jîmara u çend keysetnav têne xebitandinê, mesele:

a) Cinav lî şûna berkiryar: Çaxê cinav lî şûna berkiryar lî hevoka fêlên derbasda lî wextê berêda têne gotinê, hingê jîmara wan lî forma wanda têne nişankirinê u jîmara wan ye kani u jîmara fêlgotiyê lî hev tê, mesele: Bekir tu diti, Semend ez hez dikirîm, Misto ew bîr (dit); Bekir hûn dîtî, Semend em hez dikirîm; Misto ew dîtî.

b) Navê jîmarê lî şûna berkiryar: Mîn pênc dane wî, çar jî xwera anin; Ewî yek da min, sîsê dane Misto; Mîn şeş kî têb kirin; Ewî du heb danê.

c) Mesder lî şûna berkiryar: Mîn xwendin dîzanibû; Şivan stran distîra; Me kuştin ne dixwest; Mîn hatin u çûyin hez ne dikir.

SPARTIN.

1. Giliyên jêrîn - "Rabûn u rûniştin" bixûnîn u lî deftera xweda binivîsîn.

2. Lî bîniya xeberên "kiryar", berkiryar u "fêlgoti" da zaxê binivîsîn u nişan bikin kîjan berkiryare, kîjan kiryare, kîjan jî fêlgotiye.

RABÛN U RÛNIŞTIN

Kurd gelek bî edeb u terbiyetine. Rabûn u rûniştina wan, dan u stendina wan bî rêz u tertibin. Kurd nazik, giran u ciwanmerdin. Xwediyê gotina xwene. Paşgotîniya xelkê, heval, hogir u biraderên xwe nakin. Dostê dostê xwene. Pîr na xêvin, gotina xwe bê rê u dirêj nakin. Gava ew erê an belê dibêjin, erê an belêye u gava na dibêjin, naye. Ew beriya ku tîşteki dibêjin, wî tîştî xweş didine eqilê xwe u êdî jî gotina xwe bî şûnda venagerin. Heke wan da, poş mam nabîn, bî dîlxweşi u camêri wada xwe tinin çih.

Gava jî keseki tiştêki dixwezîn, nabêjin "bide mîn", lê dibêjin "jî kerema xwe bide mîn". Ku jî wanra tiştêk ha te dan "spas" dibêjin u pê minetdariya xwe didin zanin.

Ku keseki banî wan kîr, ew dibêjin: "Lebê, an bifer-mû, an ez beni". Gava kesek tiştêk jî dipirse, ew lê vedigerînin: "Ez dîzanîm, an nîzanîm, an erê, an belê, na lo", lê nabêjin: "Hî, ha" u serê xwe na hejînin, ew dîzanîn, ku wîlo kîrîn kêmasiyeke.

Gava ew tiştêki vedixun bî edeb u isûl vedixun, hêdi-hêdi u bî edeb dîkîşînin, yê nî dorê xwe acîz nakîn.

Wadê ew lî ser xwerî nê u parî dî devê wandaye, mîlçe -mîlç u çelqe-çelq nakîn.

Heke ew dî civatekêda, dî nav xelkêda rûniştine, bî qîrçe-qîrç qîrîka xwe nakîn, hevalên dorê xwe acîz nakîn. Ew dîzanîn, ku wî tiştî kîrîn kêmasiyeke gelek mezîne.

Fêşbîrî lî jî nî zarokan nakîn, rê lî wan nabîrî nî. Wadê ew dîpeyvî nî, dengê xwe bîlînd nakî nî u heke yek dîpeyve, gotîna wî nabîrî nî u berîya ku ew axaftîna bîqedîne, dest bî peyvê nakî nî. Her rastîyê dibêjin, derewan nakî nî, ew dîzanî nî derew sêwîne. Ew dîsa dîzanî nî, ku derew çîqas zû jî bîbeze, dawî rastî wê dîgîre. Tûne Kurd, ku gotîna bav u ka lan: "Derewker u bê bext her rûreşî nî" nîzanbe.

Kurd dest u tîliyên xwe nakî nî dev u dîfî nî u guhê xwe u wan pê paqîj nakî nî. Gava ew dîkuxî nî an dîbîhênîjî nî, destê xwe an destmala xwe didî nî ber devê xwe.

Ew lî erdê tîf nakî nî. Goşt xwarîna ber dîranan tu nakî nî erdê. Arîya cîxara xwe dî nav civatekêda naweşî nî erdê. Lî zaroyên xwe nadî nî, wan bê sebebeke gîran na êşî nî nî, wan tîrsîyandî u çavşkênandî nakî nî. Ew dîzanî nî, ku heke wan wî lo kîr, pê derewker dîbî nî.

Çîqas jî bîenîrî nî, dîjûnan nakî nî, gotî nî u pîrsên xerab nabêjin; ew dîzanî nî, ku heke wan gotîneki xerab jî merovekîra gotî nî, wî jî kûrva bîrîndar dîkî nî. Ew dîzanî nî, ku bîrîna xenceran sax dîbî nî, lê bîrîna gotînan sax nabî nî.

Bê rê sund naxun u bê sebebeke giran xelkê nadin ber sundan. Dî nav axaftinêda, bî serê bav u pêşiyê xwe sund_{na} xwîn u bî serê bav kalê xelkê u gorâ wan jî sund naxwîn. Ew dîzanin, ku ev tîşt gelek kîrête.

Gava ew têne malekê u xwediyê malê banê wan dîke ser xwerinê u bî derew an jî ber şermisariya bê rê nabêjin ez têrim u bî delali têne ser sîfrê.

Wadê jî wan tîştêk tê pîrsin, xweş bala xwe didin gotinên pîrskeri, da ku bîkarin bî r'asti bersîva wî bîdîn.

Gava kesek jî wanra tîştêki dibêje, an qîse dîke, bî bîhnfireki guh didin u bî lez nabêjin: "Ez dîzanim, an min seh kîr".

Bî bala fîreh meriv hêj çêtir hin dibe.

Ew dîzanin ku ern u bîhtengi tîştêk ne qencin, nemaze lî ber merivên qels u belengaz u jin u zaroyan u dîlşkestî ya wan kêmasiyêke, şermasariyêke zor gewreye.

Kurd çavsoriya xwe lî xurtan dîkin, lî yên dî ser xwe ra dîkin, ne lî yên dî bîn xwera, ne lî yên kêmi xwe.

Jî kitêba K. Eli Bedîrxan

"Fêrbûna xwendina Kurdi", Paris, sala 1968

Komên Fêlgotiyan

200. Lî Kurmancida du komên fêlgoti hene: Fêlgotiyên hêsan u fêlgotiyên bargiran. Fêlgotiyên hêsan ew fêlên, yên xwe-rûnê, yên ku her bî tenê tektenê fêlîn, lê fêlgotiyê bargiran ew fêlên, yên ku pareke wan navin, yan pêşpirtîkîn, yan jî xeberne dinêne, para wan dîn fêlên ardîmîyêne. Her du komên fêlgotiya lî teherê r'asti, fermani u şertîda têne xebitandinê, mesele:

Teherê r'asti

201. Teherê r'asti nişan dîke, ku kîrîn, bûyin lî hemû wex

tanda tê kîrînê u diqewîme u şîka ner'astiyê têda tune, mesele:

1. Bıkırçi radîbe; Tucar dîçe; Şagirt hin dîbîn; Dersdar ders dîde.

2. Êvar bû, baran dîbarî; Avê hêdi pelemisk davêt; Mozê dîkîr vîzin; Ew çûbûn, nan ani bûn; Zarû raza bûn, qet yek hîşyar ne bû.

3. Navê wî lî dînyayê belav be u her kesê navê wî bêje; Mîsto jî Çaçanra name nivîsi, ku ew here gund serhatiya partiyê gîlî bike.

4. Ewî zûda caba mîn şandîye, ku Keleş jî şêher hatiye, xwendîna xîlas kîriye, hatiye malê.

Teherê Fermanî

202. Teherê fermanî nişan dîke, ku fêlgotî (kîrîn û bûyin) lî forma e'mîrkîrînêda têne gotî, ku yek dîke ser yê dî, ku ew îş u karekî bike, mesele:

Guhdar be, rînd bîbîhê; Were, jî mînra kaxezekê bînvîse, vê namê bîxûne; Navê xwe bêjî, navê we çîye? Qizno, herî, avê bînî, hevalno, dest bîdîne hev u bî mêranî piştîta hev bîgîrî.

Teherê Şertî

203. Teherê şertî yê fêlgotiyê nişan dîke, ku miyaserkîrî yan jî qedandîna kîrîn u bûyin kesekî, tîştêkî girêdaye bî kîrîn u bûyîna tîştêkî û kîrîna kesekî dînra yan jî tîştêkî dînra, sebeb wê yekê lî pêşîya fêlgotîya xeberên "eger", "wekî". "heke" têne gotî u fêlgotî lî forma şertîda têne xebîtandî, mesele:

I. Eger baran bîbarîya, nanê hêşî bîbûya; Eger te name bîqanda, mînê caba te bîda; Wekî hûn bîhatana, meyê hûn bîdîtana; Heke we bîxwenda, weyê rînd bîzanbûya.

2. Weki tu sibê bêyi, ezê kitêbê bîdîme te; Eger baran bîbare, nanê rîn hêşin bîbe; Heke hûn bîn, emê arik'ariwe bîkîn; Weki Keleş namê bîşîne, ezê caba wî bîdîm; Eger tu her roj dersê xwe bîxûnî, tuyê baş zanîbî.

NASÎNIVÎSAR: Gelek caran çaxê fêlgotî lî teherê şertida tê ne gotinê, xeberên "gelek", "weki", "heke", "xwezîl", "ge-rek" lî pêşîya fêlgotiya nayê gotinê, forma fêlgotiya bî xwe fîkîra teherê şerti nişan dîke, mesele: baran bîbarîya, nanê hêşin bûya baran bîbare, nanê hêşin bîbe u yên dîn.

Cur'ê hevokan

204. Lî Kurmancida sê cûr'e hevok hene. Ew her sê cûr'e evîn: 1. Hevokên qîsekîrînê, 2. Hevokên pîrskîrînê, 3. Hevokên heyholanê.

Hevokên qîsekîrînê

205. Jî wê hevokêra dibêjin hevoka qîsekîrînê, ya ku têda qîse yan jî gîlî derheqa tîştêkî, yan merîveki tê gotinê, mesele: Koçera bar kîr, ketne ser rê û berbî çiya çûn, ew hîlkîşiyane pala çiyê lî cîkî konên xwe vegirtin u têda man.

SPARTIN.

Nama jêrîn bîxûnîn u nişan bîkîn, lî kiderê hevoka qîsekîrînê hatiye gotinê.

NAME JI JIN U ZARÛWÊN MIN DELALRA

Lawên min delal u dayka wane xûnşîrîn!

Eva çar salîn, ku ez jî we dûr ketîme, çûme welatê Eyropê. Ez niha lî şêherê Marburgêda dijîm, ketîme ser xebatê, lî fabrika konsêrvanda dîxebîtim; xebata min barkîrîna bankê konsêrvane, ez u çend hevalên min, ew jî Kurdî, jî

sibê heta êvarê banka bar dîkin, dibîne şêher, lî mîxazê bar datînin. Qutiyên bankên konsêrvan dû pût - sê pûtînin gîranî, em lî ser hev rojê weke deh - dazdeh maşînê bar kirîninê bar dîkin u bar datînin u geleki diwestînin. Mîn geleki bira we kirîye, gelo hûn çawan dijin. De wextê ez jî malê çûm, get lî malê tiştêk tune bû;

Ez jî we dîrîm, destê mîn nagîhiye we, biçûkên mîn de lal, gura dayka xwe eziz bîkin, arik'ari wê bîkin, salekê paşê ezê vegerîm u bî salameti jî wera pêşkêşan binîm.

Jî aliê mîn hemû bira u pîsmamên xwe silav bîkin, ap û xalên xwe silav bîkin, heçî pîrsa mîn dîkin, jî ber mînva silav bîkin, ez çavên we radîmûsîm, xwedê bike ez zû berbî we bêm u we gîşkan bî sax u salamet bîbinîm. Mîn jî wera çend mark şandin, gelo we stand ya na? Bersîva mîn binîvîsî.

Bavê we Fermanê Xudeda.

Nav u nişanên mîn: Ferman Xudeda, Box 165, Marburg.

Hevokên Pîrsan

206. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên pîrsan, yê ku têda pîrs têne kirîninê derheqa tiştêkida yan jî merivêkida.

Lî Kurmancîda hevokên pîrsan bî du cûr'an têne çêkirîninê: a) Bî cûr'eki bî arik'ariya xeberên pîrsan: kê?, ki?, çî?, kîjan? çiqas?, çend?, kengê?, çî çax?, çîma?, sebeb çî? hevokên pîrskirîninê têne çêkirîninê. b) Cûr'eki jî bî arik'ariya teqla xeberên pîrsê u danîna nişana pîrsê lî kutayiya hevoka pîrsê.

1. Çîma tu nanîvisî? Lî kiderê hûn berhev bûne? Te çî got? Ki hate malê? Çend meriv xwendîninê dîzanî? Kengê temîvisara xwe temam kir? Sebeb çî hûn şêr dîkin?

2. Te xebata xwe kirîye? Ewî bîhistîye? Şagîrt dersê xwe dîrane? Tu rê dîzani? Dersdar hat? We fehîm kir? u yê dî. NASÎNÎVÎSAR: Eger hevoka pîrsan bê xeberên pîrskirîninê be û

teqla xeberan têda tune be, neyê gotinê, hingê hevok tê fehmkirinê çawan hevoka qisekirinê, mesele: Te xebata xwe kîriye; Ewi bîhistiye; Şagirt dersê xwe dîzane; Tu rê dîzani; Dersdar hat; We fehm kîr.

Hevoka heyholan

207. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên heyholan, yê ku têda xeber yan jî hey hol, hêlandin û axwaxin têne gotinê, mesele: Hey wayê! Lî min vi derdi! Hey hoy, de rabne ser xwe! Ax lî min! Ez nexweşim; peh, ev çî xwerineke xweşe! De baş, nexeyde, emê lî hev bîn; Pi, lavo! Min wusa negot! Peh-peh! Ew çiqas rinde; Lo-lo xorto! Tu kurê kêyi? Dayê! megiri, girin bîfeydaye; Bavo!, dengê te nayê min; Way- lê lêlê Seyranê! Of xweş!, de lo-lo, mêrê mêrano.

Hevokên bargiran

208. Jî wan hevokanra dibêjin hevokên bargiran, yê ku jî hevokên serbixwe lî rex hev têne rêzkirinê, yan jî jî hevokên ber bend u serbend têne rêzkirinê.

Hevokên bargiran, yê serbixwe

209. Lî Kurmancida çend hevokên serbixwe, ku bi arik'ariya pevgirêkan bi hevra têne girêdanê, lî rex hev têne gotinê çawan hevokên wekhev.

1. Xelkê lî dorê min girt, min jî wanra yek bi yek çî dî tibû û kîrîbû, gîlî kîr; Gur bi çavên xwe yê tûj u şerût lî min dînerî u xwe kar bête min; Ez u tu lî dersxanêda rû niştine.

2. Jî: Berf hat, baran jî pera hat; Wextê ez herme ser xebatê, hingê tu jî were; Duh min arik'ari te dîkîr, irojî tu arik'ari min bîke.

3. Ji...ji: Mêr ji, jîn ji lî neydanê berhev bûne; Lî mekteba meda keç ji, kur ji hin dîbîn.

4. Wusa ji: Te got: here xortan berhev bike, hini reqasê bike, ez çûm, min wusa ji kîr; Te çawa ez hin kîrîm, min wusa ji dersê xwe wusan ji hazîr kîrîn.

5. Ne...ne ji: Ne bavê wi heyê, ne ji dayka wi; Ez serwanda çûm, ne Mîsto lî cem wan bû, ne ji Bêkîr; Ez ne dixum gêlaza, ne ji dîdîm hevraza.

6. Yan (an): Ew reşê, yan sîpiyê? Cem we germe, yan sare? Tu xwendînê dîzani, yan na? Tuyê bêyi, an na?

7. Hem...hem (hîn...hîn): Ewana hem bê nan man, hem bê av; Tajdîn lî şehêrda hem dîxebîtî, hem hin dîbû; Şagîrtên koma me hem Kurdi dîxûnîn, hem ji Tîrki.

8. Lê: Ez hatîm civatê, lê tu ne lî wir bûyi; lî gundê me da dewat bû, xorta dîlist, lê keçîka ne dîlist.

9. Geh...geh (car...cara): Geh zor dîbîm, geh reş dîbîn, geh wek gulân pîr geş dîbîm, geh bêhîş dîbîm.

10. Ewqas...çîqas: Me isal ewqas maşê xwe stand, çîqas par stand; çîqas berf hat, ewqas ji baran.

Hevokên berbend u serbend

210. Jî wan hevokanra dîbêjîn hevokên berbend, yê ku lî ber benda hevokên serokene, yan jî lî ber benda hevokê serbendîn u benda hevokên wan bî arîk'ariya pevgerên berbend bî hevra tê girêdanê, berbend lî paşî (dû) xeberên pevgerêkên berbend têne gotînê, mesele:

1. Ku: Ez hatîm, ku te bîbînîm; Sîmo jî sîbê heta êvare dîxebîtî, ku çend rûblan qazînc bike.

2. Ya ku: Wê keçîkê jî tera sîlav şandîye, ya ku te jêra name nivîsi.

3. Yê ku: Wî xortî jî tera got, yê ku te jêra dîgot: "Kurê apê mine".

4. Wekî, eger: Wekî bîhar bê, emê derkevîn kewşen u ze-

viya rakın; Eger camêra digeri, here mala mir Sêvdin; Eger tu bixûni, tuyê hin bi; Em diçine mektebê, weki hini xwen dinê bin.

5. Gava: Gava êvarê, pişti şixul ez vegeriyam malê, hemû xelkê malê bi kêfxweşi dora min gartin; Gava ez hatim, min tu li rêda diti.

6. Çimki: Min galîyên te fehm nekirin, çimki min baş ne bîhist, te çî got.

7. Lema (jî ber): Te xeber da me, ku arik'ari me biki, le ma (jî ber wê) em hatne bal te; Baran dibari, lema xelk jî malê xwe der nediket.

8. Seba (bona wê yekê): Ez hatime, seba te babinim; Ew dixûne seba bibe xwendekar.

9. Çî ku: Çî ku min qazinc dîkir, min dida dayka xwe; Çî ku r'asti te hat, bide ber xwe bajo.

10. Herke: Herke tu nîzani, bigire serê xîrezani, tuyê bîzani; Herke hûn bîn, emê jî wera bêjin.

11. Kengê: Kengê te anî, ezê bîdme te, kengê me hev dit, emê bi hevra bêjin; Kengê pişik ne li malê, dewata mişkane.

12. Wextê (ku), çaxê (ku): Wextê (ku) ez hatim, min tu dîtî; Wextê (ku) baran bari, em li mêrgê bûn.

FERHENGÂ KURDÎ - TIRKÎ
KURTÇE - TÜRKÇE SÖZLÜK

Axaftın (xeberdan)

Bang
Bangêd servekuri
Bangêd sergurti
Berkıyar
Bernav
Bersiv

Ciderka sewtan
Cinav
Cinavêd kesan (dêman)
Cinavêd nekıvış (nebina)
Cinavêd nişankırinê
Cinavêd peyvendiye
Cur'e

Dêrn

Fêl
Fêlgoti
Fêlniş
Fêlên bargırani
Fêlên derbas
Fêlên e'firandi
Fêlêd h'imli
Fêlên nederbas
Forma erêti
Forma nanayi
Formên h'alên navan

Gelekani
Guhastın
Guhastına navan

H'alê cıvar
H'alê gazıkırinê
H'alê hev'r'a
H'alê r'ast
H'alê r'evayi
H'alê tewangi (çivane)
Hevbendi
Hevok
Hevokên fire
Hevokên hêsa
Hevokên nefire

Konuşma

Hece
Açık hece
Kapalı hece
Nesne
Edat
Cevap

Seslerin çıkış noktasi
Zamir
Şahus zamirleri
Belirsiz zamirler
İşaret zamirleri
İlişki zamirleri
Biçim

Şahus

Fiil
Yüklem
Zarf
Bileşik fiil
Geçişli fiiller
Türetilmiş fiiller
Temel fiiller
Geçişsiz fiiller
Olumlu biçim
Olumsuz biçim
İsmin halleri

Çoğul
Değişme
İsimlerin değişmesi

Bulunma hali (-de hali)
Hitap hali
Beraberlik - yönelme hali
Yalın hali
Beraberlik - araçlı hali
Bükümlü hal
Tamlama
Cümle
Geniş cümle
Basit cümle
Dar cümle

Jımar	Sayı
Jumara çendani (çıqasıyê)	Asıl sayılar
Jumara çarkiri	Üleştirme sayıları
Jumared cêrgekiri (r'êzkiri)	Sıra sayıları
Kıryar (fêlker)	Özne
K'om	Grup
Mester	Mastar
Nasinivisar	Tanım, açıklama
Nav	İsim
Navêd cinsê mê	Dişil isimler
Navêd cinsê nê	Eril isimler
Navê heyinê	Varlık isimleri
Navêd heyinê yêd du cinsi	İki cinsli isimler
Navêd tıştêd ner'uhber	Cansız varlık isimleri
Navêd tıştêd r'uhbera	Canlı varlık isimleri
Nivisar	Yazı
Paşp'irtık	Sonek
Pevgurêk	Bağlaç
Pêşp'irtık	Önek
Pêşgotın	Önsöz
P'irtık	Ek
Pırs	Soru
Pirtıka yekani nebina	Belirsiz tekil tanım harfi
R'astnivisandan	Doğru yazma (imlâ)
R'êzman	Dilbilgisi
Serhati	Hikaye
Sewt	Ses
Sewtêd bêdengani	Sessiz harfler (ses)
Sewtêd dengani	Sesli harf (ses)
Spartın	Ödev
Şırovekırın	Açıklama
Teher	Biçim
Teherê fermani	Emir kipi
Teherê şerti	Şart kipi
Veguhastına fêlan	Füllerin çekimi
Wext	Zaman
Wextê berê	Geçmiş zaman
Wextê berê bîhuri	Di'li geçmiş zaman

Wextê berê - niha
Wextê berê dirêj
Wextê niha (nîka)
Wextê wê bê (paşwexti)

Xeysetnav
Xeber
Xeberên pırbangi
Xeberên yekbangi

Yekani

Zıman
Zımanê Kurdi
Zımanzan
Zımanzani

Mişli geçmiş zaman
Hikaye zamanı
Şimdiki zaman
Gelecek zaman

Sıfat
Kelime
Çok heceli kelimeler
Tek heceli kelimeler

Tekil

Dil
Kürt dili
Dil uzmanı
Dilbilim

SERECEM

Jiyina Kanatê K'urdo	3
Pêşgotin	5
FONETİK	II
Andamên (organên) axaftinê (xeberdanê)	II
Sewtên (dengên) axaftinê	II
Sewtên dengani	II
Komên sewtêt dengani (dengdar)	I2
Sewtên dengani yên rêza pêşin	I2
Sewtên dengani yên rêza paşin	I2
Sewtên nivdengane	I3
Sewtên bêbangani	I3
Sewtên zeliqoki	I4
Sewtên qeliştoki	I4
Sewtên qeliştoki nermi û nermani	I4
Sewtên lêvan	I5
Sewtên didanan (diranan)	I5
Sewtên paşdidanan	I5
Sewtên lêv û didanan	I5
Sewtên pêşziman	I6
Sewtên ser niveka ziman	I6
Sewtên pêşziman yên bi çingîn	I6
Sewtên pêşziman yên tital û nerm	I6
Sewtên xıdıkê	I7
Sewtên hûkırinê yên nav gewriyê	I7
H'êrf û alifba	I7
H'êrfên gir	I8
Şeherên navênda dewletan	I9
Bang	20
Xeberên yekbangi û p'îrbangi (gelebangi)	20
Xeberên yekbangi	20
Xeberên p'îrbangi (gelebangi)	21
Derbdayin	22
MORFOLOJÎ (Formzanin)	23

Çêkırna xeberan	23
Çêkırna xeberan bı arik'ariya pêşp'irtikan	23
Çêkırna xeberan bı arik'ariya paşp'irtikan	24
Çêkırna xeberan bı arik'ariya binyata fêlan	29
Çêkırna xeberên bargırani	31
Xeberên bargırani yên ku ji navan çêdabin	31
Xeberên bargırani yên ku ji navan û binyata fêla çê di bin	32
Xeberên bargırani yên ku ji navan û keysetnavan çê di- bin	32
Xeberên bargırani yên ku bı ducarkırna xeberan çêdabin	33
Navên heyinê û k'omên wan	35
Navên tıştên ruhber	35
Navên cinsi mê	35
Guhastina navên cinsi mê	36
Navên heyinê yên ser cinsi nêr	36
Navên tıştên neruhber	37
Navên tıştan yên cinsi mê	38
Navên tıştên neruhber yên cinsi nêr	38
Navên heyinê yên ducinsi	39
P'irtika yekani ya navên nebina (ne diti)	42
P'irtikên hevbendi yên navên yekani -nebina	43
Bêjeya (cumla) ji gelek navan û p'irtikên hevbendi	44
Hevbendiya navên cinsi nêr	45
Hevbendiya navên cinsi mê (jin)	45
P'irtikên hevbendi yên p'irani (gelekani)	46
P'irtika hevbendi ya gelekani nebina (ne berçavan)	48
Guhastina navan	49
Formên h'alê navan	49
H'alê r'ast	49
H'alê gazikırinê (bangkırinê)	50
H'alê tewangi (tewandi, çivane)	50
H'alê bı hevra	50
H'alê bı t'evayi	51

H'alê ci-war	51
Guhastına navan lı ser cinsan	52
Guhastına navan lı ser cinsi mê (jin)	52
Guhastına navên ser cinsi nêr	54
Gotubêja cahilên K'urd	55
Keysetnav	56
Guhastına keysetnavan	57
Beramberkırına keysetnavan	58
J I M A R	60
Jımara çendani	61
Guhastına jımarên çendani	61
Bist û heyşt qereman	62
Jımarên çawani	63
C İ N A V	64
Cinavên kesan (dêman)	64
Guhastına cinavên kesan	66
Cinavên nişankirî	67
Cinavê kevn "ê" (hê)	68
Çûk (çıvık)	69
Cinavê ser bı xwe	70
Cinavê hevduyî	71
Cinavên eleqetiyê (peyvendiye)	72
Cinavên pirsan	73
Xebitandına navan lı paşi cinavê "çı"	74
Cinavê "k'ijan"	74
Forma navan lı paşi cinavê "k'ijan"	75
Cinavên nebina (ne ber çavan)	76
Cinavên çendi (çiqasiyê)	77
F Ê L	77
Verguhastına fêla "heyinê"	77
Wextê niha	78
Veguhastına fêla "hebûn", "bûn"	80
Wextê berê bîhîri	81
Wextê wê bê	81

Mesder (navê kîrînê u bûyinê)	82
K'omên fêlan	83
Fêlên hêsan	83
Fêlên êfirandi	86
P'eytabûna binyatên wextan yên fêlên êfirandi	87
Fêlên bargirani	88
Fêlên ardîmiyê	88
Pêşpirtîk u êfirandina fêlên bargirani bi arik'ariya wan	89
Êfirandina fêlên bargirani ji cûr'e-cur'e xeberan	91
Fêlên derbas u fêlên nederbas	92
Fêlên derbas (têper)	92
Fêlên nederbas (têneper)	93
Wext u e'firandina wan	95
Wextê niha (nîka)	95
Wextê nihayi dirêj	95
Formên bûyinê, kîrînê	96
Wextê niha yê ber çavan	97
Wextê berê-niha	98
X o r t ê n g u n d ê n m e	99
Wextê berê bihîri	99
D a y k	100
Wextê berê dirêj	102
Wextê berê zûda (zûva) bihîri	103
D e n g b ê j ê b e r b a n g ê	104
Wextê berê şerti	104
Wextê paşwext (wextê wê bê)	107
Wextê wê bê şerti	108
Wextê şerti bargirani	110
Wextê berê şerti bargirani	110
Wextê wê bê şerti bargirani	111
Fêlên derbas (têper)	113
Veguhastina fêlên derbas (têper)	113
Veguhastina fêlên derbas li wextê nihada	114
Veguhastina fêlên derbas li wextê wê bêda	115

R e w a n	II5
Veguhastina fêlên derbas li wextên berêda	II6
Veguhastina fêlên derbas mina fêlên nederbas	II6
Veguhastina fêlên derbas bê berkiryar	II7
R o j	I20
Teherê kîrîn u bûyinê	I22
Teherê xwe-xwe kîrîn u xwe-xwe bûyinê	I22
Teherê hatin kîrînê	I23
Teherê dane kîrînê	I24
Teherê fermani	I25
Fêlniş (fêlnişanker)	I27
Fêlnişên wextê kîrîn u bûyinê	I27
Fêlnişên nişankîrîna ci u warê kîrîn u bûyinê	I28
Fêlnişên nişankîrîna teherê	I29
A h m e d ê X a n i	I30
Bernav	I33
Bernavên kevn	I33
Bernavên nû (teze)	I35
Bernavên bi cot	I37
P'evgirêk (bi hev girêk)	I38
P'evgirêkên yekta	I38
P'evgirêkên duta	I39
D e ş t a A r a r a t ê	I41
B e r ê u n l i h a	I43
R o j u w e x t ê r o j ê	I44
R'ASTNIVISANDIN	I46
R'astnivisandina formên xeberan li h'alanda	I48
R'astnivisandina xeberên ku paşkoka wan bi sewtên dengana niva têne gotinê	I50
R'astnivisandina sewta "1" li xeberanda	I52
R'astnivisandina xeberên ducarkirî	I53
R'astnivisandina xeberên jîmaran	I54
R'astnivisandina ,fêlan	I54

R'astnîvisandîna fêlên bargîrani, yê nî navan u fêlên ardîmî peyda bûyî	I55
R'astnîvisandîna bînyata wextê berê yê fêlên dubangî	I56
R'astnîvisandîna forma wextê berê u nîha	I57
Nîvisandîna formên fêla "heyin"ê	I57
Nîvisandîna fêla "bûyin"ê (bûn)	I58
Nîvisandîna xeberên bî du cur'an	I59
SÎNTAKSIS (RISTESAZI)	I63
Parên hevokê	I64
Hêvokên hêsan, fire û nefire	I65
Hevoka navan	I65
Hevokên nava yê têkel (tev hev)	I66
Xeberên tayinkirî u tayinker lî hevoka navanda	I66
Xeberên tayinker lî hevoka navanda	I68
Parên hevokê yê sereke	I70
Kîrîyar (fêlker)	I70
Fêlgotî	I71
Lî hev hatîna kîrîyar u fêlgotî lî hevokêda	I72
Kîrîyar lî forma jîmara yekanîda	I73
Berkîrîyar (berkar)	I76
R a b û n u r û n î ş t î n	I77
Komên fêlgotîyan	I79
Teherê r'astî	I79
Teherê fermanî	I80
Teherê şerti	I80
Cur'ê hevokan	I81
Hevokên qîsekîrîne	I81
N a m e j î j î n u z a r u w ê n m î n d e l a l r a	I81
Hevokên pîrsan	I82
Hevoka heyholan	I83
Hevokên bargîran	I83
Hevokên bargîran, yê serbîxwe	I83
Hevokên berbend u serbend	I84
Ferhenga Kurdî - Tîrkî	I86

"Zman û çand dî şerê miletên bindest da ciyekî giring dîstînim. Dîvê kes vi kari pîçûk nebîne. Qanatê Kurdo qelema xwe wek şûreki tûj kîriye û pê şer dîke. Çawa bexçewanek şitilên nuh datîne, gulên mezînan dîke, ew jî dî warê zman û çand da xebatkar û hosteyên nuh dîgihîne. Karê wî karekî hêja ye, granbîha ye.

"Brayên me yê Sovyetiyê bî huner û afirandîna hêja serê me bîhndîkî, rûyê mîletê me û rûyê sosyalîzmê spî dîkî. Em bî mamosteyên mîna Ereba Şemo, Qanatê Kurdo, Heciyê Cîndî û yê din şa dîbî. Xebata wan dî şerê rîzgariyê da quwetê dîde me, pîştî me qewim dîke."

Kemal Burkay